

ASPECTE ALE TEZAUORIZĂRII MONEDEI BIZANTINE ÎN BALCANI (SEC. VI-VII)

Florin Curta * și Andrei Gândilă**

Abstract

The authors analyze 346 coin hoards dated between 491 and 695 so far known from the entire area of East Central, Southeastern, and Eastern Europe, from Bohemia to the Ural Mountains, and from the Baltic to the Aegean Sea.

Particularly suitable for the kind of questions numismatists often ask about hoards and hoarding behavior is the correspondence analysis, a technique allowing the concomitant study of relations between hoards, of relations between constituent coins, and of relations between hoards and constituent coins. Are there any regional patterns of hoarding behavior most typical for certain periods, but not for others? Were certain coins withdrawn together from circulation and, more importantly, are coins from widely different periods consistently found in association in several hoards? Is there any correlation between the regional distribution of coins and the number of specimens struck in specific mints during specific periods?

The main goal of this study is to offer plausible answers to those and several other questions pertaining to hoarding behavior in the Balkans during the sixth and the early seventh centuries. Our purpose is to find an explanation not for the burial of the analyzed hoards, but for the collection of coins. As a consequence, our analysis will focus primarily on hoards of copper, for which precise minting dates are known. The selection of coins for hoarding was linked to economic considerations and should theoretically reflect the monetary economy in existence at a given place and at a given time. However, hoarding in the early Byzantine period is still poorly understood, and before any conclusions about coin circulation are drawn on the basis of hoards, the latter should be studied on their own, as independent social and economic phenomena.

The authors distinguish between hoards deposited on an impulse and consisting of coins which are readily at hand at the time of the burial ("emergency hoard") (also called "currency hoard" or "circulation hoard") and "savings hoard" which may have been accumulated over a long period of time and added to at intervals. Given the long circulation life of early Byzantine copper coins and the presence in several hoards of earlier Late Roman, Roman, and even Hellenistic specimens, it appears that a distinction based on the chronological span covered by a coin assemblage can rarely be of any assistance in hoard characterization.

A cursory comparison of sixth- to seventh-century hoards found in the Balkans and the Near East reveals two important differences. Most hoards in the Balkans have fewer than 100 coins, while the average hoard from Syria-Palestine contains a few hundred coins. Hoards in the Near East often have a chronological gap corresponding to the dated issues of Justinian I (538-565), which makes it even harder to establish a clear difference between "emergency" and "savings," since it is precisely the heavier, high-value coins that are absent

* Department of History, University of Florida. 202 Flint Hall, P.O. Box 117320, Gainesville, FL 32653. E-mail: fcurta@ufl.edu.

** Department of History, University of Florida. E-mail: andrei.gandila@ufl.edu.

from such hoards. To be sure, in both cases (the Balkans and the Near East), a comparison with site finds, where available, can shed much light on how coins were selected for hoarding.

Less than sixteen percent (54 assemblages) of all published hoards have been found in some kind of container. Given the inaccurate or incomplete publication of many assemblages, as well as the circumstances in which they were found (often during plowing, which can destroy and disperse containers of a more fragile nature), the number of hoards with containers may well be higher. Of all containers about which sufficient information has been published, almost 85 percent are ceramic. Most hoards found in ceramic containers are of copper, although several cases are known of hoards of gold and silver with such containers.

Many hoards of sixth- to seventh-century Byzantine coins include dress accessories. More than half of them are hoards of gold, but dress accessories were also found in hoards of copper and silver. One of the commonest accessories associated with gold or silver coins is the finger-ring. Other dress accessories include pendants, fibulae, bracelets, buckles, and belt mounts.

Ancient coins appear in hoards from regions with a long monetary history, such as Greece, Palestine, or North Africa. Less than twelve percent of all 346 hoards from Southeastern and Eastern Europe contain ancient coins. During the first half of the sixth century, several hoard assemblages included only *minimi*, often with large quantities of more recent specimens struck under emperors Zeno, Leo I, and Anastasius. The latest coins in *minimi*-only assemblages with over 500 specimens were struck under Emperor Justinian.

The authors associate hoarding with warfare in the Balkans in the second half of the sixth century. Throughout the second half of the sixth century, the troops were most likely paid in gold, at least for their *donativa*. Nine out of fourteen hoards of gold from the central and northern Balkans with latest coins struck between 565 and 585 have no more than ten coins. The presence of balances and weights—a specifically Balkan feature of the late-sixth century hoarding behavior—points unmistakably to payments of *donativa* in gold. Soldiers would then have taken the gold coins to the imperial *campsores* (money-changer) attached to their unit in order to get their small change in copper coins. The idea that the owners of those hoards were soldiers is not contradicted by the occasional mixture of coins and dress accessories—buckles and fibulae—otherwise known from military sites in the northern and central Balkans. Similarly, that so many of the hoards in the northern Balkans have been found by fort walls or in fort basilicas substantiates the hypothesis of a primarily, if not exclusively, military interpretation of collections of sixth-century copper coins. To judge from the existing evidence, many of those collections represented small amounts of money probably accumulated between two consecutive payments of *donativa*, and after the procurement of those goods which were needed for daily subsistence.

Key words: The Balkans, Syria, Palestine, to hoard, inflation, *fibulae*, pair of scales, *amphorae*, correspondence analysis.

Potrivit legislației romane, un tezaur (*thesaurus*) reprezenta o colecție de bunuri ascunse din rațiuni de securitate, însă ulterior nerecuperate de proprietar din diferite motive. Cu alte cuvinte, trăsătura definitorie a tezaurului era lipsa proprietarului de drept care să îl revendice¹. Legislația nu conținea nicio prevedere legată de

¹ “*Thesaurus est vetus quaedam depositio pecuniae, cuius non existat memoria, ut iam dominum non habeat: sic enim fit eius qui invenerit, quod non alterius sit. Alioquin si quis aliquid vel*

circumstanțele care au dus la ascunderea bunurilor sau la nerecuperarea lor ulterioară (invazii, criză economică etc.). Acestea sunt însă preocuparea de câpătai a numismaților. Unii văd teaurizarea drept un proces de selectare și depozitare la loc sigur a unor obiecte de valoare. Mai precis, în cazul tezaurelor monetare, selectarea înseamnă scoaterea din circulație a monedelor cu valoare ridicată (nominal și/sau puritate a metalului) spre a fi păstrate. În acest context, tezaurul reprezintă rezultatul unei strategii de protejare a avutului propriu împotriva inflației (Bruun 1978 114; Bruun 1981²).

Alții consideră drept „depozit” orice număr de monede îngropate în mod intenționat (Kiersnowski 1958; Tabaczyński 1987; Suchodolski 1998). Din această perspectivă, „tezaure” ar fi numai acele depozite care urmau a fi recuperate la o dată ulterioară. Potrivit unor asemenea opinii, motivele pentru care un tezaur va fi fost îngropat pot fi fie economice, fie rituale. În cel dintâi caz, averea va fi fost ascunsă pentru a fi pusă la adăpost în vremuri de restriște. Majoritatea istoricilor și a numismaților care au îmbrățișat o astfel de interpretare văd o legătură directă între fiecare tezaur și evenimente militare cunoscute din izvoarele scrise³. Unii s-au apucat chiar să reconstituie evenimente militare, altminteri nementionate în nici un izvor, pe baza tezaurelor de monede nerecuperate (Popović 1981). Problematika este însă una controversată, căci nu există un consens în privința legăturii dintre fenomenul teaurizării și anumite evenimente militare sau economice (Reece 1987 48-49; Metcalf 1991; Reece 1999 140-141), mai ales prin prisma unor tezaure medievale timpurii și din perioada modernă cu date finale foarte apropiate unele de altele. O interpretare bazată pe război și tulburări sociale nu poate explica în asemenea cazuri de ce asemenea tezaure au structuri asemănătoare (Hatz 1974 145-147; Kiersnowski 1960a 50-53; Kiersnowski 1960b 472-475; Sarvas 1967 and 1969; Mikołajczyk 1983; Suchodolski 2004 109). În favoarea unei interpretări rituale a teaurizării s-au pronunțat numai câțiva cercetători care s-au ocupat de tezaure îngropate în biserici ori în apropierea zidurilor lor (Kowalewski 2001; Suchodolski 1995)⁴.

O serie de observații făcute pe baza distribuției tezaurelor de monedă romană au arătat că tezaurele îngropate fie de către populația civilă, fie de către soldați în regiuni ferite de conflicte, cele îngropate de către persoane care trăiau în familii sau grupuri familiale în regiuni aflate sub permanentă amenințare la granița Imperiului, precum și tezaurele rezultând din activități comerciale aveau o șansă mai mare de a fi recuperate de proprietarii lor (Duncan-Jones 1994 83)⁵. Pe de altă parte, există și opinii potrivit

lucris causa vel metus vel custodiae condiderit sub terra, non est thesaurus: cuius etiam furtum fit” (*Digesta* 41.1.31). *Digesta* 41.2.44 pune chiar întrebarea dacă o sumă de bani pe care cineva o îngroapă înainte de a pleca într-o călătorie, pentru a uita mai apoi locul de ascunzătoare, mai aparține cu adevărat acelei persoane (Morrisson 1981).

² Potrivit lui Patrick Bruun, întrucât procesul de teaurizare duce îndeobște la selectarea monedelor de nominal mare sau de calitate mai bună, tezaurele pot fi văzute drept o oglindă a masei monetare aflate în circulație la momentul în care sistemul monetar se afla în echilibru stabil, și nu neapărat la momentul îngropării tezaurului.

³ Theodor Mommsen a fost cel dintâi care a recurs la o interpretare a tezaurelor bazată pe război și tulburări sociale (Mommsen 1875 111). O asemenea interpretare a fost apoi dezvoltată de către Blanchet 1936. Vitalien Laurent a adus pentru prima oară în discuție această interpretare în legătură cu tezaurele de monede bizantine (Laurent 1951 221). Pentru preluarea ulterioară a acestei interpretări, vezi Metcalf 1962a, Iurukova 1969, Popović 1975 și 1978, Morrisson *et al.* 2006 75-85.

⁴ Despre ritualuri magice legate de îngroparea tezaurelor a scris pe larg Makarov 1981.

⁵ Observațiile lui Duncan-Jones se bazează pe informația provenită din izvoarele papirologice potrivit cărora numărul de tezaure este relativ mic în regiunile cu densitate mare de populație, deoarece e foarte posibil ca, în asemenea regiuni, locurile în care tezaurele vor fi fost ascunse

cărora unele tezaure de epocă romană, dar și din perioada modernă, nu ar reflecta perioade de insecuritate în regiunile în care au fost găsite, ci mai degrabă zone de unde erau recrutate efectivele militare, respectiv faptul că soldații își puneau la adăpost avutul înainte de a porni în campanie (Casey 1986 61; Duncan-Jones 1994 83).

Mai mulți cercetători au propus o clasificare a tezaurelor pe baza circumstanțelor în care a avut loc îngroparea lor⁶. Astfel, ascunderea unui tezaur în fața unui pericol iminent se poate observa prin analiza structurii tezaurului, care trădează graba în care au fost puse laolaltă monedele, adesea în mod aleatoriu și fără o selecție care să aibă la bază principiile discutate mai sus. Adesea, astfel de tezaure monetare sunt însoțite de alte obiecte de valoare, podoabe și alte obiecte de metal prețios. Numismații prețuiesc valoarea documentară a acestor tezaure „de urgență”, fiindcă sunt convinși că ele oferă o imagine relativ fidelă a masei monetare aflate în circulație la momentul respectiv (Grierson 1975 131; Casey 1986 56). O a doua categorie importantă de tezaure este reprezentată de acumulări lente, veritabile „fonduri de economii”, a căror caracteristică principală o constituie prezența aproape exclusivă a monedelor cu valoare ridicată, fie că aceasta se referă la valoarea nominală, greutate, puritatea metalului sau la gradul de uzură.⁷ Deși, în teorie, cele două categorii de tezaure par a fi diametral opuse, în realitate, distincția nu este întotdeauna evidentă (Reece 1987 61; Waner și Safrai 2001 305-325; Abdy 2002 10-11). Atribuirea tezaurelor unei anumite categorii este problematică, în special în cazul tezaurelor de bronz, grosul tezaurelor de monedă bizantină descoperite în Balcani, care ne preocupă în rândurile de față. Având în vedere circulația îndelungată a monedei bizantine de bronz, precum și apariția ocazională a unor exemplare ieșite de mult din circulație – monede romane târzii, romane timpurii și chiar elenistice – criteriile folosite pentru a distinge între cele două clase de tezaure devin în mare măsură irelevante (Waner și Safrai 2001). Dacă, în cazul unei acumulări de *solidi*, este evident că ne aflăm în fața unei sume cu o valoare deosebită în epocă, în cazul tezaurelor de bronz este mai greu de evaluat ce constituia o sumă suficient de mare pentru a se încadra în categoria economiilor adunate lent într-o perioadă mai lungă de timp.

O scurtă trecere în revistă a tezaurelor din Balcani și a celor din Orient pune în lumină cel puțin două diferențe importante. Prima este legată de dimensiunea tezaurelor. Dacă majoritatea depozitelor descoperite în provinciile balcanice conțin sub o sută de exemplare, în Siria și Palestina tezaurele de câteva sute de monede sunt relativ comune. În al doilea rând, structura cronologică a tezaurelor orientale prezintă

să fi fost cunoscute unui număr mai mare de membri ai grupurilor familiale ori ai comunităților locale, ceea ce va fi redus în mod semnificativ numărul cazurilor în care proprietarii tezaurelor nu-și mai puteau recupera averea, deoarece uitaseră unde o ascuseseră.

⁶ În afara tezaurelor „de economii” (*saving hoards*) și a tezaurelor „de urgență” (*emergency hoards*), au mai fost propuse și alte categorii de tezaure, precum „pierderile întâmplătoare”, tezaurele rituale (adică depuse în morminte, fântâni sau în ziduri de clădiri, de obicei biserici) și „tezaure de pungă” (Grierson 1975, 130-136). Din punct de vedere teoretic, „pierderile întâmplătoare” sunt cele mai în măsură să reflecte circulația monetară la un anumit moment istoric și într-o anumită regiune. În realitate, asemenea tezaure sunt puține la număr, deoarece pentru a le eticheta drept „întâmplătoare” e nevoie de o informație detaliată cu privire la contextul arheologic în care au fost găsite. Gândilă 2012 discută un caz rar de „tezaur de pungă”.

⁷ Exemplul clasic al unui tezaur este „de economii” acumulat pe parcursul unei perioade relativ scurte de către Samuel Pepys în 1667 (Kent 1974 206; Casey 1986 53-54). Un alt exemplu din Antichitatea târzie este cel al sihastrului Teodor care a strâns monede de cupru pentru a achiziționa o copie a Noului Testament „în valoare de trei monede de aur” (Ioan Moschos, *Livada duhovnicească* 134). Echivalentul arheologic al acestei situații este colecția de monede de cupru și de aur găsită într-o încăpere secretă a sinagogii din Meroth în Palestina, foarte probabil un tezaur acumulat prin donații ale localnicilor (Kindler 1989).

un hiatus corespunzător domniei lui Iustinian, de după reforma monetară din 538. Cum acestea sunt tocmai emisiunile cu etalonul cel mai mare, lipsa lor în tezaure ridică probleme suplimentare pentru stabilirea categoriei de tezaure căreia îi aparțin. În ambele cazuri (Balcani și Orient), o analiză comparativă a tezaurelor și a descoperirilor izolate poate aduce clarificări importante privind procesul de selectare și formare a tezaurelor din cele două regiuni. Spre deosebire de siturile balcanice, cele din Orient au scos la iveală un număr mare de monede de nominal mărunț, aproape niciodată prezente în tezaure descoperite în această regiune. Lipsa acestora nu exclude posibilitatea ca unele depozite din Siria și Palestina să fie încadrate în categoria tezaurelor adunate în pripă și puse la adăpost din calea unui pericol iminent, însă invită la precauție în ceea ce privește lipsa selectării în cazul acestei categorii de tezaure.

Selectarea este poate cel mai interesant aspect legat de formarea tezaurelor monetare, fiind în măsură să ne ofere informații prețioase privind valoarea monedelor alese pentru teaurizare, în raport cu masa monetară aflată în circulație. Cu toate acestea, analiza structurală a tezaurelor de monedă bizantină s-a redus cel mai adesea la etapa descriptivă⁸, care presupune prezentarea monedelor în formă tabelară, principiul de căpătâi fiind succesiunea cronologică a monedelor în tezaur, urmată de calcule statistice privind numărul de monede pe an, respectiv frecvența atelierelor și a nominalurilor⁹. Un asemenea demers s-a concentrat, de aceea, pe numai două variabile, puțini fiind aceia care și-au pus problema asocierii mai multor variabile (ca, de exemplu, nominaluri, ateliere și data emiterii) și a analizei lor coerente, cu scopul de a înțelege care relație va fi fost mai importantă. Analiza concomitentă a acestor variabile pentru a identifica relațiile dintre ele nu se poate face decât prin utilizarea unor elemente mai avansate de algebră, în speță a matricei. Până acum nu s-au aplicat tehnici de clasificare numerică care să permită identificarea unor grupări de tezaure cu o anumită structură și dintr-o anumită perioadă de timp, precum și relația dintre astfel de grupări de tezaure și zonele geografice unde au fost descoperite. O astfel de analiză se poate face și la nivelul monedelor care compun tezaurul, pentru a identifica anumite asocieri de monede care apar în tezaure diferite. Metoda analizei multivariate încă nu a fost adoptată în numismatică¹⁰, ceea ce este oarecum surprinzător, dat fiind faptul că ea este întrebuințată relativ frecvent pentru analiza tezaurelor de obiecte de podoabă și port, unelte sau arme (Bølviken *et al.* 1982; Madsen 1989; Shennan 1990 283-286; Zimmermann 1997; pentru un caz exemplar de aplicare a metodei pentru analiza tezaurelor, vezi Høilund Nielsen 1988). Analiza corespondențelor este probabil metoda cea mai indicată pentru analiza tezaurelor monetare, o tehnică care permite analiza concomitentă a relației dintre tezaure, a celei dintre monedele care le compun, precum și a celei dintre monede și tezaure. Folosind acest instrument analitic, fenomenul de teaurizare poate fi abordat din mai multe unghiuri. Există oare particularități zonale de teaurizare tipice pentru o anumită perioadă? Există oare anumite emisiuni monetare selectate pentru a fi teaurizate sau anumite asocieri de monede din perioade diferite care apar mai frecvent în tezaure? Există oare vreo corelație între răspândirea

⁸ Pentru demersurile arheologilor care studiază structuri de date complexe și metodele statistice folosite pentru analiza lor, vezi Carr 1985 și Djindjian 1990.

⁹ Există numeroase exemple pentru o astfel de prezentare a materialului numismatic, dar pentru subiectul abordat în această lucrare cele mai reprezentative sunt tabelele de frecvență publicate în Morrisson *et al.* 2006 46 fig. 2a-b, 50 fig. 4, 54 fig. 6, 55 fig. 7, and 56 fig. 8. Același lucru se poate spune și despre încercarea lui Curta 1996 de a reprezenta frecvențele mai multor tezaure pe același grafic, cu scopul de a le compara.

¹⁰ Cu excepția lui Ryan 1988, o carte ce folosește analiza componentelor principale pentru tezaure monetare de secol IV din Britannia. Vezi, de asemenea, Lockyear 2007, care s-a folosit de analiza corespondențelor.

geografică a monedelor și volumul emisiunilor dintr-un anumit atelier sau dintr-o anumită perioadă?

Principalul obiectiv al demersului nostru este de a da un răspuns întrebărilor de mai sus, precum și altor probleme ridicate de fenomenul tezaurizării în Balcani în secolul al VI-lea și la începutul celui următor. Preocupările noastre vizează o mai bună înțelegere a principiilor de selectare a monedelor, și mai puțin elucidarea circumstanțelor în care au fost îngropate tezaurele respective. Discuția se va concentra, de aceea, asupra tezaurelor de monede de bronz, mult mai numeroase, și totodată mai potrivite unei analize pe paliere cronologice, dat fiind faptul că majoritatea emisiunilor de bronz poartă anul de domnie al emitentului. Selectarea monedelor de bronz pentru a fi tezaurizate era strâns legată de considerente de ordin economic și, ca atare, reflectă într-o bună măsură economia monetară din regiunea respectivă la momentul îngropării tezaurului¹¹.

1. Considerații generale

Până în prezent sunt cunoscute nu mai puțin de 346 tezaure datate între 491 și 695 și descoperite în Europa răsăriteană, din Cehia și până la Urali și de la Marea Baltică până la Marea Egee (v. Anexa 1)¹². Peste 75% din numărul total de tezaure au fost descoperite în Balcani, cea mai mare concentrare fiind înregistrată în Bulgaria și Grecia (99 și, respectiv, 85 de tezaure). Doar un singur tezaur este cunoscut din Albania până la momentul de față, dar, având în vedere numărul important de descoperiri din țări învecinate, precum Macedonia (34 tezaure) și Serbia (31 tezaure), este foarte probabil ca situația din Albania să reflecte mai degrabă stadiul încă incipient al cercetării. Mai mult de un sfert din total (27%) este reprezentat de tezaure de *solidi* și subdiviziuni ale monedei de aur, uneori însoțite de bijuterii (v. mai jos). Dintre tezaurele de monede de aur, o treime au fost descoperite în afara Imperiului, adesea la mare distanță de Imperiu, cum este cazul tezaurelor descoperite la Biesenbrow (Germania) și Orsk (Rusia). Opt din cele zece tezaure de argint provin, de asemenea, din afara Balcanilor. Așadar, lăsând la o parte cele câteva tezaure care combină monede de aur și de bronz, majoritatea depozitelor descoperite în Balcani sunt formate în exclusivitate din monedă de bronz.

Majoritatea tezaurelor sunt descoperiri accidentale, contextul arheologic sau circumstanțele exacte ale descoperirii fiind iremediabil pierdute. De altfel, contextul arheologic este cunoscut doar pentru aproximativ 18% din suma tezaurelor din zona de care ne ocupăm. Uneori tezaurele apar în contexte mult mai timpurii, cum este cazul celui descoperit la Atena în 1908, ascuns într-un osuar, în vreme ce unul dintre tezaurele de la Pellene (1982) a fost descoperit în *dromos*-ul unei camere funerare miceniene (Morrisson *et al.* 2006 225 și 267). Cinci tezaure au fost găsite în ruinele unor amfiteatre sau în clădiri ridicate în interiorul unor amfiteatre dezafectate (Thasos:

¹¹ Callegher 2005 232 remarcă faptul că reducerea treptată a greutateii (și, implicit, a valorii) nominalului de bronz (*folles*) din secolul al VI-lea a avut drept consecință tezaurizarea monedelor mai vechi și mai grele care apar în tezaure împreună cu *minimi*.

¹² În anexa 1 nu am inclus un număr de tezaure de care am aflat după finalizarea acestui articol. Unul dintre ele provine dintr-o localitate necunoscută din Dobrogea și conține patru monede de aur de la Iustinian, cea mai târzie fiind emisă între anii 542 și 565 (Custurea 2007). Celălalt tezaur provine de la Peștera, în Bulgaria și conține 14 monede de aur de la Iustin I, Iustinian, Iustin al II-lea și Tiberiu II, cea mai târzie emisă între 579 și 582 (Bojkova și Petrunova 2008). În fine, informații privind un număr de 15 tezaure din Macedonia ne-au parvenit prin bunăvoința Majei Hadji-Maneva, tezaure care între timp au văzut lumina tiparului (Hadji-Maneva 2012). Alte tezaure importante sunt incluse în lucrarea de doctorat a Alenei Tenciova despre circulația monedei bizantine timpurii în sud-estul Bulgariei de astăzi.

Picard 1979 450-453; Bitola: Janakievski 1978)¹³. Alte șase tezaure au fost ascunse în băi romane, care nu mai erau în funcțiune în secolul al VI-lea (Corint: Dengate 1981 175-178; Morrisson *et al.* 2006 231-231 și 236-237. Histria: Preda și Nubar 1973 229-231; Suceveanu și Poenaru-Bordea 1982 155 și 157-158)¹⁴. Două tezaure din Grecia au fost descoperite în spații comerciale (moara din Atena: Metcalf 1962b 138; Parsons 1936); prăvălii la sud-vest de agora din Corint (Adelson și Kustas 1964 163). În fine, un număr mare de tezaure au fost ascunse în proximitatea zidurilor de incintă ale fortificațiilor romano-bizantine (Bosman: Kondić 1984b; Brza Palanka: Jovanović 1984; Il'ici: Frolova și Nikolaeva 1978; Osenovo: Morrisson *et al.* 2006 150), lângă porțile lor de acces (Pernik: Morrisson *et al.* 2006 303; Thasos: Picard 1979 430-432) sau în interiorul turnurilor lor (Adamclisi: Bogdan-Cătănciu și Poenaru-Bordea 1996-1997: Hărleț: Morrisson *et al.* 2006 311), ba chiar, în unele cazuri, în locuințele soldaților din garnizoană (Gamzigrad: Janković 1984; Hinog: Poenaru-Bordea și Ocheșeanu 1983-1985; Ohrid: Morrisson *et al.* 2006 291-292; Sadoveț: Morrisson *et al.* 2006 322, 324, 325, și 326; Capul Șabla: Torbatov 2002-2003 21)¹⁵. În nordul și centrul Balcanilor există un număr de cazuri în care tezaurul a fost depus în interiorul unei biserici, nu mai puțin de trei astfel de situații fiind atestate la Caričin Grad (Popović 1984 61-64 și 68-69)¹⁶. Judecând după distribuția geografică a descoperirilor cu context arheologic, se poate remarca un contrast între regiunea sudică a peninsulei, pe de-o parte, și zona centrală și de nord, pe de altă parte. În sud tezaurele erau adesea îngropate în foste amfiteatre, băi, sau spații comerciale, în vreme ce în regiunea centrală sau de nord tezaurele au fost ascunse mai ales în zona zidurilor de incintă sau în basilici¹⁷.

Mai puțin de 16% din tezaurele publicate (54) au fost descoperite în recipiente. Dată fiind publicarea incompletă a unor tezaure, precum și circumstanțele descoperirii, adesea în timpul unor lucrări agricole, care vor fi distruse vasele ceramice în care erau depuse monedele, este de presupus că numărul tezaurelor depuse în recipiente este, de fapt, mai mare. La fel de posibil este ca unele dintre tezaure să fi fost depuse în recipiente perisabile, din material textil, piele, sau chiar din lemn, care lasă mai rar urme arheologice. Doar trei astfel de exemple sunt cunoscute în Balcani (Capidava: Gândilă 2012; Byllis: Mučaj 2008; Stobi: informație de la Maja Hadji-Maneva), în vreme ce numărul lor este mai ridicat în Turcia și în Orientul Apropiat (Russell 1983; Butcher 2001-2002 291; Bijovsky 2007 162; Bijovsky 2010 56; Bijovsky 2011, no. 48; Kloner și Mindel 1981 60). În Balcani, majoritatea tezaurelor descoperite în recipiente provin din provinciile Tracia (10), Achaia (6), Macedonia (5) și Dacia Ripensis (5), cele mai puține fiind din Scythia (3), Haemimons (1), Dacia Mediterranea (1) și Dardania (1). Din cauza numărului încă scăzut de tezaure despre care știm că au fost descoperite în recipiente, este greu de precizat dacă ele sunt mai frecvente într-o anumită etapă din perioada de care ne ocupăm. Cert este că niciunul din tezaurele cu ultimele monede de la Iustinian descoperite în Macedonia nu a fost depus într-un recipient ceramic, în vreme ce majoritatea tezaurelor de acest tip din Dacia Ripensis au fost ascunse după

¹³ Tezaurul de la Nemea a fost găsit într-un tunel din stadion, în timp ce tezaurul găsit la Patras în 1938 provine din Odeonul roman (Morrisson *et al.* 2006 259 și 264).

¹⁴ Tezaurul descoperit în 1975 în Caričin Grad provine dintr-o locuință din apropierea zidului de sud al termelor din afara zidurilor orașului (Popović 1984 66-67).

¹⁵ Tezaurele din Majsan și Slava Rusă au fost descoperite în interiorul unor mănăstiri (Mirnik 1982; Opaiț *et al.* 1992 117).

¹⁶ Alte descoperiri similare au fost făcute în Agia Kyriaki (Morrisson *et al.* 2006 268-269), Garmen (Morrisson *et al.* 2006 301), Silistra (Morrisson *et al.* 2006 155), Sofia (Bocikova 2000) și Varna (Morrisson *et al.* 2006, 156-157).

¹⁷ Ascunderea tezaurelor în basilici — o trăsătură a regiunii de nord a peninsulei balcanice — amintește de „tezaurele de sinagogă” din Palestina (Waner și Safrai 2001 308).

570. Aceeași observație este valabilă și pentru tezaurele cu recipient descoperite la nordul Dunării, toate îngropate în ultimele decenii ale secolului al VI-lea.

Numărul de tezaure depuse în recipiente este mult mai mare în Orientul Mijlociu și în Africa de Nord, poate și din cauza faptului că tezaurele din aceste zone ale Imperiului sunt mult mai mari decât cele din Balcani. Firește că această situație nu se datorează doar nevoii practice de a transporta o cantitate mai mare de monedă la locul unde urmau să fie ascunse, ci și valorii intrinseci. De altfel, și în cazul tezaurelor din Balcani, peste o treime din cele 54 tezaure descoperite într-un recipient conțin monede de argint sau aur.

Din numărul total de recipiente publicate corespunzător, aproximativ 85% sunt vase ceramice. Majoritatea monedelor îngropate în astfel de recipiente sunt din bronz, deși se cunosc și cazuri de tezaure de aur sau argint (Adamclisi: Ocheșeanu 1995; Dragoinovo: Gerasimov 1950 324; Eleusis: Morrisson *et al.* 2006 245; Galați: Morrisson *et al.* 2006 168; Grnčare: Radić 1991; Iambol: Tančeva-Vasileva 1991; Il'ici: Frolova și Nikolaeva 1978; Novoselo: Kondijanov 1996; Părvomai: Gerasimov 1962 227; Patras: Moutzali 2002 183; Priseaca: Mitrea 1975; Provadiia: Morrisson *et al.* 2006 151-152; Râncăcirov: Poenaru-Bordea și Dicu 1989 79; Sadoveț: Morrisson *et al.* 2006 324). Sunt mai rare cazurile în care au fost necesare mai multe recipiente pentru depunerea unui tezaur, cum s-a întâmplat cu cele 22252 monede descoperite în 1877 la Olympia, depozitate în mai multe vase, dintre care două erau urcioare de dimensiuni reduse (15 cm înălțime; Völling 1995 425-441 și 429 fig. 4)¹⁸. Alegerea unor vase de mici dimensiuni, cu toarte, se poate explica prin precauția proprietarului, care prefera recipiente cu gură îngustă, ușor de sigilat și care scădeau riscul de vărsare a conținutului. Preferința pentru vase cu toartă, mai lesne de transportat și de manevrat, se observă și în cazul tezaurelor din Orientul Apropiat, multe din ele descrise ca ulcioare (Bates 1968; Rachmani 1964; Morrisson 1972 și 1980; Taylor 1977)¹⁹ sau căni (Kloner și Mindel 1981)²⁰. O preferință pentru vase cu toartă se poate observa și în cazul tezaurului de hexagrame descoperit la Priseaca. Cele 141 de monede au fost depuse împreună cu doi cercei de argint într-o oală lucrată la roata înceată dintr-o pastă zgrunțuroasă cu amestec de nisip și pietricele (Mitrea 1975 planșa I). Vase de acest tip apar în regiunea balcanică și în Crimeea în cea de-a doua jumătate a secolului al VI-lea și la începutul celui următor (Svetinja: Popović 1987 20 fig. 16/2; Nova Černa: Milčev și Angelova 1970 29, 28 fig. 3a; Karasura: Wendel 1992 288 fig. 7/2, 4, 5; pentru exemplarele din Crimeea, vezi Veimarn și Aibabin 1993 19 fig. 9/4, 5 și 51 fig. 31/18)²¹. Acest fapt ne îndeamnă să credem că tezaurul de la Priseaca a fost adus de la sudul Dunării dimpreună cu vasul în care erau depuse hexagramele.

Variatatea formelor ceramice care au servit drept recipiente pentru depunerea monedelor este mult mai bogată decât exemplele oferite mai sus. Din păcate, însă, lipsa unor descrieri detaliate sau a unor ilustrații din publicațiile numismatice nu ne permite decât o scurtă trecere în revistă. Cele patru monede de aur din tezaurul descoperit în 1986 la Patras au fost depuse într-o ulcică lucrată la roată, al cărei diametru la gură este

¹⁸ Potrivit Morrisson *et al.* 2006 236, cele 387 de monede de bronz (*minimi*) descoperite în 1937 în porticul de sud al termelor romane de la Corint erau depuse într-un *unguentarium*.

¹⁹ Spre deosebire de regiunea balcanică, unele dintre tezaurele din Orient au fost îngropate în amfore (Abou Diwan 2008; Deloum 1989; Ahipaz 2007). Există și cazuri în care tezaurele au fost ascunse în opaițe (Dajani 1951; Syon 2000-2002). Un tezaur de la Cartagina a fost descoperit împreună cu fragmente dintr-un vas de sticlă (Metcalf 1982 65).

²⁰ *Apophthegmata patrum* VI 25, unde se menționează un tezaur de monede mărunte de bronz depuse într-un vas ceramic.

²¹ Asemenea vase apar și în mediul avaric timpuriu din sudul Ungariei (Vida 1999 97-99).

egal cu diametrul la fund (Moutzali 2002 187 fig. 2)²². Un alt tezaur, descoperit în Odeonul de la Patras în 1938, fusese depus în două oale ce conțineau 7744 și, respectiv, 6023 monede (Avramea 1983 61)²³. Din nefericire, vasele sunt menționate fără niciun fel de alte detalii privitoare la tehnică, pastă, formă sau înălțime. La fel de regretabilă este și lipsa oricăror informații suplimentare privitoare la vasele ceramice care adăposteau numeroase tezaure descoperite în provinciile balcanice (Adamclisi: Ocheșeanu 1995; Bălgarevo: Gerasimov 1962 229; Boreț: Gerasimov 1937 318; Brza Palanka: Jovanović 1984; Constanța-Anadolchioi: Mitrea 1983; Caričin Grad: Popović 1984 68-69; Dolno Sahrane: Morrisson *et al.* 2006 128; Dragoinovo: Gerasimov 1950 324; Eleusis: Morrisson *et al.* 2006 245; Gara Dolene: Gerasimov 1937 319; Gorno Vasilita: Gerasimov 1979 134; Godiacevo: Morrisson *et al.* 2006 186; Grnčare: Radić 1991; Iambol: Tančeva-Vasileva 1991; Katunți: Morrisson *et al.* 2006 190; Megara: Morrisson *et al.* 2006 257; Nesebăr: Penčev 1991; Nova Nadejda: Gerasimov 1937 322; Novo Mahala: Morrisson *et al.* 2006 33; Novo Selo: Kondijanov 1996; Osikovo: Gerasimov 1946 237; Părvomai: Gerasimov 1962 227; Pliska: Gerasimov 1957 325; Provadiia: Morrisson *et al.* 2006 151; Reseț: Morrisson *et al.* 2006 317; Sadoveț: Iurukova 1992b 295-299; Sekulica: Kondijanov 1989; Suka Reka: Gaj-Popović 1984 18-21; Varna: Morrisson *et al.* 2006 156) și în „barbaricum” (Bielsko: Wołoszyn 2009 498-499; Cudalbi: Dimian 1957 190-191; Galați: Morrisson *et al.* 2006 168; Gropeni: Dimian 1957 193-194; Il’ici: Frolova și Nikolaeva 1978; Hlinsko: Kuna și Profantová 2005 284; Movileni: Iliescu 1975; Râncăcirov: Poenaru-Bordea și Dicu 1989 79). În unele cazuri, se pot face anumite aprecieri referitoare la forma vasului, pe baza descrierii contextului în care au fost descoperite monedele, în special prezența unor lespezi de piatră care acopereau gura vasului²⁴. Unele recipiente nu par a fi fost acoperite, cum este cazul bolului în care erau depuse monedele din tezaurul de la Dolno Kabile, dacă nu cumva era vorba de un material perisabil care astupa deschiderea vasului (Gerasimov 1940-1941 282). O formă apropiată, ce seamănă mai degrabă cu o farfurie adâncă, din aliaj de cupru, servea ca recipient pentru cele zece monede din micul depozit de la Gjegovë (Spahiu și Çuni 1988 248 fig. 1). Recipientele de metal erau rar folosite pentru depozitarea tezaurelor monetare: în afara tezaurului de la Gjegovë nu mai există în Balcani decât un singur astfel de tezaur, și anume cel de la Bărzovița, care a fost descoperit într-o cutie de plumb (Mushmov 1926-1927 323). Astfel de situații sunt însă mult mai des întâlnite în regiuni din afara Imperiului. Tezaurele de la Limarivka și Bartim au fost descoperite în căldări de argint sasanide, singurele recipiente din metal prețios cunoscute până acum. (Kropotkin 1962 35; Kazamanova 1957; pentru vasele de argint sasanide din răsăritul Europei, vezi Trever și Lukonin 1987; Naumenko și Bezuglov 1996; Mundell Mango 2000). Mai aproape de granițele Imperiului, cele 58 de monede din tezaurul de la Horgești fuseseră depuse

²² Lipsit de analogii în ceramica romano-bizantină din sud-estul Europei, vasul prezintă pe umăr o protuberanță în forma unui început de toartă, ce va fi servit la atașarea unui mâner de lemn sau de os.

²³ Morrisson *et al.* 2006 264 atrage atenția asupra faptului că numărul total de monede păstrate (11767) este mai mic decât numărul pieselor publicate ca fiind descoperite în tezaurul din Odeonul de la Patras (11984).

²⁴ Lespezi de piatră folosite drept capac sunt menționate în cazul tezaurelor de la Cudalbi și Sekulica (Dimian 1957 190; Kondijanov 1987-1989 202). Cele mai apropiate analogii pentru ambele situații sunt cele din Palestina. Un tezaur de monede de aur găsit în sinagoga de la Horvat Rimmon era depus într-o cană cu o piatră servind drept capac (Kloner și Mindel 1981 60), în timp ce un tezaur din 50 de solidi de la Hurvat Kab a fost găsit într-un opaiț acoperit cu un fragment ceramic tăiat în așa fel încât să se potrivească deschiderii opaițului (Syon 2000-2002 211).

într-un recipient mult mai modest, un urcior din aliaj de cupru (Căpitanu 1971 253-260 și fig. 1). Interesant este faptul că vase aproape identice au servit drept recipiente pentru tezaurele de la Zogeria (1970) și Olympia, fiind însă cunoscute și din descoperiri din interiorul fortificației romano-bizantine de la Pece, în Albania, și de la bordul epavei de la Yassı Ada (Papanikola-Bakirtzis 2002 148-149; Völling 1995 pl. 94/2, 3; Përzhita 1990 218-219 și 237 pl. 10/1, 2; Womer Katzev 1982 269 și 270 fig. 12/2)²⁵. Astfel de analogii ne indică faptul că formarea tezaurului a avut loc la sudul Dunării, ajungând apoi în *barbaricum*, cum va fi fost cazul și pentru tezaurul de la Priseaca, deja menționat.

Vase de cupru apar și în tezaurele de la Hărleț și Olympia, prezența lor explicându-se prin valoarea lor intrinsecă (Mašov 1990 41; Völling 1995 pl. 93/1 și pl. 94/1-4)²⁶. Din păcate, nu se cunosc detalii privind vasele de la Hărleț, însă ceaunul de la Olympia, o formă comună în zonă, precum și cămile cu gură trilobată, își găsesc analogii apropiate la Corint, Pergamon și Sardis, în primele două cazuri, vasele fiind descoperite tot în asociere cu tezaure monetare (Davidson 1952 73 și pl. 51/552-553; 74 și pl. 52/559; Altmann 1904 199 cu fig. 31 și 200 cu fig. 32; Waldbaum 1983 91 și 94 cu pl. 35; pentru alte ceaune de la Olympia, vezi Völling 1995 443 cu nota 41). În plus, atât tezaurul de la Pergamon, cât și cele de la Hărleț și Olympia conțineau unelte agricole. Cele două cazmale de fier din tezaurul de la Olympia erau folosite în viticultură și grădinărit. Tezaurul mai cuprinde și douăsprezece unelte de cules (cinci cosoare și șapte seceri), precum și șase unelte de săpat (două săpăligi și patru târnăcoape). Niciuna dintre acestea nu era folosită pentru cultivatul unor terenuri întinse, ci serveau muncii în livadă sau în grădina de legume. Nu există niciun fel de unelte în tezaurul de la Olympia care să fi folosit într-un fel sau altul la creșterea animalelor: nicio coasă, foarfecă sau talangă (Völling 1995 și 2002). Tezaurul de la Olympia va fi aparținut așadar unui fermier din partea locului, însă nu același lucru se poate spune despre cel de la Hărleț, descoperit într-unul din turnurile fortificației romano-bizantine. Tezaurul de la Hărleț mai conținea și o fibulă digitată de argint aurit. Deși fibula nu a fost încă publicată, se știe că o altă fibulă similară provine dintr-un alt turn al cetății (Mašov 1976 36 fig. 1)²⁷. De altfel, majoritatea fibulelor digitate din Bulgaria au fost descoperite în așezări fortificate, precum cele de la Sadoveț sau Oescus (Uenze 1992; Haralambieva 2001 457 și 456 fig. 2/4).

În Serbia, tezaure descoperite în astfel de așezări sunt uneori asociate cu balanțe. Din păcate, atât cea de la Hajdučka Vodenica, cât și cea din tezaurul de la Niš au fost publicate fără datele tehnice necesare pentru o analiză mai detaliată²⁸. Nu mai puțin de 32 de balanțe romano-bizantine sunt până în prezent cunoscute în Europa Centrală și de Sud-Est, multe dintre ele fiind descoperite în afara granițelor Imperiului, adesea în mediul funerar, în asociere cu arme (Anexa 2)²⁹. Distribuția geografică a acestor descoperiri relevă o concentrare de balanțe tocmai în regiunea din care provin cele

²⁵ Asemenea căni au fost descoperite și la Corint, Pergamon, Sardis, precum și în mănăstirea Ma'ale Adummium din Siria (Musteață 2010).

²⁶ Un bol de bronz a fost descoperit împreună cu un mare număr de monede de bronz romane și romano-bizantine la En Gedi (Bijovsky 2007 162).

²⁷ Cea de-a doua fibulă este o piesă unică pentru zona balcanică, având o placă dreptunghiulară cu un decor în stil animalier, tipic pieselor de podoabă descoperite în Danemarca și în vestul Suediei.

²⁸ Amândouă balanțele sunt doar menționate în text, fără niciun fel de ilustrație (Kondić 1984a 179; Vinski 1968 109. Nu se cunosc niciun fel de detalii cu privire la balanța din tezaurul de la Dragoinovo (Gerasimov 1950 324).

²⁹ Fragmentele unei balanțe din secolul al V-lea descoperite la Capidava într-o clădire distrusă la sfârșitul secolului al VI-lea nu au fost incluse în Anexa 2 (Covacef 2010).

două tezaure cu balanțe menționate mai sus (Fig. 1). În tezaurele din Imperiu (Hajdučka Vodenica), precum și în cazul descoperirilor din afara Imperiului (Brno, Jutas, Kranj, Kunszentmárton), balanțele erau însoțite de greutateți, care apar, de altfel, și în alte tezaure monetare din Balcani (Skačinci: Lilčić și Adžievski 1999; Abrit: Torbatov 1998; Stobi: informație de la Maja Hadji-Maneva). În tezaurul de la Abrit unul dintre cele trei ponduri pătrate care însoțeau monedele era marcat NT (3 *solidi*), iar celelalte două N (1 *solidus*). Prima greutate nu are decât trei analogii în provinciile balcanice (v. Anexa 3). Deși aveau același marcaj, totuși greutatea lor diferă, o trăsătură generală care se poate observa și la cele 58 de analogii pentru greutatețile de 1 *solidus*. Greutatea este mai stabilă în cazul piesei pentru cântărit 1 *semissis* descoperită în tezaurul monetar de la Skačinci și pentru care există șase analogii în Balcani. Distribuția geografică a descoperirilor de ponduri bizantine indică o grupare a acestora cu precădere în regiunea de nord-est a Balcanilor (Fig. 2) și posibil în Grecia, dacă luăm în considerare numeroasele ponduri din colecția muzeului numismatic de la Atena, piese descoperite foarte probabil în Grecia. La fel ca în cazul balanțelor, pondurile provin în special din cetăți romano-bizantine, multe din ele ca urmare a cercetării arheologice (Odărți: Dončeva-Petkova și Torbatov 2001; Kurnatowska și Mamzer 2007; Șumen: Antonova 1987 și Vladimirova-Aladžova 2003b; Voivoda: Milčev și Damianov 1984)³⁰. Apariția balanțelor și a măsurilor ponderale în tezaure bizantine din secolele VI-VII poate fi considerată o caracteristică a ariei balcanice, dacă luăm în considerare faptul că în alte regiuni ale Imperiului nu sunt cunoscute decât două astfel de cazuri³¹.

O categorie de obiecte mult mai des întâlnite în tezaure monetare sunt piesele de port și podoabă. În mai mult de jumătate din cazuri, acestea apar în tezaure de monede de aur, însă ocazional se întâlnesc și în tezaure de argint și de bronz³². Inelele sunt o apariție frecventă alături de monede de aur sau argint. Cel din tezaurul descoperit la Adamclisi în 1908, astăzi pierdut, avea o cruce pe șaton, în vreme ce inelul din tezaurul de la Goren Kozjak (Bargala) avea montată o camee, iar o inscripție cu litere grecești, al cărei înțeles n-a fost încă deslușit, decora veriga inelului (Ocheșeanu 1995 163; Aleksova și Mango 1971 273 și planșele 50-51). Inelul este foarte asemănător celui descoperit întâmplător în cetatea romano-bizantină de la Golemanovo kale, în Bulgaria (Uenze 1992 pl. 6/17). Un exemplar din argint aurit, care pare să imite tipul de inel discutat mai sus, a fost descoperit recent într-un mormânt de femeie de la Keszthely-Fenekpuszta (Ungaria), împreună cu alte obiecte de valoare care indică un statut social ridicat — o cataramă de aur și montura de aur a unui corn pentru băut (Müller 1999-2000 345 și 348 pl. 5/6). Există și piese fără analogii precise, cum sunt cele trei inele de aur din tezaurul de la Vid. Unul din ele, cu două verigi rabatabile și monogramă, a fost interpretat de către Frane Bulić drept inel de cununie (Bulić 1902). Celelalte două inele aveau montate pietre, care însă nu s-au păstrat (Marović 2006b 248 figs. 3-4; Piteša 2009 47-48). La fel de neobișnuite sunt și cele două inele de argint din tezaurul de la Silistra, care, în ciuda unui design simplu, nu au analogii în Balcani

³⁰ Pentru ponduri romano-bizantine din Scythia, vezi Custurea 2009.

³¹ Este vorba de o pereche de balanțe de bronz din stratul de distrugere de deasupra camerei secrete din sinagoga de la Meroth, în care a fost găsit un tezaur de monede de aur și de bronz (Kindler 1989 315). La cel de-al XXII-lea congres de studii bizantine, desfășurat la Sofia (22-27 august 2011), Karni Golan a prezentat un tezaur de monede descoperit în Gaza, care cuprindea și podoabe, obiecte de uz bisericesc și două balanțe.

³² Podoabe de aur de formă și mărime necunoscută apar în tezaurele de la Orsk, Blatnica și Șestakovo (Kropotkin 1962 26; Demo 1994 235-236). Tezaurul de la Șestakovo conține de asemenea podoabe de argint. Două „cheutori de bronz” sunt menționate în tezaurul descoperit în 1963 la Kenchreai, dar niciuna dintre ele nu a fost publicată (Hohlfelder 1973).

sau în Europa de Est (Angelova și Penčev 1989 39 figs. 5.1-2 și 6.1-2; 40 fig. 7.4-5)³³. Aspectul de unicat al acestor inele nu face decât să pună în evidență valoarea lor, precum și statutul social al proprietarilor.

Tot de un statut social ridicat trebuie să se fi bucurat și posesorii tezaurelor de la Hărleț și Șeica Mică, care conțineau fibule de argint aurit. Din păcate, nu se cunosc detalii despre piesa de la Hărleț, însă fibula de la Șeica Mică este un exemplar remarcabil de fibulă „ostrogotică” bogat ornamentată, care a fost la modă către finele secolului al V-lea și la începutul celui de-al VI-lea (Somogyi 2009 426 fig. 1; Csallány 1961 199-200 și planșa 212/3; Horedt 1986 25). În plus, tezaurul de la Șeica Mică conținea și un cerce de aur cu pandantiv poliedric. Astfel de cercei sunt caracteristici pentru mormintele de femei din regiunea Dunării Mijlocii (Ivanišević et Kazanski 2002 155 planșa 5/T55.2-3) și își găsesc un echivalent mult mai modest, din bronz, în tezaure din Peninsula Balcanică (Brațigovo: Mušmov 1928-1929 328-29 și 329 fig. 191; Niš: Vinski 1968 109; Stobi: informație de la Maja Hadži-Maneva). Cercei de argint cu pandantiv stelat, precum cei din componența tezaurelor de la Silistra și Sadoveț (1937) apar în complexe funerare din secolul al VI-lea din Macedonia, Grecia și România (Angelova și Penčev 1989 39 fig. 4 și 40 fig. 7/3; Maneva 1985-1986 164 și 172 fig. 16; Petre 1987 79 și pl. 145 fig. 239c; Mikulčić 2002 211 și 213 fig. 107/1; Sotiriou 1956 113-115 și pl. 41β). Variante târzii (tip Čilinská IIB/IIC) apar în tezaure de argint, precum cel de la Prișeaca și Zemiansky Vrbovok (Comșa 1986 139 fig. 17; Svoboda 1953 37 fig. 4.9, 21 și 85 fig. 23; Čilinská 1975). Acesta din urmă mai conținea și o brățară spiralată, o brățară simplă de bronz, un pandantiv și aplici de centură din argint. Asocierea dintre monede și aplici de centură este documentată și în cazul tezaurului de la Akalan (Filov 1912 324). Așa cum nota Uwe Fiedler, este vorba de o centură cu curele laterale, ale căror aplici au fost incluse în tezaur din cauza valorii lor intrinseci (Fiedler 1995 47). Astfel de centuri reprezintă o piesă de podoabă caracteristică călăreților și erau percepute drept o modă de sorginte nomadică, tezaurul de la Akalan reprezentând varianta masculină a tezaurelor monetare de la Vid sau Goren Kozjak, care includeau piese de port feminin.

O interpretare similară se poate avansa și pentru tezaurul mai modest de la Veliko Orašje, care conținea și o cataramă de bronz în forma literei B (Gaj-Popović 1984 23-26). Astfel de cataramă se întâlnesc frecvent în așezări fortificate din Balcani (de exemplu, la Iatrus), dar apar și în zona caucaziană, în Siria și în Egipt (Schulze-Dörlamm 2002 12-15, tipul A5; Kazanski 2003 36; Bažan și Kargopol'cev 1989). Centrele de producție erau însă în Balcani, dovadă fiind tiparul de steatită descoperit într-un atelier de la Caričin Grad (Bavan 1990 221-222 și pl. 28/308). Tot local erau produse și crucile malteze de genul celei descoperite în tezaurul de la Niš, agățată cu ajutorul unui lanț de un ac de bronz pentru voal³⁴. Tipare pentru acest tip de cruci sunt cunoscute în provinciile balcanice, dar și la nordul-Dunării (Uenze 1992 164 pl. 9/6; Dănilă 1983 559; Teodor 2005 262). Din aria balcanică proveneau, fără îndoială, și fibulele turnate romano-bizantine (cu picior întors pe dedesubt), găsite alături de monede de bronz în tezaurele de la Brațigovo și Kopriveț, pentru care există deja un atelier cunoscut la Drobeta (Mušmov 1928-1929 329 fig. 191; Haralambieva și Ivanov

³³ Unică este și fibula de aur în formă de disc de la Vid, un exemplar al unei categorii de fibule mult imitate în mediul merovingian în decursul secolului al VII-lea (Marović 2006b 248 fig. 5; Rudnicki 2007; Vida 2011 407-408).

³⁴ Alte două ace de voal cu cruci au fost descoperite la Pernik și Golemannovo kale (Sadoveț; Curta 2005 185 și 214 fig. 8/6). Două cruci de argint au fost, de asemenea găsite, împreună cu monede de bronz, un inel de cheie din argint și mai multe mărgelă de sticlă într-unul din tezaurele de la Stobi (informație de la Maja Hadži-Maneva).

1986 pl. 1/4; Bejan 1976; Măgureanu 2008; Curta și Gândilă 2011). Majoritatea fibulelor de acest tip din Balcani sunt asociate cu mediul militar, ceea ce sugerează că făceau parte din uniformă (Haralambieva și Atanasov 1991 57)³⁵. Pe baza celor două tezaure amintite mai sus, producția fibulelor turnate a fost plasată în ultima treime a secolului al VI-lea, cele mai recente monede din cele două tezaure fiind date în 572/3 și, respectiv, 582/3 (Curta și Gândilă 2011)³⁶. De altfel, majoritatea obiectelor de port și podoabă din bronz apar în tezaure monetare care se încheie în vremea lui Iustin al II-lea, în vreme ce tezaurele care conțin inele de aur se încheie în jurul anului 585.

Astfel de obiecte apar și în tezaure din Orientul Mijlociu și din Africa de Nord. Un tezaur descoperit la Humeima, în Iordania, include o pereche de cercei de aur sasanizi (Bruijn și Dudley 1995). Doi cercei de aur se găseau în tezaurul de *solidi* de la Palmyra, laolaltă cu două inele de aur, o cruce pectorală și o podoabă lucrată din aur și cupru cu pietre semiprețioase (Michalowski 1962 222)³⁷. Săpăturile efectuate de către o echipă de la Universitatea din Pennsylvania la Scythopolis, în Palestina, au dus la descoperirea unui tezaur de *solidi*, ascuns sub o dală de piatră, care cuprindea și un lanț și o brățară, ambele din aur, precum și o cădelniță din bronz (Fitzgerald 1939 11). Artefacte similare – cercei, inele și pandantive – fac parte din inventarul unor tezaure de *solidi* din Egipt (Abu Mina: Noeske 2000 15; Minshat Abu Oma: Noeske 2000 243). Așadar, în afara Balcanilor, podoabele sunt cel mai adesea asociate cu tezaure de monede de aur. Nu sunt cunoscute până în prezent tezaure de monede de bronz cu obiecte de podoabă similare celor de la Veliko Orașje, Kopriveț și Brațigovo. Asocierea de monede de bronz cu astfel de obiecte, tot din bronz, pare să fie o altă trăsătură caracteristică ariei balcanice.

În tezaurele monetare din secolul al VI-lea își fac uneori apariția emisiuni ieșite de mult din circulație. Tezaure cu monede vechi apar cu predilecție în zone cu o străveche tradiție monetară, precum Grecia, Palestina și Africa de Nord. Mai puțin de 12% din totalul tezaurelor inventariate conțin monede vechi. Dintre acestea, patru sunt tezaure de aur, cele de la Șeica Mică și Șumen conținând *solidi* de la Theodosius al II-lea și de la Zenon (Somogyi 2009 440-441; Vladimirova-Aladžova 1998 27-29). Toate tezaurele cu monede vechi grecești au fost descoperite în Grecia³⁸. Cele mai frecvente apariții sunt monedele emise la Sikyon (Patras 1938, Corint 1971 și Agios Nikolaos) și Corint (Olympia, Teba 1932 și Kenchreai 1963) (Morrisson *et al.* 2006 240, 248-49, 261-62, 264, și 285-86; Hohlfelder 1970). Interesant este și faptul că emisiuni republicane nu apar în niciun tezaur, iar monedele imperiale timpurii sunt, de asemenea, rare³⁹. De asemenea, emisiunile din secolul al III-lea apar doar sporadic și

³⁵ Cu toate acestea, unele dintre fibule poartă simboluri creștine (Haralambieva 1998).

³⁶ Această dată este confirmată de asocierea în așa-zisa „casă a lui Nestor” de la Sadoveț a unei fibule turnate romano-bizantine cu o monedă de la Iustin al II-lea (Uenze 1992 196).

³⁷ Unul dintre cele două inele avea trei lanțuri cu mărgelile la capete. Astfel de cercei apar în tezaurele de la Chios și Lambousa, cel din urmă datat cu monede de la împăratul Constantin al IV-lea (668-685; Baldini Lippolis 1999 38-39 și 96 nr. 9-10; Dalton 1911 543 fig. 347).

³⁸ O monedă bătută în sec. II î. Hr. în Zeugitania a fost găsită în tezaurul de la Hrozová (Kuna și Profantová 2005 286). Monede din secolul V î. Hr. apar în tezaurul de la Gush Halav în Palestina, care se încheie cu *minimi* de la Iustinian (Bijovsky 1998). Un tezaur asemănător a fost găsit la Caesarea Maritima (Waner și Safrai 2001 330 cu n. 139). O monedă hasmoneană provine din tezaurul romano-bizantin de la Meroth (Kindler 1989 316). Monede punice apar în tezaurele de la Aïn Kelba (Algeria) și Massafra (Italia de sud), care se încheie cu monede de la regele vandal Thrasamund (496-523; Morrisson 1980 245; Hahn 1987b 106).

³⁹ Numai două astfel de monede apar în tezaure din afara Imperiului – o monedă de la Traian în tezaurul de la Plumbuita și o alta de la Nero în tezaurul de la Râncăciova (Oberländer-Târnoveanu 2002 168-169; Poenaru-Bordea și Dicu 1989 79). Un *quadrans* de la Augustus apare într-un tezaur recent descoperit în Peloponesul de nord-vest (Callegher 2009 91 și 110). Nici tezaurele

cu predilecție în tezaure din afara Imperiului⁴⁰. Mult mai frecvente sunt monedele romane târzii din secolul al IV-lea, înregistrate în tezaure din mai multe provincii balcanice, Achaia⁴¹, Moesia II⁴², Moesia I⁴³, Scythia⁴⁴, precum și în *barbaricum*⁴⁵. Prezența unor astfel de monede în tezaure din secolul al VI-lea nu este o trăsătură exclusivă a regiunii Balcanilor. Dimpotrivă, astfel de cazuri sunt cunoscute și în Egipt⁴⁶, pentru monede din secolul al IV-lea, respectiv Orientul Apropiat⁴⁷ și Africa de Nord⁴⁸, pentru emisiuni din secolul al V-lea, care în Balcani apar cel mai des în Grecia (Thasos: Picard 1979 430-432; Corinth 1971: Morrisson *et al.* 2006, 240; Kenchreai 1963:

de secolele VI-VII din alte părți ale Imperiului nu conțin mai multe emisiuni imperiale timpurii. Un singur *quadrans* de la Nero apare printre cele 14827 de monede din tezaurul de la mijlocul secolului al VI-lea descoperit în M'sila (Algeria; Deloum 1989). Monede de la Traian sau de la Hadrian sunt menționate printre piesele dintr-un tezaur din secolul al VI-lea dintr-o localitate necunoscută din Siria sau din Liban (Phillips și Tyler-Smith 1998). Ceva mai frecvente sunt monedele din secolul al III-lea care apar în tezaure din Algeria, datate în primele decenii ale secolului al VI-lea (Morrisson 1980 244-245). La vremea aceea, monede romane din secolele I și II erau repuse în circulație în nordul Africii și în Italia (Morrisson 1983).

⁴⁰ Monede de la Galeriu și de la Aurelian în tezaurul de la Bielsko (Woloszyn 2009 499); monede de la Septimius Severus și Galeriu în tezaurul de la Râncăciova (Poenaru-Bordea și Dicu 1989 79). Un antoninian de la Claudiu al II-lea este cunoscut din tezaurul descoperit în regiunea de nord-vest a Peloponesului (Callegher 2009 91 și 110). În afara regiunii balcanice, 211 monede din secolul al III-lea apar în tezaurul de la M'sila (Deloum 1989).

⁴¹ Monede de la Gratian în tezaurul de la Theba (1995; Galani-Krikou 1998 165-166); monede de la Constantin cel Mare și de la Constantius al II-lea în tezaurul de la Corint (Morrisson *et al.* 2006 240); o monedă de la Valentinian al III-lea sau de la Teodosiu al II-lea în tezaurul descoperit în 1963 la Kenchreai (Morrisson *et al.* 2006 251).

⁴² Monede de la Constantin cel Mare și de la Iulian Apostatul în tezaurul de la Pliska (Gerasimov 1957 325).

⁴³ Monede de la Constantin cel Mare în tezaurul de la Niš (Vinski 1968 109).

⁴⁴ Monede de la Constantin cel Mare în tezaurul de la Adamclisi (Bogdan-Cătăniciu și Poenaru-Bordea 1996-1997 85 și 88, care neagă totuși posibilitatea ca aceste monede să aparțină tezaurului); fragmente de monede de la Iulian Apostatul și de la Valentinian al II-lea în tezaurul de la Histria (Suceveanu și Poenaru-Bordea 1981 155-156). O monedă din secolul al IV-lea apare și în tezaurul descoperit la Murighiol în 1985 (Suceveanu *et al.* 2003 70).

⁴⁵ Monede de la Constantin cel Mare, Constantius al II-lea și Iulian Apostatul în tezaurul de la Bielsko (Woloszyn 2009 499); monede de la Constantin cel Mare, Constantius al II-lea și Valens în tezaurul de la Kończyce Male (Woloszyn 2009 501); monede de la Constantin cel Mare și Valens în tezaurul de la Plumbuita (Oberländer-Târnoveanu 2002 168-169); o monedă din secolul IV în tezaurul de la Hradec Králové (Kuna și Profantová 2005 283); monede din secolele IV-V din tezaurul de la Troianul (Oberländer-Târnoveanu 2004 353). Spre deosebire de situația din Imperiu, unde monedele vechi jucau încă un rol economic, selectarea acestor monede în tezaure din *barbaricum* reprezintă un fenomen fundamental diferit, pentru care vezi Erdrich 2008.

⁴⁶ Hawara (Noeske 2002 343-344), Antinoe (Noeske 2000 359-360), Luxor (Noeske 2000 399-401) și o localitate necunoscută din Egipt (Noeske 2000 418-423). În afara mai multor monede de 12 *nummia*, tezaurul de la Antinoe cuprinde și o *maiorina* de la Constantius al II-lea care are aproape aceeași greutate. La rândul său, tezaurul de la Luxor cuprinde monede din toată perioada romano-bizantină și se încheie cu monede omeiade. Cu toate acestea, cea mai veche monedă din tezaur este o jumătate de *centennionalis* de la sfârșitul secolului al IV-lea.

⁴⁷ Un tezaur dintr-o localitate necunoscută din Liban sau Siria (Phillips și Tyler-Smith 1998). Tezaurul de la Gush Halav în Palestina (Bijovsky 1998). Pentru circulația monedelor din secolele al IV-lea și al V-lea în Palestina secolului al VI-lea, vezi Bijovsky 2000-2002 205-209.

⁴⁸ M'sila (Deloum 1989), Hamma: (Troussel 1950-1951 180-183), Aïn-Kelba, Cartagina și Nador (Morrisson 1980 243-244). Trebuie însă remarcat faptul că tezaurele nord-africane se datează în general înaintea cuceririi bizantine și nu cuprind niciun nominal mare de după 498, care să fi fost bătut în atelierele din Imperiu, ceea ce sugerează existența unui mediu monetar esențialmente diferit (Deloum 1990).

Hohlfelder 1973; Agia Kyriaki: Morrisson *et al.* 2006 268-269)⁴⁹. Într-adevăr, cu excepția tezaurelor de la Constanța-Anadolchioi și Zagrade, toate tezaurele cu *minimi* provin din Achaia. De exemplu, tezaurul descoperit la Corint în 1971 cuprinde câteva monede de la Claudius Gothicus, Tetricus, Constans, Constantius II și Iulian Apostatul, dar și un mare număr de monede emise de împărații din secolul al V-lea, de la Arcadius și până la Leon I.

Studii recente au identificat un număr mare de *minimi* din Africa de Nord în tezaure din Grecia, ceea ce vine să completeze imaginea legăturilor dintre cele două regiuni, dovedită de prezența importantă a ceramicii africane de lux (African Red Slip Ware) și de imitarea pe scară largă în Grecia a opaițelor produse în nordul Africii (Morrisson 1998 922-923; pentru African Red Slip Ware, vezi Abadie-Reynal 1989 157 și Sodini 2000 188; pentru opaițe grecești ce imită prototipuri nord-africane, vezi Petridis 2010 85-92). Majoritatea monedelor din secolele IV-V au fost tăiate pentru a atinge o greutate medie de 0,7-0,8 g, conform etalonului stabilit prin reforma lui Anastasius din 498. Cu toate acestea, multe dintre aceste monede redimensionate au o greutate peste cea oficială, practic o supraevaluare în raport cu *nummion*-ul oficial. Cu alte cuvinte, 40 de piese de acest tip depășeau greutatea standard a unui *folles* aflat în circulație. Această stare de lucruri va fi fost poate o măsură deliberată din partea statului, menită a crește încrederea în aceste emisiuni menținute sau reintroduse în circulație, la fel cum poate să fie rodul neglijenței în redimensionarea unor emisiuni cu valoare redusă. Cert este că acești *minimi* apar destul de des în tezaure din secolul al VI-lea pentru a putea avansa ipoteza potrivit căreia proprietarii lor erau conștienți de valoarea intrinsecă superioară a acestor emisiuni (Adelson și Kustas 1964 178; Morrisson 1996 192; Hahn 2000 13; Callegher 2009 232)⁵⁰. Pentru prima jumătate a secolului al VI-lea sunt cunoscute tezaure formate exclusiv din *minimi*, în general un număr mare de emisiuni de la Zenon, Leon I și Anastasius, care merg cel târziu până la Iustinian⁵¹. Teaurizarea exclusivă de *minimi* pare să fi fost un fenomen de scurtă durată în Grecia, între c. 500 și până spre reforma monetară din 538. Cel mai târziu tezaur de acest fel este cel de la Megara (1884), ultima monedă fiind datată 533-538. Așa cum era de așteptat, tezaurele încheiate după 565 conțin un număr mai mic de *minimi*, cea mai târzie apariție fiind în tezaurul de la Pellene (1936), care se încheie în 584/5. Perioada în care s-au aflat în circulație *minimi* a fost caracterizată de o oarecare stabilitate a monedei de bronz, fără fluctuații ale ratei de schimb între aur și bronz. În această perioadă, greutatea *folles*-ului a crescut de la 9,10 g în 498 la 24,95 g în 538⁵².

⁴⁹ *Nummia* de la Marcianus și Zenon apar într-un tezaur dintr-un loc necunoscut din Grecia (Bendall 1977).

⁵⁰ Pentru descoperiri individuale de *minimi* care dovedesc că asemenea monede se aflau într-adevăr în circulație la data teaurizării lor, vezi Hohlfelder 1974 74; Pallas 1976 194; Galani-Krikou 1998 145-146; Kalantzi-Sbyraki 2004 151; Callegher 2005 229. Nu mai puțin de 350 de *minimi* au fost găsiți în tezaurul din secolul al VI-lea descoperit în 1933 în moara din afara incintei romane târzii de la Atena. Așa cum arată Metcalf 1962b 140, clienții morarului îi vor fi plătit serviciile numai în monedă măruntă.

⁵¹ Potrivit lui Hahn 2000 58, baterea de *minimi* în atelierele centrale a încetat sub domnia lui Iustinian. Cu toate acestea, *minimi* au continuat să fie bătute în atelierele din Cartagina, Roma și, foarte probabil, Antiohia și după 527 (Hahn 2000 62 și 68-70). Spre deosebire de situația din peninsula balcanică, seria cronologică a tezaurelor din Orientul Apropiat și din Africa cuprinde și *minimi* de dată mai târzie. De exemplu, marele tezaur de *minimi* de la Baalbek cuprinde și *minimi* bătute în vremea lui Iustin al II-lea (Bendall 1986-1987 91), în timp ce tezaurul de *minimi* de la Cartagina se încheie cu piese bătute în timpul domniei lui Mauriciu (Metcalf 1982 66).

⁵² Greutatea unui *folles* între 538 și 542 era de 24.95 g. După 542 și până în 550, greutatea a scăzut la 21.83 g. Pe baza variației de greutate a monedelor bătute la Salonic, Hahn 2000 65 a

Așa cum am menționat mai sus, în tezaurele din această perioadă își fac uneori apariția și monede antice grecești, cu precădere emisiuni din Sikyon, ieșite din circulație de mai bine de 800 de ani. Exemplare care erau încă disponibile au fost reintroduse în circulație, pe baza greutății lor, ce se apropia de etalonul unui *pentanummion*⁵³. *Minimii* au rămas în circulație mult după ce a încetat baterea lor, așa cum reiese din analiza tezaurului descoperit la Corint în 1971, un tezaur în care *minimi* și monedele grecești și romane mai vechi reprezintă peste două treimi din valoarea totală a tezaurului (Dengate 1981 153-175)⁵⁴. Acesta fiind un fenomen specific Greciei, este posibil ca celelalte două tezaure de *minimi* sau *minimi* în combinație cu nominaluri curente, descoperite la Gamzigrad și, respectiv, Constanța-Anadolchioi, să fi fost formate în Grecia și aduse apoi în nordul Balcanilor (Janković 1984; Mitrea 1983)⁵⁵.

În lumina acestor precizări, ne putem întreba dacă nu cumva în Grecia moneda de bronz circula mai degrabă pe baza greutății decât a valorii sale nominale. Principiile de selectare care au stat la baza tezaurelor monetare par să impună un răspuns negativ. Dacă proprietarii monedelor ar fi urmărit selectarea exemplarelor mai grele, cu siguranță că nu ar fi apelat la *minimi*, cea mai mică unitate monetară și ca atare cea mai puțin susceptibilă de a fi teaurizată, ci s-ar fi îndreptat, în schimb, către *folles* bătute între 538-542 după etalonul cel mai mare, introdus de Iustinian prin reforma sa din 538. După toate probabilitățile, posesorii erau mai interesați de valoarea fiduciară a monedelor pe care le dețineau (Shuvalov 1999 105).

2. Grupe de tezaure și reforme monetare: în căutarea unor modele de teaurizare

Mai puțin de jumătate din numărul de tezaure de bronz inventariate (108 din 247; v. Anexa 1) au fost recuperate în totalitate și sunt însoțite de o publicare completă care să permită tabularea monedelor și includerea lor în calcule de statistică (Anexa 4)⁵⁶. Pe baza ultimei monede din tezaur, lista din Anexa 4 poate fi împărțită în trei grupe mari. Din prima grupă fac parte 25 de tezaure cu cele mai recente monede emise

avansat ideea potrivit căreia în Illyricum, rata de schimb dintre aur și cupru va fi fost diferită de cea din provinciile răsăritene ale Imperiului.

⁵³ O monedă mică de bronz emisă la Sikyon cântărește îndeobște ceva mai mult de 2 grame. În 538, când a ajuns la greutatea sa maximă, un *pentanummion* cântărea 3.5 gr. Este, prin urmare, posibil ca, înainte de 538, monedele de la Sikyon să fi circulat ca *pentanummia*. Dengate 1981 157 credea chiar că aceste monede vor fi fost folosite drept *minimi*, dar, în același timp, se vedea silit să recunoască că ele erau mai grele decât *minimi* (Dengate 1981 162). Întrucât tezaurul pe care îl lua în discuție Dengate se încheie după 575, un *pentanummion* va fi cântărit la vremea aceea între 2 și 2.5 grame.

⁵⁴ Tezaurul mai conține și fragmente de obiecte de bronz, în mod sigur selectate pentru a fi retopite. Din acest punct de vedere, tezaurul descoperit în 1971 la Corint se aseamănă celui de la Horgești, care mai conținea un lanț și un fragment de tablă de bronz.

⁵⁵ Numărul de imitații grecești ale unor opaițe africane care au fost descoperite la Tomis oferă un argument în plus în favoarea ideii potrivit căreia tezaurul de la Anadolchioi a fost alcătuit în Grecia (Papuc 1976 201-205).

⁵⁶ Am lăsat deoparte 28 de tezaure care au fost publicate în detaliu, dar care sunt, fără nicio îndoială, incomplete. Am exclus și tezaurele de monedă mărunță găsite recent în săpăturile de la Kalendarhane în Istanbul (Hendy 2007 274) și de la Capul Șabla din Bulgaria (Torbatov 2002-2003). Cel dintâi a fost găsit într-un mare centru urban care nu are pereche în regiunea balcanică, în timp ce al doilea tezaur conține un mare număr de monede neidentificate (12 dintr-un total de 36). Tezaurul identificat de către Andrei Gândilă într-o colecție de monede din Dobrogea este de asemenea incomplet (Gândilă 2008a). Același lucru se poate spune și despre tezaurul dintr-o localitate necunoscută din regiunea de nord-vest a Peloponesului (Callegher 2009 89-90 și 110-119).

între 498 și 565, jalonând primele patru perioade de reformă monetară (Tabelul 1 și Fig. 3)⁵⁷.

Tabelul 1: Reforme monetare

Perioada	Ani
I	498-538
II	538-542
III	542-550
IV	550-565
V	565-570
VI	570-578
VII	578-580
VIII	580-616

Cu doar două excepții (Radingrad și Stari Slankamen), tezaurele din prima grupă conțin monede emise în prima perioadă de reformă (498-538), care însumează peste 80% din numărul total de monede din această grupă (Fig. 4). Cea de-a doua grupă de tezaure cuprinde puține exemplare din primele patru perioade de reformă, însă un număr considerabil de monede din perioada a șasea (570-578; v. Fig. 5). În același timp, a doua grupă de tezaure reprezintă două treimi din numărul total de tezaure în discuție și se încheie undeva între 565 și 601 (Fig. 6). Cea de-a treia grupă nu are decât nouă tezaure, încheiate după anul 605 (Fig. 7). Aceste tezaure se caracterizează prin numărul mare de monede din cea de-a opta perioadă de reformă (580-616) și lipsa cvasi-totală a emisiunilor din primele patru perioade (Fig. 8). Diferențele mari între cele trei grupe identificate sunt în strânsă legătură cu masa monetară aflată la dispoziția celor care rețineau monedele pentru a le teauriza, așa cum reiese din comparația cu unsprezece tezaure din Orient (Fig. 9; Noeske 2000 434-440, 449-451, 453-468), 494-508, 516-522, 536-540, 541-562, 564-573, 595-597, 632-639, și 682-688). Caracteristica principală a acestora din urmă este lipsa monedelor din a doua perioadă de reformă (538-542) și numărul foarte redus de exemplare din următoarele două etape (542-550 și 550-565). Trebuie amintit totuși faptul că majoritatea tezaurelor din Siria și Palestina se încheie abia după anul 600, în general în timpul domniei lui Heraclius. Pe de altă parte, tezaurele din Orient contabilizează un număr mare de emisiuni din prima perioadă (498-538), indiferent de data târzie a îngropării, ceea ce nu este cazul pentru tezaurele balcanice. În cinci din nouă tezaure cu astfel de monede (Amman 1983, Syria de Nord 1974, Kirbet Deir Dassawi, Kirbet Dubel și Kirbet Fandaqumya), monedele cu pricina sunt și cele mai numeroase. Pe baza acestei comparații se poate afirma că spre anul 600, monedele emise între 498 și 538 erau încă în circulație în Siria și Palestina, nu însă și în Balcani⁵⁸.

⁵⁷ Pentru perioadele reformelor monetare, vezi Hahn 1973a 27-28; Hahn 1975 15-16; Hahn 1981 16-20. Cu toate acestea, deoarece criteriul nostru principal a fost variația ratei de schimb dintre aur și cupru, am lăsat deoparte reforma din 512 și am luat perioada dintre 498 și 538 ca pe un întreg. Natura fiduciară a primelor monede emise în vremea lui Anastasius (498-512) și supraevaluarea lor în raport cu moneda de aur reprezintă încă o chestiune controversată. Zuckerman 2004 81-83 a avansat ideea potrivit căreia rata de schimb în perioada 498-512 se baza pe greutate. În ultima vreme, în favoarea caracterului eminamente fiduciar al monedelor romano-bizantine de bronz s-a pronunțat cu tărie Carlà 2009 336-355 și 390-410.

⁵⁸ Fără a lua câtuși de puțin în seamă materialul numismatic din tezaure, Duncan 1993 147 credea că în jurul anului 580 nominalurile mari emise înainte de 538 ieșiseră deja din circulație.

Cum se poate explica această situație din provinciile balcanice? Puterea de cumpărare a monedei de bronz a variat considerabil de-a lungul secolului al VI-lea ca urmare a schimbărilor succesive survenite în raportul dintre aur și bronz (Hahn 1973a 27-28; Hahn 1975 15-16; Hahn 1981, 16-20; Hahn 2000 13-20; Hahn 2009 9-11; Morrisson 1989b 248; Morrisson *et al.* 2006 51; Zuckerman 2004 83)⁵⁹. În consecință, valoarea unei mici sume de monedă de bronz putea să scadă brusc, ca urmare a unei noi reforme ce oficializa deprecierea *folles*-ului în raport *solidus* (Tabelul 2). Acest fapt reiese clar din calcularea valorii de cumpărare a tezaurelor de bronz pe baza raportului dintre bronz și aur la data monedei cu care se încheie fiecare tezaur (Fig. 10)⁶⁰. Astfel, există o diferență notabilă de valoare între monedele din prima perioadă de reformă (498-538) care apar în prima grupă de tezaure, cu putere de cumpărare mai mare, și cele din cea de-a treia grupă. Aceasta arată că, spre deosebire de situația din Siria și Palestina, în Balcani monedele cu greutate și valoare ridicate emise în perioada 498-538 începuseră să devină tot mai rare în vremea domniei lui Iustinian. În astfel de condiții, proprietarii se vedeau obligați să selecteze pentru teaurizare monede cu valoare mai mică, fără a se putea proteja însă împotriva inflației galopante. Numai atunci când alături de monedele de bronz apar și *solidi* ori subdiviziuni ale acestuia (ca, de exemplu, în tezaurele de la Adamclisi, Goren Kozjak, Sadoveț și Sofia), proprietarul mai putea spera ca valoarea avutului său la momentul recuperării să nu se fi depreciat prea mult ca urmare a fluctuației ratei de schimb dintre cele două metale. De altfel, monedele de aur apar în număr mai mare în tezaurele îngropate după 565⁶¹.

Tabelul 2. Raportul dintre *folles* și *solidus* (498–615)

	Perioada	Hahn (MIB I–III) ^a	Hahn (MIB– MIBEC) ^b	Morrisson 1989 ^c	TMB ^d	Zuckerman 2004 ^e
	498–512	360	360	360/288	576	576
I	512–518	360	360	360/288	288	288
	518–527	360	360	360/288	288	288
	527–538	360	360	360/288	288	288
	538–565	360	360	360/288	288	288

⁵⁹ După părerea lui Hahn 1973b 177 raportul dintre aur și bronz se schimba foarte des, pentru că guvernul imperial încerca să obțină fondurile necesare pentru finanțarea costisitoarelor războaie ale lui Iustinian, impunând o rată obligatorie de schimb.

⁶⁰ Întrucât ratele propuse de Cécile Morrisson sunt incerte pentru anumite perioade, iar lucrarea lui Constantine Zuckerman acoperă numai perioada dintre 498 și 565, calculele noastre se bazează în exclusivitate pe ratele de schimb propuse de către Wolfgang Hahn în cele trei volume din *MIB*. Noile rate pe care Hahn 2009 9-11 le propune pentru perioada 565-616 iau în considerație și *solidi* ușori, ale căror funcție și rol monetar sunt încă subiecte de discuție printre numismați. Ne-am hotărât așadar să rămânem la ratele propuse în volumele anterioare din *MIB*. În orice caz, noile rate de schimb nu vor putea decât să mărească valoarea monedelor de bronz (*folles*) emise în vremea lui Iustin al II-lea în raport cu moneda de aur, ceea ce n-ar duce decât la valori încă și mai ridicate pentru cea de-a cincea și cea de-a șasea perioadă monetară înfățișate în graficul de la Figura 10.

⁶¹ Adamclisi: 16 *solidi* și 9 *semisses/tremisses*; Goren Kozjak: 2 *solidi* și 11 *tremisses*. În tezaurul de la Grnčare nu există decât un singur *tremissis*, în timp ce tezaurul de la Dragoinovo nu conține decât 3 *solidi*.

II	538–542	210	210	210	240	240
III	542–550	180	180	180	240	240
IV	550–565	216	360?	360	288	288
V	565–570	525	350	480	480	
VI	570–578	720	480	480	480	
VII	579– (580)	216	360	?	480?	
	580–582	600	576	480	480?	
VIII	582–602	600	576	480	480?	
	602–610	600	576	480	480?	
	610–612	600	576	600	480?	
	612–615	600	576	864	960?	

^a Hahn 1973, 1975 și 1981; ^b Hahn 2000 și Hahn 2009; ^c Morrisson 1989b; ^d Morrisson *et al.* 2006; ^e Zuckerman 2004.

Tezaurizarea emisiunilor grele din perioada 538-550 ridică și ea probleme importante. Potrivit legii lui Gresham, ne-am aștepta la un număr mare de astfel de monede în tezaure ascunse la scurt timp după reforma din 538 și mai puțin în cele ce se încheie spre finalul secolului, când multe dintre aceste emisiuni cu etalon ridicat vor fi ieșit din circulație. Așa cum am amintit, tezaurele din Orientul Apropiat prezintă un hiatus tocmai în dreptul acestor emisiuni grele ale lui Iustinian, deși monedele predecesorilor săi, ca și ale sale de dinainte de reforma din 538, apar în abundență în aceleași tezaure⁶². Luând în calcul ambele situații, din Balcani și din Orient, se poate afirma că monedele neobișnuit de grele emise de Iustinian după reforma din 538 au fost scoase din circulație în provinciile Siria și Palestina, dar nu și în cele din Balcani. În provinciile frontaliere de la Dunăre, monedele lui Iustinian au continuat să își facă apariția în tezaure în mod constant până spre finalul deceniului nouă (Capidava, Kopriveț, Jălăd, Ohrid, Adamclisi 1908, Atena 1908 și Eleusis 1893)⁶³. Este semnificativ faptul că monedele grele nu mai apar în tezaure ce se încheie în ultimul deceniu al secolului al VI-lea, cu excepția tezaurului de la Veliki Gradac, un posibil indiciu că statul reușise până la urmă să retragă aceste emisuni și din provinciile balcanice⁶⁴. Pe de altă parte, aceste emisiuni sunt surprinzător de rare în tezaurele ce se

⁶² Pentru absența monedelor grele (*folles*) emise în vremea lui Iustinian din tezaurele din Orientul Apropiat, vezi Grierson 1967 296; Pottier 1983 55; Morrisson 1989a 192; Morrisson *et al.* 2006 52; Casey 1996 220; Noeske 2000 152-153; Gândilă 2009 174-177.

⁶³ Harl 1996 197 greșește atunci când afirmă că monedele grele au dispărut din circulație la scurt timp după emiterea lor. Vezi Hahn 2000 57; Callegher 2006 142-144; Noeske 2000 153.

⁶⁴ O dată atât de târzie pentru retragerea monedelor grele poate fi pusă în legătură cu dificultățile pe care Iustin al II-lea și Tiberiu al II-lea le-au întâmpinat când au încercat să colecteze impozite din provinciile de graniță, dificultăți ce vor fi dus în cele din urmă la legile din 566 și 575 ce anuleau datoriile scadente (Popescu 2005 379). Tot în legătură cu aceste dificultăți ar putea fi puse și două știri mai târzii potrivit cărora, deoarece trezoreria imperială nu mai avea bani pentru a plăti soldații, salariile acestora au fost reduse cu 25% în 587, în timp ce în 600, pentru prima dată, Imperiul nu a mai putut răscumpăra prizonierii luați de avari (Theophanes Continuatus *Chronographia* AM 6079, ed. C. de Boor, Leipzig 1883, 260 și 280).

încheie în perioada 538-565, tocmai când ne-am aștepta ca numărul lor să fie mare. Explicația faptului că aceste monede fie lipsesc, fie apar în număr mic, nu poate fi decât că ele nu erau încă disponibile în număr suficient de mare în Balcani. Am fi tentați să asociem apariția lor ulterioară cu situația militară de la Dunăre, odată cu stabilirea centrului de putere avar în Pannonia, mai precis cu amplele operațiuni desfășurate în zona de frontieră între c. 570 și 590. Într-adevăr, monedele grele ale lui Iustinian reprezintă peste 20% din tezaurele descoperite la Slatinska Reka (575/6), Gropeni (577/8), Veliko Orašje (578/9), Varna (578/9), Capidava (579/82), și Koprivce (582/3), ceea ce este neobișnuit pentru o perioadă atât de târzie, la aproape 40 de ani de la emitere și în condițiile în care prezența unor astfel de monede în tezaure îngropate în tot acest răstimp este neglijabilă. Pentru a căpăta o imagine completă trebuie să facem recurs la datele statistice oferite de descoperiri izolate, unde se observă că peste 10% din totalul monedelor bizantine timpurii din Dobrogea sunt emisiuni datate între 538 și 550 (Gândilă 2008b 306 și tabelul 2)⁶⁵. În lumina acestor date se impun două concluzii: în primul rând, mărturia tezaurelor ne indică faptul că monedele lui Iustinian au apărut în număr mare în Balcani abia după moartea împăratului, iar în al doilea rând, situația dată contrazice teoria conform căreia monedele grele erau mai predispuse la teaurizare (Callegher 2006).

Există două modele diferite de teaurizare pentru provinciile balcanice, unul pentru perioada de dinainte și celălalt pentru perioada de după 565. Analiza corespondențelor efectuată pe 105 tezaure vine în sprijinul acestei observații (Fig. 11). Din cele 25 de tezaure ale primei grupe, 18 apar în primul cadran (Fig. 12). Majoritatea monedelor sunt de nominal mare (*folles*), emise între 498 și 538 la Constantinopol, dar se observă și un număr apreciabil de emisiuni de 16 *nummia*, emise la Thesalonica, majoritatea provenind din tezaure din Macedonia și zona central-nordică a Balcanilor (Blagoevgrad, Niš, Skačinci și Stari Slankamen; Fig. 13-14). Dat fiind faptul că emisiunile de la Salonic sunt rare în centrul și sudul Greciei, este puțin probabil ca distribuția acestora în zonele cu concentrare mai mare să se fi făcut pe calea comerțului (Metcalf 1962b 147; Morrisson *et al.* 2006 51)⁶⁶. Mult mai plauzibilă este interpretarea lor ca plăți militare (Metcalf 1976 32-33; Curta 2011 86), distribuția geografică fiind legată de mișcarea trupelor către nord, după cum am văzut, până la Stari Slankamen, pe Dunărea Mijlocie.

Cea mai mare concentrare de tezaure pe ambele părți ale axei orizontale aparține celei de-a doua grupe, fapt ce lasă loc câtorva observații. Cele mai multe monede ale grupeii aparțin perioadelor de reformă II, III, IV și V. (Fig. 15-20). Primele trei perioade menționate sunt caracterizate de prezența masivă a monedelor de 40 *nummia*. Cel mai mare număr de monede aparțin perioadei VI (570-578), iar numărul de *folles* este aproape egal celui de hemi-*folles*, în vreme ce numărul de hemi-*folles* este superior în etapa precedentă ce corespunde primilor ani de domnie ai lui Iustin al II-lea (565-570). Acest fapt se datorează activității intense a atelierului de la Salonic în vremea domniei sale (Gândilă 2009 209 fig. 4). Aceeași tendință continuă și în vremea lui Tiberiu al II-lea Constantin, așa cum reiese din faptul că toate monedele din cea de-a VII-a perioadă de reformă (578-580) care apar în cea de-a doua grupă de tezaure sunt hemi-*folles* (Fig. 23-24). O altă caracteristică importantă a celei de-a doua grupe este prezența mai pregnantă a emisiunilor de nominal mic, *dekanummia* și *pentanummia*, contabilizând 46, respectiv 27 de exemplare (Fig. 25). Tezaure cu *dekanummia* au fost

⁶⁵ Vechea idee potrivit căreia monedele mai mari aveau mai puține șanse de a fi pierdute decât cele mici se dovedește prin urmare falsă (Grierson 1986 42; Sheedy 2001 5).

⁶⁶ După Metcalf 1976 27 atelierul de la Salonic va fi produs între 15 și 45 de milioane de monede de 16 *nummia*.

descoperite mai ales în Grecia (Eleusis 1993, cu 22 specimene; Atena cu 9 specimene) și în Dobrogea (Topalu, cu 15 specimene). Fenomenul este atestat și în Asia Mică: din cele 33 de monede din tezaurul descoperit la Sardis în 1962, nu mai puțin de 28 erau *dekanummia* (Morrisson *et al.* 2006 362). Apariția acestor emisiuni de nominal mic nu este întâmplătoare, ci reflectă un volum mai mare de emisiuni de *dekanummia* spre sfârșitul domniei lui Iustinian și de *pentanummia* în timpul domniei lui Iustin al II-lea, fapt confirmat de numeroasele descoperiri izolate din diferite regiuni ale Imperiului (Gândilă 2009 171 și 179; Hendy 2007 294; Gândilă 2008a; Torbatov 2002-2003 23-24; Mansfield 2003).

Majoritatea tezaurelor care conțin monede vechi și *minimi* aparțin celei de-a doua grupe (Fig. 26-27). Cel mai mare număr de *minimi* este înregistrat în cazul tezaurului de la Zagrade (4360), însă majoritatea tezaurelor de acest fel apar în Grecia, așa cum am menționat deja. De asemenea, toate tezaurele care conțin și obiecte de port și podoabă aparțin acestei grupe (Fig. 28). În fine, doar aceste tezaure conțin monede emise în ateliere mai îndepărtate, precum Antiohia sau Cartagina (Fig. 29-30), ceea ce ar putea indica transferul de trupe de pe alte fronturi⁶⁷. În orice caz, monedele din Antiohia și Cartagina erau în circulație de multă vreme, fiind mai vechi cu c. 30-40 de ani decât cele mai recente piese din tezaurele respective⁶⁸. Aceeași observație este valabilă și pentru emisiunile de la Cyzic descoperite în tezaure aparținând celei de-a doua grupe și care sunt între 30 și 40 de ani mai vechi decât cele mai recente monede din tezaurele din care făceau parte (Fig. 31)⁶⁹.

Cea de-a treia grupă de tezaure conține în majoritate *folles* de dată recentă (Fig. 32-34). Nu există emisiuni grele de la Iustinian, datate 538-550, însă în două cazuri apar câteva piese de 16 *nummia* (Sofia, 8 exemplare) și de 5 *nummia* (Solin, 4 exemplare) emise în timpul domniei acestui împărat. Majoritatea monedelor din această grupă au fost emise fie la Constantinopol, fie la Nicomedia (Fig. 35), fără îndoială ca urmare a reducerii drastice a activității atelierelor provinciale în primii ani ai domniei lui Heraclius (Gândilă 2009 218, figs. 19a și 19b). Deși majoritatea monedelor de la Salonic apar în grupa a doua, totuși două tezaure descoperite pe insula Thasos se încheie cu câteva piese emise în atelierul macedonean în al doilea deceniu al secolului al VII-lea (Fig. 36). Acestea sunt, de altfel, și cele mai târzii tezaure din Macedonia, majoritatea fiind înregistrate în cea de-a doua grupă de tezaure (Fig. 37). Această distribuție cronologică se poate observa și în cazul tezaurelor din Dacia Mediterranea, precum și la nordul Dunării. (Fig. 38-39). Mai la sud, în Achaia, notăm o situație similară: cu excepția a trei tezaure (Chalkis, Nea Anchialos și Politika), toate celelalte descoperiri aparțin celei de-a doua grupe (Fig. 40). Diferența e încă și mai

⁶⁷ Tezaurul de la Agia Kyriaki conține o monedă bătută în Sicilia între 538 și 544, care este prin urmare între 30 și 40 de ani mai veche decât ultima monedă din acest tezaur. O monedă ceva mai nouă bătută în Sicilia apare și în tezaurul descoperit în 1908 la Atena.

⁶⁸ Cel mai mare interval cronologic (60 de ani) desparte cele trei *dekanummia* bătute la Antiohia de ultima monedă din tezaurul de la Veliko Gradište. Sunt însă și exemple de monede bătute la Antiohia în același an (Sadoveț, Goren Kozjak) sau cu puțin timp înaintea ultimei monede din tezaur (Eleusis, Histria și Gropeni). Cel mai mare interval cronologic pentru monedele bătute la Cartagina este cel din tezaurul descoperit în 1936 la Sadoveț.

⁶⁹ Cel mai mare interval cronologic (52 de ani) desparte cea mai veche monedă bătută la Cyzic și ultima monedă din tezaurul de la Veliki Gradac. În tezaurele de la Megara și Vojnica, monedele de la Cyzic sunt cu 39 și, respectiv, 46 ani mai vechi decât ultimele monede. Aidoma monedelor bătute la Antiohia, există totuși cazuri în care monedele bătute la Cyzic sunt fie din același an (Majsan și Murighiol), fie doar cu câțiva ani mai vechi decât ultimele monede (Adamclisi și Belovo).

drastică în provinciile Tracia, Rhodopa, Dacia Ripensis, Scythia și Moesia, din care nu cunoaștem nici un tezaur din grupa a treia (Fig. 41-44).

La capătul analizei celor 105 tezaure de bronz din regiunea balcanică se impun câteva concluzii parțiale. Cu o singură excepție (Sofia), toate monedele emise între 498 și 550, corespunzând perioadelor de reformă I, II și III, apar doar în tezaure din prima și din a doua grupă. Majoritatea emisiunilor din prima perioadă de reformă se găsesc în tezaure din prima grupă, în vreme ce majoritatea monedelor din perioada III apar în tezaure din a doua grupă. Aproape toate monedele emise în timpul perioadelor IV-VII (550-580) aparțin, de asemenea, celei de-a doua grupe de tezaure, VI fiind cea mai bine reprezentată (cu un număr aproape egal de *folles* și de *hemi-folles*). Perioada VIII (580-616) e și ea prezentă, cu o varietate de *folles* și *hemi-folles*. Nu același lucru se poate spune despre tezaurele din cea de-a treia grupă, dominată în totalitate de *folles* recente, emisiunile din perioadele I, IV, V și VI lipsind cu desăvârșire. Tot la nivelul nominalurilor trebuie menționat faptul că *folles* apar cu precădere în prima grupă de tezaure, la fel ca și piesele de 16 *nummia*, în vreme ce majoritatea pieselor de 5 și 10 *nummia* se găsesc în grupa a doua. Această distribuție este rezultatul evoluției economiei monetare de-a lungul secolului al VI-lea. La începutul secolului exista o cerere evidentă de nominal mare după colapsul monetar din a doua jumătate a secolului al V-lea. Emisiunile vechi, în special *minimi*, dar și alte emisiuni romane târzii, erau încă disponibile pentru a satisface nevoia de monedă mărunță. Maturizarea deplină a noului sistem monetar introdus de Anastasius a survenit în vremea lui Iustinian, când avem varietatea cea mai mare de nominaluri și ateliere emitente, inclusiv seria de nominaluri atipice emise la Salonic. Așa cum am văzut, cea mai mare concentrare de nominal mic apare în grupa a doua de tezaure, unde prezența emisiunilor de la Iustinian și Iustin al II-lea este covârșitoare. A treia grupă de tezaure corespunde dezintegrării sistemului monetar bizantin timpuriu, ceea ce explică reducerea dramatică a diversității de nominaluri și ateliere⁷⁰.

Emisiunile de la Constantinopol, Nicomedia și Cyzic apar în toate trei grupele, în vreme ce majoritatea monedelor emise la Thesalonica, Antiohia și Cartagina apar în grupa a doua. Majoritatea tezaurelor care conțin emisiuni vechi și *minimi*, precum și toate tezaurele cu piese de podoabă apar în grupa a doua. Grupa a doua este singura reprezentată în toate provinciile romano-bizantine din Balcani, fără îndoială ca urmare a numărului mare de tezaure din componența sa. Prima grupă nu apare în Achaia și este reprezentată numai prin câte un singur tezaur în provinciile Rhodopa, Tracia, Dacia Ripensis și Scythia. Dimpotrivă, cea de-a treia grupă nu apare în niciuna din aceste patru provincii.

Dintre toate perioadele de reformă, cea dintâi (498-538) are cel mai mare număr de monede (Fig. 45), foarte probabil din cauza duratei mai lungi de circulație, ca și a stabilității monedei de bronz pe parcursul a 40 de ani de la reforma din 498. Cele mai grele monede din secolul al VI-lea (cele emise între 538 și 542) reprezintă doar o cincime (Goțe Delcev, Garmen și Varna) sau o treime (Godiacevo) din totalul monedelor, în majoritatea tezaurelor prezența lor fiind nesemnificativă⁷¹. Numărul lor este mai mare în tezaurele din cea de-a doua grupă, dar rămâne redus în comparație cu

⁷⁰ Potrivit *Minunilor Sf. Artemie* (Crisafulli și Nesbitt 1997 129), cel mai mic nominal disponibil pe piața din Constantinopol în anul 640 ar fi fost *hemi-follis*-ul. Cu toate acestea, săpăturile de la Saraçhane și Kalenderhane au scos la iveală multe piese de 10 *nummia* emise într-a doua jumătate a secolului al VII-lea (Hendy 1986 313-323; Hendy 2007 22-235 și 275).

⁷¹ Nu există decât un singur exemplar în tezaurul de la Constanța (doar 1% din numărul total de *folles*), în timp ce tezaurele de la Blagoevgrad și Skačinci conțin trei (9.09%) și respectiv 5 exemplare (5.88%).

monedele din alte perioade de reformă (Fig. 46). Înclinăm să atribuim sosirea târzie a acestor monede în Balcani intensificării conflictelor militare la Dunărea de Jos în ultimul sfert al veacului al VI-lea. Cea mai dramatică modificare survenită în grupa a doua de tezaure este creșterea exponențială a numărului de hemi-*folles*, care depășește chiar numărul de *folles* pentru perioadele 565-570, 578-580, și 580-616. În bună măsură, acesta este rezultatul activității atelierului de la Salonic, care, după abandonarea sistemului de nominal propriu la sfârșitul domniei lui Iustinian, s-a „specializat” în emiterea jumătăților de *folles*. Fără îndoială că intensificarea activității atelierului din Salonic se datorează aceleiași situații militare, cauzată de creșterea pericolului avar la granița dunăreană.

Jumătățile de *folles* sunt, de asemenea, mai numeroase pentru perioadele 578-580 și 580-616 în cea de-a treia grupă de tezaure (Fig. 47). Cea mai proeminentă trăsătură a acestei grupe o reprezintă lipsa monedelor din primele șapte perioade de reformă. Posesorii tezaurelor din Balcani care au fost închise după anul 601 nu păreau să mai aibă la dispoziție monede de la începutul secolului al VI-lea, așa cum se întâmpla, bunăoară, în aceeași vreme, în Siria sau Palestina, unde astfel de monede apar în cantități considerabile.

3. Concluzii

Comparația dintre tezaure și descoperiri izolate, atât în Balcani cât și în alte regiuni ale Imperiului, precum Siria și Palestina, arată că procentajul de *folles* este mai mare în tezaure, în vreme ce monedele de nominal mic, *dekanummia* și *pentanummia*, apar mai des în descoperiri izolate. Cu toate acestea, proprietarii tezaurelor nu căutau să selecteze cu predilecție monedele cele mai grele, cazul emisiunilor lui Iustinian dintre 538 și 542 fiind un exemplu grăitor⁷². O observație similară se poate face și pentru emisiunile din 579 de la Constantinopol, Nicomedia și Cyzic, o tentativă de scurtă durată a noului împărat Tiberiu al II-lea de a reînvia etalonul mare din vremea lui Iustinian. Astfel de monede apar surprinzător de rar în tezaure, dar sunt bine reprezentate printre descoperirile izolate (Gândilă 2008b 320 și tabela 1). Ne-am fi așteptat ca astfel de exemplare să fie retrase rapid din circulație, prin teaurizare, din cauza greutateii lor superioare. Tabloul este completat de numărul mare de hemi-*folles* de la Salonic, precum și de prezența semnificativă a pieselor de 5 și 10 *nummia* în tezaure, într-un moment în care atelierele monetare intensificaseră emiterea acestor piese de nominal mic. Rezultă, așadar, că accesul la anumite emisiuni este la fel de important în procesul formării tezaurelor ca selectarea monedelor în vederea teaurizării. Circumstanțele în care s-a produs acumularea, în timp sau în pripă, sub presiunea unei amenințări, precum și rata de schimb dintre aur și bronz, reprezintă, la rândul lor, factori importanți care explică structura tezaurelor. În orice caz, se pare că, din cauza valorii scăzute a acumulărilor de monedă de bronz, în comparație cu cele de aur, proprietarii lor acordau mult mai puțină atenție tipului monedelor scoase din circulație pentru a fi teaurizate. Există, pe de altă parte, riscul de a supraestima pragmatismul celor care extrăgeau o sumă curentă de bani pentru a o pune la loc sigur, pragmatism care, în bună măsură, se reducea la nevoia de a proteja un capital deținut la un moment dat sau poate acumulat în timp. Lăsând la o parte tezaurele cu monede de aur sau podoabe de metal prețios, majoritatea depozitelor din Balcani sunt acumulări modeste, care însumează mai puțin de 100 de *folles*. O scurtă trecere în

⁷² Dintre toate cele peste 2000 de monede cunoscute până acum ca fiind de pe teritoriul provinciei Scythia, 10% au fost bătute între 538 și 542. Un asemenea procentaj nu este consemnat decât rareori în publicațiile de tezaure (Gândilă 2008b 319-321 cu tabelul 1).

revistă a listei de prețuri și salarii din secolul al VI-lea relevă faptul că astfel de sume nu reprezentau nicidecum o avere, ci mai degrabă bani de buzunar (Morrisson 1989b).

În Grecia, valoarea redusă a tezaurilor se datorează și prezenței importante de *minimi*, retrași din circulație în număr mare pentru a fi teaurizați. Este evident faptul că posesorii unor astfel de tezaure aveau acces la economia urbană a orașelor grecești, cu lungă tradiție monetară, unde se practica un schimb mai intens, mijlocit de moneda mărunță, uneori chiar de emisiuni antice reintroduse în circulație pe baza greutății lor. Este încă neclar dacă fiecare din aceste tezaure reprezintă o sumă curentă și aparent nesemnificativă pusă de-o parte de un participant la economia monetară urbană sau, dimpotrivă, avutul unei persoane ce nu-și putea permite mai mult. Nu mai puțin de 16 din cele 35 de tezaure de *minimi* din Grecia au fost descoperite în centre urbane precum Corint, majoritatea fiind îngropate înainte de 565. În plus, din cele 28 de tezaure din Grecia datate între 498 și 565, 22 sunt de *minimi*. Situația este complet diferită în nordul Balcanilor. Dintr-un număr de 16 tezaure încheiate înainte de 565, descoperite la o distanță maximă de 100 km către nord ori către sud față de linia Dunării, doar 5 conțin *minimi*, în vreme ce jumătate sunt compuse în principal din *folles*⁷³. La această observație se adaugă contrastul dintre locurile alese de proprietari pentru a-și îngropa tezaurele – în Grecia, de obicei în foste amfiteatre, băi romane sau spații comerciale, iar în nordul Balcanilor, pe lângă zidul de incintă sau în bazine. Se evidențiază, așadar, anumite particularități zonale în ceea ce privește fenomenul teaurizării.

Anumite tipuri de monede apar în mod constant în asocieri unele cu altele, așa cum rezultă din analiza tezaurilor din grupa a doua cu monede emise la Antiohia, Cartagina și Cyzic. Astfel de monede apar în 18 tezaure din Grecia și în 23 de tezaure din zona dunăreană. Acestea din urmă au fost îngropate, în marea lor majoritate, după anul 570, de multe ori în vase ceramice, sau în cazul celui de la Horgești, într-un vas de cupru produs în imperiu. Ca o nouă ipostază contrastantă, în Grecia lipsesc deocamdată tezaurele îngropate între 585 și 605⁷⁴. Pentru 20 ani, fenomenul teaurizării pare a se fi întrerupt în Grecia, în ciuda bogăției de tezaure din perioada anterioară.⁷⁵ Această stare de lucruri nu este rodul hazardului, ci poate fi explicată printr-o simplă comparație cu descoperirile izolate din Grecia, care indică, la rândul lor, o infuzie scăzută de monedă nouă pentru perioada amintită. Spre exemplu, numărul de descoperiri din *agora* ateniană scade brusc în deceniul nouă, monedele lui Mauriciu de după 585 fiind rare⁷⁶.

Comparația dintre tezaure și descoperiri izolate funcționează și pentru cele două decenii de teaurizare intensă (565-585), în care se observă o concentrare a jumătăților

⁷³ Printre tezaurele cu *minimi* din regiunea dunăreană, menționăm Gamzigrad, Plumbuita, Constanța și două tezaure de la Histria. Numărul tezaurilor formate aproape în exclusivitate din *folles* este mai mare: Dobra, Malo Golubince, Prahovo, Osikovo, Teteven, Riahoveț, Radingrad și Cudalbi. Cel mai mare tezaur de *minimi* din Grecia datat înainte de 565 este cel descoperit la Patras în 1938, care cuprinde 11984 monede, inclusiv piese de 5 *nummia* și câteva monede vechi ce vor fi circulat ca *minimi*. Cel mai mare tezaur din aceeași perioadă descoperit în regiunea dunăreană este Prahovo, cu 579 *folles*.

⁷⁴ Observația este desigur valabilă numai pentru tezaurele de bronz, căci nu mai puțin de patru tezaure de aur sunt cunoscute până în momentul de față, ale căror ultime monede au fost bătute între 582 și 602 (Zogeria, Apidea, Eleusis 1885 și Patras 1986).

⁷⁵ Din mulțimea descoperirilor izolate de monede din Grecia, numai patru au fost emise între 585 și 605. Trei dintre ele provin de la Andikyra (în Beoția) și una de la Kephelos, în Golful Ambrakian (Tsourti 2004 126-127; Barla 1970 96).

⁷⁶ Numai 25 de monede de la Mauriciu au fost găsite în cursul săpăturilor din Agora ateniană. Dintre acestea, numai 8 pot fi datate cu certitudine după anul 585 (Thompson 1954 69 și 104). Potrivit lui Sanders 2002 649, de la Corint provin 279 monede de la Iustin al II-lea, 70 de la Phocas și numai 55 de la Mauriciu. Hohlfelder 1978 nu menționează nicio monedă bătută între 582 și 604.

de *folles* de la Salonic, atât în tezaure cât și printre descoperirile izolate din orașele grecești, în special la Atena și la Corint (Metcalf 2000 175-176)⁷⁷. Situația numismatică din Grecia celei de a doua jumătăți a secolului al VI-lea a fost interpretată drept un indiciu al prezenței armatei, mai ales în ce privește numărul mare de emisiuni Salonic până în jurul anului 586, când orașul a fost asediat de slavi (*Minunile Sf. Dimitrie* I 13.128; Curta 2011 86; pentru asediul din 586, vezi Skedros 1999 129; Iliadi 2003, 57-60; Živković 2008 20-21)⁷⁸. Frontul s-a mutat apoi spre Dunăre, unde Mauriciu a organizat o serie de campanii în ultimul deceniu al secolului al VI-lea, ceea ce vine să explice numărul mai mare de tezaure și descoperiri izolate din zona dunăreană față de cel din Grecia (Popović 1978 623 și 629; Popović 1980 246; Curta 1996 108; Curta 2001 99-107). În cea de-a doua jumătate a secolului al VI-lea trupele erau plătite cu monedă de aur, cel puțin pentru *donativa*. În 9 din cele 14 tezaure de aur din centrul și nordul Balcanilor, ce se încheie cu emisiuni datate între 565 și 585 (Pinios, Stobi 1932, Biala reka, Guberevaț, Hinog, Resenovo, Slava Rusă, Samarinovaț și Belovo). Nu se găsesc mai mult de zece monede pe tezaur⁷⁹. De asemenea, prezența în tezaure a balanțelor și a pondurilor folosite pentru a cântări *solidi* – o caracteristică tipică a zonei dunărene – indică astfel de plăți în monedă de aur. Soldații își duceau probabil monedele de aur la un *campsor* de pe lângă unitate, pentru a le preschimba în monedă de bronz, necesară în tranzacții curente⁸⁰. Acest scenariu își găsește confirmarea în inscripția funerară descoperită la Makriköy (ce se numește astăzi Bakırköy, anticul Hebdomon) la sfârșitul secolului al XIX-lea. Inscripția pomeneste pe un oarecare Ioan, fiul lui Hyakinthos, care „s-a dus la război” în calitate de *campsor* și a murit în cursul unei campanii din Balcani la data de 21 august 544 (Asdracha 1998 494-496)⁸¹. Acest *campsor* trebuie să fi avut în grijă sa o mare cantitate de monedă de bronz, pe care o va fi obținut direct de la monetărie⁸². Este puțin probabil ca un astfel de agent militar de schimb monetar să fi transportat cu el altceva decât nominaluri mari, *folles* și jumătăți de *folles*, ceea ce se potrivește cu numărul mare de astfel de monede în tezaurele din nordul Balcanilor. Aceste monede intrau apoi în circuitul monetar local, care, în zonele urbanizate, era dominat de moneda mărunță, *dekanummia*, *pentanummia* și *minimi*, prezente și în tezaure din Grecia. În plus, amestecul de monedă recentă cu emisiuni mai vechi, uneori din monetării aflate la mare distanță (Cartagina, Antiohia), se poate explica prin existența unei rezerve pe care *campsor*-ul o avea la dispoziția sa sau cu care venea

⁷⁷ În lotul descoperirilor monetare din *agora* ateniană, numărul de hemi-*folles* bătute în atelierul de la Salonic în vremea domniei lui Iustin al II-lea este mai mare decât toate celelalte monede de la acel împărat (Metcalf 1962b 142). Din Grecia sunt mai multe monede din secolul al VI-lea care provin din atelierul de la Salonic decât din orice altă regiune din Balcani.

⁷⁸ „Ceii ce slujesc în marele pretoriu,” menționați în *Minunile Sf. Dimitrie*, erau foarte probabil soldați în *scholae* sub comanda prefectului orașului. Pentru „tinerii soldați de elită” ca fiind soldați în trupele regulate, vezi Pilon 2005 57.

⁷⁹ Donativul distribuit la urcarea pe tron în vremea împăratului Tiberiu II era de 9 *solidi*, iar cel distribuit la fiecare 5 ani de 5 *solidi* (Hendy 1985 188 și 646-647). Cu toate acestea, potrivit lui Delmaire 1989 552, distribuirea de *donativa cincinale* a devenit tot mai rară după sfârșitul secolului al V-lea.

⁸⁰ Uneori soldații puteau fi plătiți și în bronz. E greu de crezut că banii de mâncare (στρατιωτικοί σιτήσεις) pe care Mauriciu i-a tăiat în deceniul al nouălea erau plătiți în aur (Theophylact Simocatta, *Istoria* III 1.2, ed. C. de Boor, P. Wirth, Stuttgart, 1972, 110).

⁸¹ Un agent de schimb civil (τραπεζιτής) este pomenit de o inscripție funerară de la Corint, datată fie în secolul al V-lea, fie în secolul al VI-lea (Papanikola-Bakirtzis 2002 71).

⁸² Micul tezaur de la Radingrad poate fi pus în legătură cu activitatea unui agent de schimb monetar. Toate monedele din acest tezaur au fost bătute în același an (539/40) și în aceeași officină a aceluiași atelier (Nicomedia), ceea ce înseamnă că ele fuseseră luate direct din monetărie (Morrisson *et al.* 2006 152).

odată cu transferul de pe alt front. Doar un astfel de scenariu poate explica apariția întârziată a monedelor grele ale lui Iustinian emise între 538 și 542 în tezaure îngropate după moartea împăratului. Faptul că posesorii tezaurelor erau soldați e confirmat și de asocierea monedelor cu obiecte tipice mediului militar, cataramă și fibule, cunoscute și din descoperiri izolate în forturile romano-bizantine din provinciile balcanice. O altă confirmare este și locul ales pentru îngroparea tezaurelor, adesea în zona zidurilor sau în turnuri. Multe dintre tezaure vor fi reprezentat sume rămase între două plăți de *donativa*, după procurarea celor necesare traiului. În afara centrelor urbane din Grecia sau de pe țărmul Mării Negre, tezaurele reflectă mai puțin economia monetară și mai mult distribuția plăților militare în centrul și nordul Balcanilor. În asemenea condiții, nu este deloc surprinzător că teaurizarea monedei de bronz încetează aproape complet după c. 620, când Heraclius a retras ultimele trupe din Balcani, lăsând doar câteva garnizoane în orașe din Grecia și estul Traciei.

BIBLIOGRAFIE

- Abadie-Reynal 1989 – C. Abadie-Reynal, *Céramique et commerce dans le bassin égéen du IV-e au VII-e siècle*, în *Hommes et richesses dans l'Empire byzantin*, ed. G. Dagron, Paris, 1989, 143-62.
- Abdy 2002 – R. Abdy, *Romano-British Coin-Hoards*, Princes Risborough, 2002.
- Abou Diwan 2008 – G. Abou Diwan, *Un trésor monétaire de Beyrouth. A propos de la circulation des monnaies d'Anastase au VIe siècle*, în *Numismatic Chronicle* 168, 2008, 303-20.
- Adelson și Kustas 1964 – H. L. Adelson și G. Kustas, *A sixth century hoard of minimi from the western Peloponnese*, în *American Numismatic Society. Museum Notes* 11, 1964, 159-205.
- Ahipaz 2007 – N. Ahipaz, *A hoard of Byzantine solidi from the Deir'Aziz synagogue*, în *Israel Numismatic Research* 2, 2007, 157-65.
- Aleksandrov 1987 – G. Aleksandrov, *Rezultati razkopkite na krepostta Montana (1971-1982)*, în *Montana*, ed. V. Velkov, Sofia, 1987, 54-85.
- Aleksova 2001 – B. Aleksova, *The Byzantine coin hoard of Bargala*, în *Coins and Mints in Macedonia. Proceedings of the Symposium Held in Honor of the 80th Birthday and 50th Anniversary of the Scholarly and Educational Work of Ksente Bogoev, Member of the Macedonian Academy of Arts and Sciences*, ed. C. Grozdanov, Skopje, 2001, 91-99.
- Aleksova și Mango 1971 – B. Aleksova și C. Mango, *Bargala: a preliminary report*, în *Dumbarton Oaks Papers* 25, 1971, 265-81.
- Altmann 1904 – W. Altmann, *Die Arbeiten zu Pergamon, 1902-1903: die Einzelfunde*, *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts. Athenische Abteilung* 29, 1904, 179-86.
- Angelova și Penčev 1989 – S. Angelova și V. Penčev, *Srebărno săkrovište ot Silistra*, în *Archeologija* 31, 1989, 2, 38-43.
- Antonov 2005 – D. Antonov, *Ancient finds from the vicinity of Butan, Vratsa district (1st-6th C.)*, în *Stephanos archaeologicos in honorem Professoris Ludmili Getov*, ed. R. Donkov, Sofia, 2005 21-27.
- Antonova 1987 – V. Antonova, *Šumenskata krepost prez rannovizantiiskata epoha*, în *Godišnik na muzeite ot Severna Bălgarija* 13, 1987, 53-68.
- Asdracha 1998 – C. Asdracha, *Inscriptions chrétiennes et protobyzantines de la Thrace orientale et de l'île d'Imbros (IIIe-VIIe siècles). Présentation et commentaire historique*, în *Archaiologikon Deltion* 53, 1998, 455-521.

- Avramea 1983 – A. Avramea, *Nomiskatikoi "thesauroi" kai memonomena nomismata apo ten Peloponneso (VI-VII ai.)*, în *Symmeikta* 5, 1983, 49-90.
- Baldini Lippolis 1999 – I. Baldini Lippolis, *L'oreficeria nell'impero di Costantinopoli tra IV e VII secolo*, Bari, 1999.
- Barla 1970 – Ch. N. Barla, *Anaskaphai Kephhalou Ambrakikou*, în *Praktika tes en Athenais Archaialogikes Hetaireias* 125, 1970, 90-7.
- Bates 1968 – G. E. Bates, *A Byzantine hoard from Coelesyria*, în *American Numismatic Society. Museum Notes* 14, 1968, 67-111.
- Bavant 1990 – B. Bavant, *Les petits objets*, în *Caričin Grad II. Le quartier sud-ouest de la ville haute*, ed. B. Bavant et al., Belgrad-Roma, 1990, 191-257.
- Bažan și Kargapol'cev 1989 – I. A. Bažan și S. Iu. Kargapol'cev, *B-obraznye riflenye priažki kak chronologičeskij indikator sinchronizacij*, *Kratkie soobščeniija Instituta Archeologij ANSSR* 198, 1989, 28-35.
- Báčvarov 1990 – I. Báčvarov, *Kolektivni monetni nachodki ot krepostta Riachovec pri Gorna Oriachovica*, în *Numizmatika* 24, n. 3, 1990, 32-43.
- Bejan 1976 – A. Bejan, *Un atelier metalurgic de la Drobeta-Turnu Severin*, în *Acta Musei Napocensis* 13, 1976, 257-68.
- Bendall 1977 – S. Bendall, *Byzantine hoards*, în *Coin Hoards* 3, 1977, 82.
- Bendall 1986-1987 – S. Bendall, *A note on an Axumite coin from Jerusalem*, în *Israel Numismatic Journal* 9, 1986-1987, 9-91.
- Bendall 1993 – S. Bendall, *A hoard of 16 nummia coins of Thessalonica*, în *Numismatic Chronicle* 101, n. 5, 1993, 152.
- Bijovsky 1998 – G. Bijovsky, *The Gush Halav hoard reconsidered*, în *Atiqot* 35, 1998, 77-106.
- Bijovsky 2000-2002 – G. Bijovsky, *The currency of the fifth century C.E. in Palestine. Some reflections*, în *Israel Numismatic Journal* 14, 2000-2002, 196-210.
- Bijovsky 2007 – G. Bijovsky, *The coins*, în *En-Gedi Excavations II. Final Report (1996-2002)*, ed. Y. Hirschfeld, Jerusalem, 2007, 157-233.
- Bijovsky 2010 – G. Bijovsky, *A single die solidi hoard of Heraclius from Jerusalem*, în *Mélanges Cécile Morrisson*, ed. J.-C. Cheynet, Paris, 2010, 57-92.
- Bijovsky 2011 – G. Bijovsky, *Monetary Circulation in Palestine during the Byzantine Period (Fifth – Seventh Centuries CE)*, teză de doctorat, Hebrew University, Ierusalim, 2011.
- Bitenc și Knific 2001 – P. Bitenc și T. Knific, eds., *Od Rimljanov do Slovanov. Predmeti*, Ljubljana, 2001.
- Blanchet 1936 – A. Blanchet, *Les rapports entre les dépôts monétaires et les événements militaires, politiques et économiques*, în *Revue Numismatique* 39, 1936, 1-70 și 205-69.
- Bočkova 2000 – B. Bočkova, *Săkrovište ot ranovizantiiski moneti ot Sofija*, în *Numizmatika i sfragistika (Sofia)* 7, 2000, 18-37.
- Bogdan-Cătăniciu și Poenaru-Bordea 1996-1997 – I. Bogdan-Cătăniciu și Gh. Poenaru-Bordea, *Un mic tezaur de monede bizantine descoperit la Tropaeum Traiani*, în *BSNR* 90-91, 1996-1997, 85-95.
- Bóna 1961 – I. Bóna, *Fünf Jahre Langobardenforschung in Pannonien (Neue Beiträge zu der Archäologie und Geschichte der Langobarden)*, *Régészeti Dolgozatok* 3, 1961, 36-43.
- Božkova și Petrunova 2008 – B. Božkova și B. Petrunova, *Rannovizantiisko zlatno monetno săkrovište ot krepostta "Sv. Petka" pri grad Peštera*, în *Numizmatika, sfragistika i epigrafika* 4, 2008, 57-63.

- Bølviken *et al.* 1982 – E. Bølviken, E. Ricka Helskog, K. Helskog, I. Marie Holm-Olsen, L. Solheim, and R. Bertelsen, *Correspondence analysis: an alternative to principal components*, în *World Archaeology* 14, 1982, 41-60.
- Bruijn și Dudley 1995 – E. de Bruijn și D. Dudley, *The Humeima hoard: Byzantine and Sassanian coins and jewelry from Southern Jordan*, în *American Journal of Archaeology* 99, 1995, 4, 683-97.
- Bruun 1978 – P. Bruun, *Site finds and hoarding behaviour*, în *Scripta Nummaria Romana. Essays Presented to Humphrey Sutherland*, eds. R. A. G. Carson și C. M. Kraay, Londra, 1978, 109-23.
- Bruun 1981 – P. Bruun, *Quantitative analysis of hoarding in periods of coin deterioration*, în *Statistique et numismatique. Table ronde organisé par le Centre de Mathématique Sociale de l'Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales de Paris et le Séminaire de Numismatique Marcel Hoc de l'Université Catholique de Louvain, Paris 17-19 septembre 1979*, eds. C. Carcassonne et T. Hackens, Strasbourg, 1981, 355-64.
- Bulić 1902 – F. Bulić, *Ripostoglio dell'ornato muliebre di Urbica e di suo marito trovato a Narona (Vid di Metković)*, în *Bulletino di archeologia e storia dalmata* 25, 1902, 197-212.
- Bulić 1920 – F. Bulić, *Skrovište zlatnih novaca, našasto u Nerežišćima*, în *Vjesnik* 43, 1920, 199.
- Butcher 2001-2002 – K. Butcher, *Archaeology of the Beirut Souks 1. Small change in ancient Beirut: the coin finds from BEY 006 and BEY 045: Iron Age, Hellenistic, Roman and Byzantine periods*, în *Berytus* 45-46, 2001-2002.
- Butnariu 1983-1985 – V. M. Butnariu, *Răspîndirea monedelor bizantine din secolele VI-VII în teritoriile carpato-dunărene*, în *BSNR* 77-79, 1983-1985, 199-235.
- Buzdugan 1973 – C. Buzdugan, *Notă suplimentară despre tezaurul bizantin de la Horgești (jud. Bacău)*, în *Carpica* 6, 1973, 47-53.
- Callegher 2005 – B. Callegher, *La circulation monétaire à Patras et dans les sites ruraux environnants (VIe-VIIe siècle)*, în *Les villages dans l'empire byzantin, IVe-XVe siècles*, eds. J. Lefort, C. Morrisson și J.-P. Sodini, Paris, 2005, 225-35.
- Callegher 2006 – B. Callegher, *La riforma della moneta di rame del 538 (Giustiniano I) e il ruolo della c.d. legge di Gresham*, în *I ritrovamenti monetali e la legge di Gresham. Atti del III Congresso Internazionale di Numismatica e di Storia Monetaria, Padova, 28-29 ottobre 2005*, eds. M. Asolati și G. Gorini, Padova, 2006, 129-54.
- Callegher 2009 – B. Callegher, *Un ripostiglio dal Peloponneso nord-occidentale (ca. 578/579 d. C.): note sulla tesaurizzazione della moneta bronzea*, în *RIN* 110, 2009, 89-128.
- Carr 1985 – C. Carr, *Getting into data: philosophy and tactics for the analysis of complex data structure*, în *For Concordance in Archaeological Analysis. Bridging Data Structure, Quantitative Technique, and Theory*, ed. C. Carr, Kansas City, 1985, 18-44.
- Casey 1981 – P. J. Casey, *Understanding Ancient Coins. An Introduction for Archaeologists and Historians*, Norman-Londra, 1986.
- Casey 1996 – P. J. Casey, *Justinian, the limitanei, and Arab-Byzantine relations in the 6th c.*, în *Journal of Roman Archaeology* 9, 1996, 214-22.
- Căpitanu 1971 – V. Căpitanu, *Tezaurul de monede bizantine descoperit la Horgești, jud. Bacău*, în *Carpica* 4, 1971, 253-69.
- Carlà 2009 – F. Carlà, *L'oro nella tarda antichità: aspetti economici e sociali*, Torino, 2009.
- Christova 1993 – Z. Christova, *Săkrovište ot Hadži Sinalar*, în *Numizmatika i sfragistika* (Sofia), 1993, 1-4, 80-92.
- Čilinska 1975 – Z. Čilinska, *Frauenschmuck aus dem 7.-8. Jahrhundert im Karpatenbecken*, în *Slovenská Archeológia* 23, 1975, 1, 63-96.

- Comşa 1986 – M. Comşa, *Romanen, Walachen, Rumänen*, în *Welt der Slawen. Geschichte, Gesellschaft, Kultur*, ed. J. Herrmann, Berlin, 1986, 124-42.
- Cončev 1960 – D. Cončev, *Kolektivni nachodki na moneti*, Godišnik na Narodnija Arkheologičeski Muzei Plovdiv 4, 1960, 206-215.
- Covacef 2010 – Z. Covacef, *Accesorii ale unei balanțe din bronz descoperite în sectorul de est al Capidavei*, în *Pontica* 43, 2010, 267-75.
- Crisafulli și Nesbitt 1997 – V. S. Crisafulli și J. W. Nesbitt, eds., *The Miracles of St. Artemios. A Collection of Miracle Stories by an Anonymous Author of Seventh-Century Byzantium*, Leiden-New York, 1997.
- Csallány 1933 – D. Csallány, *A Kunszentmártoni avarkori ötvössír*, Szeged, 1933.
- Csallány 1961 – D. Csallány, *Archäologische Denkmäler der Gepiden im Mitteldonaubecken*, Budapest, 1961.
- Curta 1996 – F. Curta, *Invasion or inflation? Sixth- to seventh-century Byzantine coin hoards in Eastern and Southeastern Europe*, în *Annali dell'Istituto Italiano di Numismatica* 43, 1996, 181-202.
- Curta 2005 – F. Curta, *Before Cyril and Methodius: Christianity and barbarians beyond the sixth- and seventh-century Danube frontier*, în *East Central and Eastern Europe in the Early Middle Ages*, ed. F. Curta, Ann Arbor, 2005, 181-219.
- Curta 2011 – F. Curta, *The Edinburgh History of the Greeks, c. 500 to 1050. The Early Middle Ages*, Edinburgh, 2011.
- Curta și Gândilă 2011 – F. Curta și A. Gândilă, *Too much typology, too little history: a critical approach to the classification and interpretation of cast fibulae with bent stem*, în *Archaeologia Bulgarica* 15, 2011, 3, 51-81.
- Custurea 2007 – G. Custurea, *Un depozit de monede bizantine din Dobrogea*, în *Pontica* 40, 2007, 625-28.
- Custurea 2009 – G. Custurea, *Ponduri antice și medievale descoperite recent în Dobrogea*, *Pontica* 42, 2009, 677-78.
- Daim et alii 2005 – F. Daim, M. Mehofer și B. Tobias, *Die langobardischen Schmiedegräber aus Poysdorf und Brno. Fragen, Methoden, erste Ergebnisse*, în *Die Langobarden. Herrschaft und Identität*, eds. W. Pohl și P. Erhard, Viena, 2005, 201-224.
- Dajani 1951 – A. Dajani, *A hoard of Byzantine coins from Awarta*, în *Annual of the Department of Antiquities of Jordan* 1, 1951, 41-5.
- Dalton 1911 – O. M. Dalton, *Byzantine Art and Archaeology*, Oxford, 1911.
- Davidson 1952 – G. R. Davidson, *The Minor Objects*, Princeton, 1952.
- Dănilă 1983 – N. Dănilă, *Tipare de turnat cruci din secolele IV-VI, descoperite pe teritoriul României*, în *Biserica Ortodoxă Română* 101, 1983, 7-8, 557-61.
- Dautova-Ruševljanin 1981 – V. Dautova-Ruševljanin, *Ostave barbarskog, rimskog i vizantijskog novca iz Vojvodine*, în *Numizmatičar* 4, 1981, 60-72.
- Delmaire 1989 R. – Delmaire, *Largesses sacrées et res privata: L'aerarium impérial et son administration du IVe au VIe siècle*, Roma, 1989.
- Deloum 1989 – S. Deloum, *Notes sur le trésor monétaire de M'Sila (fin du Ve siècle-début du VIe siècle après J. C.)*, în *Proceedings of the 10th International Congress of Numismatics, London, September 1986*, ed. I. A. Carradice, Wetteren, 1989, 305-13.
- Deloum 1990 – S. Deloum, *L'économie monétaire de l'Afrique du Nord: les trésors monétaires des Ve et VIe siècles ap. J.-C.*, în *Atti del VII Convegno internazionale di studi sull'Africa romana, 15-17 dicembre 1989*, ed. A. Mastino, Sassari, 1990, 961-72.
- Demo 1994 – Ž. Demo, *Ostrogothic Coinage from Collections in Croatia, Slovenia, and Bosnia & Herzegovina*, Ljubljana, 1994.
- Dengate 1981 – J. A. Dengate, *Coin hoards from the Gymnasium area at Corinth*, în *Hesperia* 50, 1981, 147-88.

- Dimian 1957 – I. Dimian, *Cîteva descoperiri monetare pe teritoriul RPR*, în SCN 1, 1957, 189-216.
- Djindjian 1990 – F. Djindjian, *Ordering and structuring in archaeology*, în *Mathematics and Information Science in Archaeology: A Flexible Framework*, ed. A. Voorrips, Bonn, 1990, 79-92.
- Dončeva-Petkova și Torbatov 2001 – L. Dončeva-Petkova și S. Torbatov, *Zur Chronologie der Architektur der spätrömischen und frühbyzantinischen befestigten Siedlung bei Odărca (Provinz Skythien)*, în *Karasura, I. Untersuchungen zur Geschichte und Kultur des alten Thrakien. 15 Jahre Ausgrabungen in Karasura. Internationales Symposium Čirpan/Bulgarien, 1996*, ed. M. Wendel, Weissbach, 2001, 237-45.
- Duncan 1993 – G. L. Duncan, *Coin Circulation in the Danubian and Balkan Provinces of the Roman Empire AD 294-578*, Londra, 1993.
- Duncan-Jones 1994 – R. Duncan-Jones, *Money and Government in the Roman Empire*, Cambridge, 1994.
- Dzanev 2004 – G. Dzanev, *Kolektivna nachodka na kāsnoantični kontrolni merki za teglo ot Abritus*, în *Numizmatični i sfragistični prinosi kām istoriata na zapadnoto Černomorie. Meždunarodna konferenciia, Varna, 12-15 septemvri 2001 g.*, ed. V. Iotov, I. Lazarenko, Varna, 2004, 207-216.
- Džordžievska 1997 – A. Džordžievska, *Avaro-slovenski momenti vo Heraclea Lyncestis*, în *Etnogenez i etnokul'turnye kontakty slavian*, ed. V. V. Sedov, Moscova, 1997, 64-72.
- Erdrich 2008 – M. Erdrich, *Überlegungen zu Altstücke in kaiserzeitlichen Grab- und Schatzfunden im mitteleuropäischen Barbaricum*, în *Roman Coins outside the Empire. Ways and Phases. Context and Function*, eds. A. Bursche, R. Ciolek și R. Wolters, Wetteren, 2008, 379-88.
- Fiala 1986 – A. Fiala, *K objavu miliarensae Constansae II. z pokladu zo Zemianskeho Vrbovku*, în *Numismatický sborník* 17, 1986, 15-20.
- Fiedler 1995 – U. Fiedler, *Die Gürtelbesatzstücke von Akalan. Ihre Funktion und kulturelle Stellung*, în *La culture matérielle et l'art dans les terres bulgares, VIe-XVIIe s.*, ed. D. Ovcharov, Sofia, 1995, 37-47.
- Filov 1912 – B. Filov, *Arheologičeski vesti. Nachodka pri Akalan*, în *Izvestija na Bălgarskoto arheologičesko družestvo* 3, 1912, 324.
- Fitzgerald 1939 – G. M. Fitzgerald, *A sixth century monastery at Beth Shan (Scythopolis)*, Philadelphia, 1939.
- Freeden și Vida 2005 – U. von Freeden și T. Vida, *Ausgrabung des langobardenzeitlichen Gräberfeldes von Szólád, Komitat Somogy, Ungarn. Vorbericht und Überblick über langobardenzeitlichen Besiedlung am Plattensee*, *Germania* 85, 2005, 359-384.
- Frolova și Nikolaeva 1978 – N. A. Frolova și E. Ia. Nikolaeva, *Il'čevskij klad monet 1975 g.*, în *Vizantijskij Vremennik* 39, 1978, 173-79.
- Gaj-Popović 1973 – D. Gaj-Popović, *Dve ostave bronzanog vizantijskog novca VI veka iz numismatičke zbirke Narodnog Muzeja u Beogradu*, în *Zbornik narodnog muzeja* 7, 1973, 25-37.
- Gaj-Popović 1984 – D. Gaj-Popović, *Trois trésors de monnaies de bronze protobyzantins du Musée National de Belgrade*, în *Numizmatičar* 7, 1984, 18-30.
- Galani-Krikou 1992 – M. Galani-Krikou, *Nomismata*, *Archaiologikon Deltion* 47, 1992, 69-71.
- Galani-Krikou 1998 – M. Galani-Krikou, *Theba 6os-15os aionas. He nomismatike apo to Politistiko Kentro*, în *Symmeikta* 12, 1998, 141-70.
- Gândilă 2008a – A. Gândilă, *A collection of Byzantine coins from Scythia*, în CN 14, 2008, 289-303.
- Gândilă 2008b – A. Gândilă, *Some aspects of the monetary circulation in the Byzantine province of Scythia during the 6th and 7th century*, în *Numismatic, Sphragistic and*

- Epigraphic Contributions to the History of the Black Sea Coast*, ed. I. Lazarenko, vol. 1, Varna, 2008, 301-30.
- Gândilă 2009 – A. Gândilă, *Early Byzantine coin circulation in the eastern provinces: a comparative statistical approach*, în *American Journal of Numismatics* 21, 2009, 151-226.
- Gândilă 2012 – A. Gândilă, *Un tezaur de monede bizantine timpurii descoperit la Capidava*, în CN 15, 2009 (2012), 87-105.
- Garam 2001 – É. Garam, *Funde byzantinischer Herkunft in der Awarenzeit vom Ende des 6. bis zum Ende des 7. Jahrhunderts*, Budapesta, 2001.
- Gerasimov 1934 – T. Gerasimov, *Kolektivni nachodki na moneti prez 1933 i 1934 god*, *Izvestija na Bălgarskija archeologičeski institut* 8, 1934, 467-473.
- Gerasimov 1937 – T. Gerasimov, *Kolektivni nahodki na moneti prez 1934, 1935 i 1936 god*, în *Izvestija na Bălgarskija archeologičeski institut* 11, 1937, 315-24.
- Gerasimov 1940-1941 – T. Gerasimov, *Kolektivni nachodki na moneti prez 1940 g.*, în *Izvestiia na Bălgarskija archeologičeski institut* 14, 1940-1941, 282-85.
- Gerasimov 1946 – T. Gerasimov, *Kolektivni nachodki na moneti prez poslednite godini*, în *Izvestija na Archeologičeskija Institut* 15, 1946, 235-44.
- Gerasimov 1950 – T. Gerasimov, *Kolektivni nachodki na moneti*, în *Izvestija na Arheogičeskija Institut* 17, 1950, 316-26.
- Gerasimov 1957 – T. Gerasimov, *Kolektivni nachodki na moneti prez 1955 godina*, în *Izvestija na Arheogičeskija Institut* 21, 1957, 323-27.
- Gerasimov 1959 – T. Gerasimov, *Kolektivni nachodki ot moneti prez 1956 i 1957 g.*, în *Izvestija na Arheogičeskija Institut* 22, 1959, 359-366.
- Gerasimov 1962 – T. Gerasimov, *Monetni săkrovišta, namereni v Băgarija prez 1958 i 1959 g.*, în *Izvestija na Archeologičeskija Institut* 25, 1962, 225-37.
- Gerasimov 1963 – T. Gerasimov, *Săkrovišta ot moneti, namereni v Bălgarija prez 1960 i 1961 g.*, în *Izvestija na Archeologičeskija Institut* 26, 1963, 257-270.
- Gerasimov 1979 – T. Gerasimov, *Trésors monétaires trouvés en Bulgarie au cours de 1968, 1969 et 1970*, în *Culture et art en Bulgarie médiévale (VIIIe-XIVe s.)*, ed. D. Angelov et al., Sofia, 1979, 315-24.
- Gogu 1999-2001 – M. Gogu, *Monedele bizantine aflate în colecția numismatică a Muzeului Național al Bucovinei din Suceava*, în Suceava 26-28, 1999-2001, 283-310.
- Golenko 1965 – K. V. Golenko, *Klad vizantiiskich monet VII v., naidennyi bliz Anapy*, în *Vizantiiski Vremennik* 26, 1965, 162-65.
- Grierson 1967 – P. Grierson, *The monetary reforms of Anastasius and their economic consequences*, în *International Numismatic Convention, Jerusalem 1963; The patterns of monetary development in Palestine and Phoenicia in Antiquity*, ed. A. Kindler, Tel-Aviv-Ierusalim, 1967, 283-304.
- Grierson 1975 – P. Grierson, *Numismatics*, Oxford, 1975.
- Grierson 1986 – P. Grierson, *Circolazione monetaria e tesaurizzazione*, în *La cultura bizantina, oggetti e messaggio: moneta ed economia*, ed. A. Guillou, Roma, 1986, 37-57.
- Guest et alii 2004 – P. Guest, J. Mitchell, E. Nallbani și Sh. Gongecaj, *The small finds and coins*, în *Byzantine Butrint: Excavations and Surveys, 1994-99*, ed. R. Hodges, W. Bowden, K. Lako, Oxford, 2004, 293-304.
- Hadji-Maneva 2006 – M. Hadji-Maneva, *Two early Byzantine hoards from the Veles region*, în *Folia archaeologica Balcanica* 1, 2006, 459-477.
- Hadji-Maneva 2009 – M. Hadji-Maneva, *Coin hoards from the late 6th and 7th century discovered in the Republic of Macedonia*, în *Byzantine Coins in Central Europe between the 5th and 10th Century. Proceedings from the Conference Organized by the Polish Academy of Arts and Sciences and the Institute of Archaeology of the University*

- of Rzeszów under the Patronage of Union Académique International (Programme No. 57 Moravia Magna), Kraków, 23-26 IV 2007, ed. M. Wołoszyn, Cracovia, 2009, 47-56.
- Hadji-Maneva 2012 – M. Hadji-Maneva, *Early Byzantine coin circulation in Macedonia Secunda*, in CN 15, 2009 (2012), 107-32.
- Hahn 1973a – W. Hahn, *Moneta Imperii Byzantini*, vol. 1, Viena, 1973.
- Hahn 1973b – W. Hahn, *Some remarks on the historical value of the sixth century Byzantine copper currency*, in *Journal of Numismatic Fine Arts* 1, 1973, 10, 177-78.
- Hahn 1975 – W. Hahn, *Moneta Imperii Byzantini. Von Justinus II. bis Phocas (565-610)*, Viena, 1975.
- Hahn 1981 – W. Hahn, *Moneta Imperii Byzantini. Von Heraclius bis Leo III./ Alleinregierung (610-720)*, Viena, 1981.
- Hahn 1987a – W. Hahn, *Die Fundmünzen des 5.-9. Jahrhunderts in Österreich und den unmittelbar angrenzenden Gebieten*, in *Die Geburt Mitteleuropas. Geschichte Österreichs Vor Seiner Entstehung 378-907*, ed. H. Wolfram, Viena, 1987, 453-464.
- Hahn 1987b – W. Hahn, *Ein Minimifund des frühen 6. Jahrhunderts n. Chr. aus Massafra bei Tarent*, in *Litterae Numismaticae Vindobonenses* 3, 1987, 95-116.
- Hahn 2000 – W. Hahn, *Money of the Incipient Byzantine Empire (Anastasius I - Justinian I, 491-565)*, Viena, 2000.
- Hahn 2009 – W. Hahn, *Money of the Incipient Byzantine Empire Continued (Justin II - Revolt of the Heraclii, 565-610)*, Viena, 2009.
- Haralambieva 1998 – A. Haralambieva, *Darstellungen christlicher Symbole, Inschriften und Heiligen auf Trachtzubehör des 4.-7. Jhs. aus heutigem Bulgarien*, in *Radovi XIII. Međunarodnog Kongresa za starokršćansku arheologiju. Split-Poreč (25.9.-1.10. 1994)*, eds. N. Cambi și E. Marin, Vatican-Split, 1998, 367-73.
- Haralambieva – 2001 A. Haralambieva, *Gepidisches Erbe südlich der unteren Donau*, in *International Connections of the Barbarians of the Carpathian Basin in the 1st-5th Centuries A.D. Proceedings of the International Conference Held in 1999 in Aszód and Nyíregyháza*, eds. E. Istvánovits și V. Kulcsár, Nyíregyháza-Aszód, 2001, 453-60.
- Haralambieva și Atanasov 1991 – A. Haralambieva și G. Atanasov, *Fibuli ot V-VI v. v Šumenskija Muzei*, in *Izvestija na Narodnija Muzei Varna* 27, 1991, 42-63.
- Haralambieva și Ivanov 1986 – A. Haralambieva și D. Ivanov, *Käsnoantični fibuli ot muzeia v Ruse*, in *Godišnik na muzeite ot Severna Bălgarija* 12, 1986, 9-20.
- Harl 1996 – K. W. Harl, *Coinage in the Roman Economy 300 B.C. to A.D. 700*, Baltimore, 1996.
- Hatz 1974 – G. Hatz, *Handel und Verkehr zwischen dem Deutschen Reich und Schweden in der späten Wikingerzeit. Die deutschen Münzen des 10. und 11. Jahrhunderts*, Lund, 1974.
- Hendy 1985 – M. F. Hendy, *Studies in the Byzantine Monetary Economy c. 300-1450*, Cambridge, 1985.
- Hendy 1986 – M. F. Hendy, *The coins*, in *Excavations at Saraçhane in Istanbul*, eds. R. M Harrison et al., vol. 1, Princeton, 1986, 278-313.
- Hendy 2007 – M. Hendy, *Roman, Byzantine and Latin coins*, in *Kalenderhane in Istanbul. The Excavations*, eds. C. L. Striker și Y. Doğan Kuban, Mainz, 2007, 175-276.
- Hohlfelder 1970 – R. H. Hohlfelder, *A small deposit of bronze coins from Kenchreai*, in *Hesperia* 39, 1970, 68-72.
- Hohlfelder 1973 – R. H. Hohlfelder, *A sixth century hoard from Kenchreai*, in *Hesperia* 42, 1973, 89-101.
- Hohlfelder 1974 – R. L. Hohlfelder, *A conspectus of the early Byzantine coins in the Kenchreai excavation corpus*, in *Byzantine Studies* 1, 1974, 1, 73-77.
- Hohlfelder 1978 – R. H. Hohlfelder, *Kenchreai, Eastern Port of Corinth. Results of Investigations by the University of Chicago and Indiana University for the American School of Classical Studies in Athens. III. The Coins*, Leiden, 1978.

- Høilund Nielsen 1988 – K. Høilund Nielsen, *Correspondence analysis applied to hoards and graves of the Germanic Iron Age*, în *Multivariate Archaeology. Numerical Approaches to Scandinavian Archaeology*, ed. T. Madsen, Aarhus, 1988, 37-54.
- Horedt 1986 – K. Horedt, *Siebenbürgen im Frühmittelalter*, Bonn, 1986.
- Hristova 1992, – Z. Hristova, Săcoviște ot Hadži Sinalar, în *Numizmatika i sfragistika* (Sofia) 1-4, 1993, 80-92.
- Iliadi 2003 – A. K. Iliadi, *Ta "thaumata" tou Agiou Demetriou hos istorikes peges. Epidromes kai slabikes epoikiseis enteuthen tou Dounabeos*, Trikala, 2003.
- Iliescu 1975 – O. Iliescu, *Tezaurul de monede de bronz de la Movileni (jud. Galați)*, în *CreștCol* 51, 1975, 20-31.
- Iotov 1988 – V. Iotov, *Ekzagii ot muzeite v Tolbukhin i Silistra*, *Numizmatika* 22 (1988), 18-21.
- Iurukova 1969 – I. Iurukova, *Les invasions slaves au sud du Danube d'après les trésors monétaires en Bulgarie*, în *Byzantinobulgarica* 3, 1969, 255-63.
- Iurukova 1980 – I. Iurukova, *Contribution numismatique à la définition du caractère des agglomérations du VI-e siècle dans les Balkans*, în *Mélanges de numismatique, d'archéologie et d'histoire offerts à Jean Lafaurie*, eds. P. Bastien et al., Paris, 1980, 273-280.
- Iurukova 1992a – I. Iurukova, *Săcovișteto ot Akalan*, în *Numizmatika i sfragistika* (Sofia) 1-2, 1992, 10-16.
- Iurukova 1992b – I. Iurukova, *Trouvailles monétaires de Sadovetz*, în *Die spätantike Befestigungen von Sadovec. Ergebnisse der deutsch-bulgarisch-österreichischen Ausgrabungen 1934-1937*, ed. S. Uenze, München, 1992, 279-333.
- Ivanišević et Kazanski 2002 – V. Ivanišević et M. Kazanski, *La nécropole de l'époque des grandes migrations à Singidunum*, în *Singidunum* 3, ed. M. Popović, Belgrad, 2002, 101-57.
- Ivanišević și Kondijanov 1992 – V. Ivanišević și J. Kondijanov, *Le trésor de Sekulica*, în *Revue Numismatique* 34, 1992, 77-99.
- Ivanišević și Špehar 2005 – V. Ivanišević și P. Špehar, *Early Byzantine finds from Čečan and Gornji Streoc (Kosovo)*, *Starinar* 55, 2005, 133-159.
- Ivanov 1995 – V. Ivanov, *Niokolko monetni nachodki ot iuzhna Dobrudža*, în *Dobrudža* 12, 1995, 310-312.
- Ivanov 2004 – V. Ivanov, *Nakhodka ot moneti ot VI vek ot mestnostta Batareiata krai Varna*, în *Numizmatichni i sfragistichni prinosi kăm istoriata na zapadnoto Chernomorie. Mezhdunarodna konferenciia, Varna, 12-15 septemvri 2001 g.*, eds. V. Iotov și I. Lazarenko, Varna, 2004, 197-202.
- Janakievski 1978 – T. Janakievski, *Naodi na vizantiski moneti vo gradbite 5a i 5b od docnoantičkata mikrostanbena celina brz rimskiot teatar vo Heraclea Lyncestis*, în *Macedoniae Acta Archaeologica* 4, 1978, 189-203.
- Janković 1981 – Đ. Janković, *Podunavski deo oblasti Akvisa u VI i pochetkom VII veka*, Belgrad, 1981.
- Janković 1984 – Đ. Janković, *Le trésor de minimi de Gamzigrad*, în *Numizmatičar* 7, 1984, 7-11.
- Jovanović 1984 – A. Jovanović, *Un petit trésor de monnaies de bronze de la forteresse protobyzantine près de Slatinska Reka*, în *Numizmatičar* 7, 1984, 31-35.
- Kalantzi-Sbyraki 2004 – E. Kalantzi-Sbyraki, *To nesi ton Spetson kata tous "skoteinous chronous"*, în *Thorakion. Aphieroma ste mneme tou Paulou Lazaride*, eds. I. Kakouris, S. Choulia și Tz. Albani, Atena, 2004, 149-58.
- Karailiev 2008 – P. Karailiev, *Rannovizantiiska miarka za tezhest*, în *Numismatic, Sphragistic and Epigraphic Contributions to the History of the Black Sea Coast*, ed. I. Lazarenko, vol 1, Varna, 2008, 21-44.

- Kazamanova 1957 – L. N. Kazamanova, *Bartymiskij klad vizantiiskich serebrjanyh monet VII veka*, în *Numismatičeskij sbornik* 2, 1957, 70-76.
- Kazanski 2003 – M. Kazanski, *Qal'at Sem'an IV.3. Les objets métalliques*, Beirut, 2003.
- Kent 1974 – J. P. C. Kent, *Interpreting coin-finds*, în *Coins and the Archaeologist*, ed. J. Casey and R. Reece, Oxford, 1974, 184-200.
- Kepeski 1977 – K. Kepeski, *Ranovizantiska ostava na bronzeni moneti od mestoto Baba kaj Prilep*, în *Macedoniae Acta Archaeologica* 3, 1977, 181-93.
- Kiersnowski 1958 – R. Kiersnowski, *O tzw. 'luźnych' znaleziskach monet wczesnośredniowiecznych w Polsce*, în *Wiadomości archeologiczne* 25, 1958, 181-96.
- Kiersnowski 1960a – R. Kiersnowski, *Coin finds and the problem of money hoarding in early medieval Poland*, în *Wiadomości numizmatyczne* 5, 1960, 35-56.
- Kiersnowski 1960b – R. Kiersnowski, *Pieniądz kruszcowy w Polsce wczesnośredniowiecznej*, Varşovia, 1960.
- Kindler 1989 – A. Kindler, *The synagogue treasure of Meroth, Eastern Upper Galilee, Israel*, în *Proceedings of the 10th International Congress of Numismatics, London, September 1986*, ed. I. A. Carradice, Wetteren, 1989, 315-20.
- Kloner și Mindel 1981 – A. Kloner și T. Mindel, *Two Byzantine hoards from the ancient synagogue of Horvat Rimmon*, în *Israel Numismatic Journal* 5, 1981, 60-68.
- Kondić 1984a – V. Kondić, *Le trésor de monnaies d'or de Hajdučka Vodenica (limes Danubien)*, în *Caričin Grad. Les basiliques B et J de Caričin Grad, quatre objets remarquables de Caričin Grad, le trésor de Hajdučka Vodenica*, eds. N. Duval și V. Popović, Belgrad-Roma, 1984, 179-88.
- Kondić 1984b – V. Kondić, *Le trésor de monnaies de bronze de la forteresse protobyzantine de Bosman*, în *Numizmatičar* 7, 1984, 51-54.
- Kondijanov 1987-1989 – J. Kondijanov, *Dve ostavi so paleovizantiski pari od s. Sekulica, Kratovsko*, în *Macedoniae Acta Archaeologica* 11, 1987-1989, 199-214.
- Kondijanov 1989 – J. Kondijanov, *Dve ostavi so paleovizantiski pari od s. Sekulica, Kratovsko*, în *Macedoniae Acta Archaeologica* 11, 1987-1989, 202-11.
- Kondijanov 1996 – J. Kondijanov, *The early Byzantine hoard from Novo Selo, near Strumica*, în *Macedonian Numismatic Journal* 2, 1996, 95-104.
- Kowalewski 2001 – J. Kowalewski, *Okolocności deponowania wczesnośredniowiecznych skarbów srebrnych na obszarze Słowiańszczyzny zachodniej. Próba reinterpretacji znaczenia*, în *Acta Universitatis Nicolai Copernici - Archeologia* 28, 2001, 59-97.
- Kroll et alii 1973 – J. H. Kroll, G. C. Miles și S. G. Miller, *An early Byzantine and a late Turkish hoard from the Athenian Agora*, în *Hesperia* 42, 1973, 301-309.
- Kropotkin 1962 – V. V. Kropotkin, *Klady vizantiiskih monet na territorii SSSR*, Moscova, 1962.
- Kuna și Profantová 2005 – M. Kuna și N. Profantová, *Počátky raného středověku v Čechách. Archeologický výzkum sídelní aglomerace kultury pražského typu v Roztokách*, Praga, 2005.
- Kurnatowska și Mamzer 2007 – Z. Kurnatowska și H. Mamzer, *Ergebnisse und Erfahrungen aus den polnischen Untersuchungen in Stärrmen und Odärcei*, în *Post-Roman Towns, Trade, and Settlement in Europe and Byzantium*, ed. J. Henning, Berlin-New York, 2007, 527-42.
- Kuzmanov 1975 – G. Kuzmanov, *Săzkrovište ot rannovizantijski moneti na nos Kaliakra*, *Vekove* 4, n. 4, 1975, 77-80.
- Laser 1982 – R. Laser, *Die römischen und frühbyzantinischen Fundmünzen auf dem Gebiet der DDR*, Berlin, 1982.
- Laurent 1951 – V. Laurent, *Bulletin de numismatique byzantine (1940-1949)*, în *Revue des Etudes Byzantines* 9, 1951, 192-251.

- Lazarenko 1998-1999 – I. Lazarenko, *Numizmatichni dannii z datirane opozhariavaneto na Odesos po vremeto na Imperator Iraklii*, în *Izvestija na Narodnija Muzei Varna* 34-35, 1998-1999, 150-166.
- Lilčić 1996 – V. Lilčić, *Nauchno-istrashtuvachki proekt severo-zapadna Makedonija vo docnata antika i sredniot vek: Polog, Kichevija, Poreche*, *Makedonsko nasledstvo* 2, 1996, 53-84.
- Lilčić și Adžievski 1999 – V. Lilčić și K. Adžievski, *Coin hoard discovered in the Veles district*, în *Macedonian Numismatic Journal* 3, 1999, 73-80.
- Lockyear 2007 – K. Lockyear, *Patterns and Processes in Late Roman Republican Coin Hoards, 157-2 BC*, Oxford, 2007.
- Madsen 1988 – T. Madsen, *Seriation and multivariate statistics*, în *Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology 1989*, eds. S. Rahtz și J. Richards, Oxford, 1989, 205-14.
- Makarov 1981 – N. A. Makarov, *Magičeskie obriadi pri sokrytij klada na Rusi*, în *Sovetskaia Archeologija* 1981, 4, 261-64.
- Maneva 1985-1986 – E. Maneva, *Nekropola od krajot na antikata od Herakleja Linkestis*, în *Macedoniae Acta Archaeologica* 10, 1985-1986, 161-81.
- Mansfield 2004 – S. J. Mansfield, *A hoard of twenty Byzantine copper coins*, în *Numismatic Chronicle* 163, 2003, 354-55.
- Marović 1986 – I. Marović, *Depot bizantskog novca iz Slatina (o. Čiovo) i novci Solinske kovnice u Arheološkom Muzeja U Splitu*, în *Vjesnik za arheologiju i historiju Dalmatinsku* 79, 1986, 285-308.
- Marović 1988 – I. Marović, *A hoard of Byzantine gold coins from Narona*, în *Studia numismatica Labacensia. Alexandro Jeločnik oblata*, eds. P. Kos și Ž. Demo, Ljubljana, 1988, 295-316.
- Marović 2006a – I. Marović, *O godini razorenja Salone*, în *Vjesnik za arheologiju i historiju Dalmatinsku* 99 (2006), 253-72.
- Marović 2006b – I. Marović, *Ostava bizantskih zlatnika iz Narone*, în *Vjesnik za arheologiju i historiju Dalmatinsku* 99, 2006, 235-52.
- Mašov 1990 – S. Mašov, *Rannosrednovekovni fibuli ot Avgusta pri s. Chărlec, Vračanski okrăg*, în *Archeologija* 18, 1976, 1, 35-39.
- Mašov 1990 – S. Mašov, *Kăšnoantičnijat kastel i ranovizantiiskijat grad Augusta pri selo Chărlec, obština Kozlodui*, în *Izvestiia na Muzeite v Severozapadna Bălgarija* 16, 1990, 21-45.
- Mašov 1997 – S. Mašov, *Kăšnoantični i rannovizantjiski merki za težest v kolekcijata na istoričeskiia muzei văv Vraca*, *Izvestija na Muzeite v Severozapadna Bălgarija* 25, 1997, 55-65.
- Măgureanu 2008 – A. Măgureanu, *Fibulele turnate romano-bizantine*, în *MCA* 4, 2008, 99-155.
- Mattingly 1931 – H. Mattingly, *A Late Roman hoard from Corinth*, în *Numismatic Chronicle* 11, 1931, 229-233.
- Metcalf 1962a – D. M. Metcalf, *The Aegean coastlands under threat: some coins and coin hoards from the reign of Heraclius*, în *Annual of the British School at Athens* 57, 1962, 14-23.
- Metcalf 1962b – D. M. Metcalf, *The Slavonic threat to Greece circa 580: some evidence from Athens*, în *Hesperia* 31, 1962, 134-57.
- Metcalf 1976 – D. M. Metcalf, *The Copper Coinage of Thessalonica under Justin I*, Viena, 1976.
- Metcalf 1988 – D. M. Metcalf, *The minting of gold coinage at Thessalonica in the fifth and sixth centuries and the gold currency of Illyricum and Dalmatia*, în *Studies in Early Byzantine Gold Coinage*, eds. W. Hahn și W. E. Metcalf, New York, 1988, 65-109.

- Metcalf 1991 – D. M. Metcalf, *Avar and Slav invasions into the Balkan peninsula (c. 575–625): the nature of the numismatic evidence*, în *Journal of Roman Archaeology* 4, 1991, 140–48.
- Metcalf 2000 – D. M. Metcalf, *Mint-activity in Byzantine Thessaloniki*, în *To nomisma sto makedoniko choro. Praktika B' epistemonikes synanteses. Nomismatokopeia, kyklophoria, eikonographia, istoria. Archaioi, byzantinoi kai neoteroi chronoï*, ed. P. Adam-Veleni, Thessaloniki, 2000, 171–82.
- Metcalf 1982 – W. E. Metcalf, *The coins - 1978*, în *Excavations at Carthage 1978 Conducted by the University of Michigan*, ed. J. H. Humphrey, Ann Arbor, 1982, 63–168.
- Mijović 1984–1985 – P. Mijović, *Was Olcinium included in the Justinian's limes?* *Balkanoslavica* 11–12, 1984–1985, 83–84.
- Mikołajczyk 1983 – A. Mikołajczyk, *Nowożytnie skarby monet jako źródło historyczne. Wybrane zagadnienia*, în *Wiadomości numizmatyczne* 27, 1983, 1–11.
- Mikulčić 2002 – I. Mikulčić, *Spätantike und frühbyzantinische Befestigungen in Nordmakedonien. Städte, Vici, Refugien, Kastelle*, München, 2002.
- Milčev și Angelova 1970 – A. Milčev și S. Angelova, *Razkopki i proučvaniia v m. Kaletokrai s. Nova Černa, Silistrenski okrąg, prez 1968 g.*, în *Archeologija* 12, 1970, 1, 26–38.
- Milčev și Damianov 1984 – A. Milčev și S. Damianov, *Archeologičeski razkopki na kāsnoantičnata krepost pri s. Voivoda, Šumenski okrąg prez 1970 g.*, în *Razkopki i proučvanija* 10, 1984, 43–84.
- Milinković 2001 – M. Milinković, *Die byzantinische Höhenanlage auf der Jelica in Serbien - ein Beispiel aus dem nördlichen Illyricum des 6. Jh.*, *Starinar* 51, 2001, 71–133.
- Minčev 2008 – A. Minčev, *Early Byzantine weights found in northeastern Bulgaria and some notes on their production, distribution, and notes*, în *Numismatic, Sphragistic and Epigraphic Contributions to the History of the Black Sea Coast*, ed. I. Lazarenko, vol 1, Varna, 2008, 7–40.
- Minić 1984 – D. Minić, *Le trésor de monnaies de bronze de la forteresse protobyzantine de Veliki Gradac*, în *Numizmatičar* 7, 1984, 39–47.
- Mirnik 1975 – I. Mirnik, *Skupni nalaz bizantskog brončanog novca 6. stoljeća iz Kaštel Stari*, în *Vjesnik Arheološkog Muzeja u Zagrebu* 9, 1975, 161–66.
- Mirnik 1982 – I. Mirnik, *Ostava bizantskog novca s Majsana*, în *Numizmatičar* 5, 1982, 141–46.
- Mirnik 1990 – I. Mirnik, *Skupni nalazi novca iz Hrvatske IX. Skupni nalaz Heraklijevih zlatnika iz Zrmanje*, în *Vjesnik Arheološkog Muzeja u Zagrebu* 23, n. 2, 1990, 163–71.
- Miškec 2002 – A. Miškec, *Die Fundmünzen der römischen Zeit in Kroatien. XVIII. Istrien*, Mainz, 2002.
- Mitrea 1975 – B. Mitrea, *Date noi cu privire la secolul VII. Tezaurul de hexagrame bizantine de la Priseaca (jud. Olt)*, în *SCN* 6, 1975, 113–25.
- Mitrea 1977 – B. Mitrea, *Découvertes monétaires en Roumanie, 1976 (XX)*, în *Dacia* 21, 1977, 380–381.
- Mitrea 1983 – B. Mitrea, *Un tezaur de monede bizantine descoperit la Constanța*, în *Pontica* 16, 1983, 239–62.
- Mommsen 1875 – T. Mommsen, *Histoire de la monnaie romaine*, vol. 3, Paris, 1875.
- Morrisson 1972 – C. Morisson, *Le trésor byzantin de Nikertai*, în *RBN* 118, 1972, 29–91.
- Morrisson 1980 – C. Morisson, *La trouvaille d'Aïn Kelba et la circulation des minimi en Afrique au debut du VIe siècle*, în *Mélanges de numismatique, d'archéologie et d'histoire offerts à Jean Lafaurie*, eds. P. Bastien et al., Paris, 1980, 239–48.
- Morrisson 1981 – C. Morisson, *La découverte des trésors à l'époque byzantine: théorie et pratique de l'euresis thesaurou*, în *Travaux et mémoires du Centre de recherches d'histoire et civilisation byzantines* 8, 1981, 321–43.

- Morrisson 1983 – C. Morisson, *The re-use of obsolete coins: the case of Roman imperial bronzes revived in the late fifth century*, în *Studies in Numismatic Method presented to Philip Grierson*, eds. C. N. L. Brooke et al., Cambridge, 1983, 95-111.
- Morrisson 1989a – C. Morisson, *La monnaie en Syrie byzantine*, în *Archéologie et histoire de la Syrie II. La Syrie de l'époque achéménide à l'avènement de l'Islam*, eds. J.-M. Dentzer și W. Orthmann, Saarbrücken, 1989, 187-204.
- Morrisson 1989b – C. Morisson, *Monnaie et prix à Byzance du Ve au VIIe siècle*, în *Hommes et richesses dans l'Empire byzantin*, ed. G. Dagron, Paris, 1989, 239-64.
- Morrisson 1996 – C. Morisson, *Nummi byzantins et barbares du VIe siècle*, în *Charakter. Aphieroma ste Manto Oikonomidou*, ed. E. Kypraiou, Atena, 1996, 187-93.
- Morrisson 1998 – C. Morisson, *La circulation monétaire dans les Balkans à l'époque justinienne et post-justinienne*, în *Radovi XIII. Međunarodnog Kongresa za starokršćansku arheologiju. Split-Poreč (25.9.-1.10. 1994)*, eds. N. Cambi și E. Marin, Vatican-Split, 1998, 919-30.
- Morrisson et al. 2006 – C. Morisson, V. Popović et V. Ivanišević, *Les trésors monétaires byzantins des Balkans et d'Asie Mineure (491-713)*, Paris, 2006.
- Moutzali 2002 – A. G. Moutzali, *He pole ton Patron kata ton 6o kai 7o aiona*, în *Protobyzantine Messene kai Olympia. Aktikos kai agrotikos choros ste Dytike Peloponneso. Praktika tou Diethnous symposiou, Athena, 29-30 maiou 1998*, eds. P. G. Themelis și V. Konti, Atena, 2002, 174-88.
- Mucaj 2008 – S. Mucaj, *Aperçu des données archéologiques dans le territoire albanais (IVe-VIIe siècles)*, în *Mélanges de l'École Française de Rome, Moyen Age 120*, 2008, 2, 377-84.
- Mundell Mango 2000 – M. Mundell Mango, *Byzantine, Sasanian and Central Asian silver*, în *Kontakte zwischen Iran, Byzanz und der Steppe im 6.-7. Jahrhundert*, ed. Cs. Bálint, Budapesta, 2000, 267-84.
- Mušmov 1925 – N. A. Mušmov, *Kolektivni nachodki na moneti prez 1924 godina*, *Izvestija na Bălgarskija arheologičeski institut* 3, 1925, 254-255.
- Mušmov 1926-1927 – N. A. Mušmov, *Kolektivni nachodki na monet prez 1925-1926 god*, în *Izvestija na Bălgarskija arheologičeski institut* 4, 1926-1927, 321-26.
- Mušmov 1928-1929 – N. A. Mušmov, *Izvorăt Sv. Troica pri Bracigovo*, în *Izvestija na Bălgarskija Archeologičeski Institut* 5, 1928-1929, 328-30.
- Mušmov 1930-1931 – N. A. Mušmov, *Kolektivni nachodki na moneti*, *Izvestija na Bălgarskija Archeologičeski Institut* 6, 1930-1931, 314-318.
- Musteață 2010 – S. Musteață, *Unele concretizări privind vasul de metal din tezaurul monetar de la Horgești, jud. Bacău, România*, în *Arheologia între știință, politică și economia de piață*, ed. S. Musteață, Chișinău, 2010, 99-127.
- Naumenko și Bezuglov 1996 – S. A. Naumenko și S. I. Bezuglov, *Uj bizánci és iráni importleletek a Don-vidék szteppéiről*, în *Móra Ferenc Múzeum Evkönyve. Studia Archaeologica* 2, 1996, 247-57.
- Noeske 2000 – H.-C. Noeske, *Münzfunde aus Agypten I. Die Münzfunde des ägyptischen Pilgerzentrums Abu Mina und die Vergleichsfunde aus den Diocesen Aegyptus und Oriens vom 4.-8. Jh. n.Chr.*, vol. 2, Berlin, 2000.
- Oberländer-Tárnoveanu 2002 – E. Oberländer-Tárnoveanu, *La monnaie byzantine des VIe-VIIIe siècles au-delà de la frontière du Bas-Danube. Entre politique, économie et diffusion culturelle*, în *Histoire & Mesure* 17, 2002, 3-4, 155-96.
- Oberländer-Tárnoveanu 2003 – E. Oberländer-Tárnoveanu, *Monedă și societate în teritoriile de la sud și est de Carpați (secolele VI-XIV)*, Cluj-Napoca, 2003.
- Oberländer-Tárnoveanu 2004 – E. Oberländer-Tárnoveanu, *Barbaricum apropiat - populațiile din Muntenia și Imperiul bizantin (secolele VI-X) - mărturia numismaticii*, în *Ialomița. Studii și comunicări* 4, 2004, 323-68.

- Ocheșeanu 1995 – R. Ocheșeanu, *Tezaurul de monede bizantine descoperit la Tropaeum Traiani în campania arheologică din anul 1908*, în SCN 11, 1995, 163-82.
- Oikonomidou-Karamesini și Touratsoglou 1979 – M. Oikonomidou-Karamesini și I. Touratsoglou, *The 1948 Thessaloniki hoard of 6th century Byzantine gold coins: a contribution to the study of the mint of Thessaloniki*, în Numismatica e antichità classiche 8, 1979, 294-310.
- Opaiț 1991 – C. Opaiț, *Descoperiri monetare în fortificația de la Independența, județul Tulcea*, în Peuce 10, 1991, 457-83.
- Opaiț et alii 1992 – A. Opaiț, C. Opaiț, und T. Bănică, *Der frühchristliche Komplex von Slava Rusă*, în *Die Schwarzmeerküste in der Spätantike und im frühen Mittelalter*, eds. R. Pillinger, A. Pülz și H. Vetters, Vienna, 1992, 113-22.
- Pallas 1976 – D. I. Pallas, *Anaskaphike tes basilikes tou Kraneiou en Korintho*, în Praktika tes en Athenais Archaialogikes Hetaireias 131, 1976, 163-95.
- Papanikola-Bakirtzis 2002 – D. Papanikola-Bakirtzis (ed.), *Kathemerine zoe sto Byzantio. Thessalonike, Leukos Pyrgos, oktobrios 2001-ianouarios 2002*, Atena, 2002.
- Papuc 1976 – G. Papuc, *Opaițe de import la Tomis*, în Pontica 9, 1976, 201-05.
- Paunov 2005 – E. I. Paunov, *Rimski i rannovizantijski merki za težest ot zemite po Gorna Struma*, Izvestija na Istoriceskija Muzei Kiustendil 12, 2005, 97-112.
- Penčev 1991 – V. Penčev, *Kolektivna nahodka ot medni vizantijski moneti ot vtorata polovina na VII v., namerena v Nesebăr*, în Numizmatika 25, 1991, 3-4, 5-9.
- Penčev 2000 – V. Penčev, *Hoard of VI century Byzantine copper coins discovered during the excavations in Nicopolis ad Nestum*, în Macedonian Numismatic Journal 4, 2000, 95-106.
- Përzhita 1990 – L. Përzhita, *Kështjella e Pecës në periudhën e antikitetit të vonë dhe mesjetë (rrethi i Kukësit)*, în Iliria 20, 1990, 201-41.
- Petački 1996 – Dj. Petački, *The early Byzantine hoard from the village of Oreše*, în Macedonian Numismatic Journal 2, 1996, 87-93.
- Petre 1987 – A. Petre, *La romanité en Scythie Mineure (IIe-VIIe siècles de notre ère). Recherches archéologiques*, Bucarest, 1987.
- Petridis 2010 – P. Petridis, *La céramique protobyzantine de Delphes: une production et son contexte*, Atena, 2010.
- Petrović 1955 – J. Petrović, *Numizmatički izvještaji*, în Glasnik Zemaljskog Muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu 11, 1955, 97-109.
- Phillips and Tyler-Smith 1998 – M. Phillips and S. Tyler-Smith, *A sixth-century hoard of nummi and five nummi pieces*, în Numismatic Chronicle 158, 1998, 316-24.
- Picard 1979 – O. Picard, *Trésors et circulation monétaire à Thasos du IVe au VIIe siècle après J.-C.*, în Thasiaca, Atena, 1979, 411-54.
- Pillon 2005 – M. Pilon, *Armée et défense de l'Illyricum byzantin de Justinien à Héraclius (527-641). De la réorganisation justinienne l'émergence des "armées de cité"*, în Erytheia 26, 2005, 7-85.
- Piteša 2009 – A. Piteša, *Katalog nalaza iz vremena seobe naroda, srednjeg i novog vijeka u Arheološkom muzeju u Splitu*, Split, 2009.
- Poenaru-Bordea 1976 – Gh. Poenaru-Bordea, *Monnaies byzantines des VIe-VIe siècles en Dobroudja*, în *Actes du XIVe Congrès International des Études Byzantines, Bucarest, 6-12 septembre 1971*, eds. M. Berza și E. Stănescu, București, 1976, 203-213.
- Poenaru-Bordea și Dicu și 1989 – Gh. Poenaru-Bordea și P. I. Dicu, *Monede romane târzii și bizantine (sec. IV-XI) descoperite pe teritoriul județului Argeș*, în SCN 9, 1989, 75-88.
- Poenaru-Bordea și Mitrea 1989 – Gh. Poenaru-Bordea și B. Mitrea, *Découvertes monétaires en Roumanie - 1988 (XXXII)*, în Dacia 33, 1989, 259-266.

- Poenaru-Bordea și Ocheșeanu 1983-1985 – Gh. Poenaru-Bordea și R. Ocheșeanu, *Tezaurul de monede bizantine de aur descoperit în săpăturile arheologice din anul 1899 de la Axiopolis*, în BSNR 77-79, 1983-1985, 177-97.
- Popescu 2005 – E. Popescu *Le village en Scythie Mineure (Dobroudja) a l'époque protobyzantine*, în *Les villages dans l'Empire byzantin, IVe-XVe siècles*, eds. J. Lefort, C. Morrisson și J.-P. Sodini, Paris, 2005, 363-80.
- Popović 1975 – V. Popović, *Les témoins archéologiques des invasions avaro-slaves dans l'Illyricum byzantin*, în *Mélanges d'Archéologie et d'Histoire de l'École Française de Rome* 87, 1975, 445–504.
- Popović 1978 – V. Popović, *La descente des Koutrigours, des Slaves et des Avars vers la Mer Egée: le témoignage de l'archéologie*, în *Comptes Rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres* 6, 1978, 597–649.
- Popović 1978 – V. Popović, *Aux origines de la slavisation des Balkans: la constitution des premières sklavinies macédoniennes vers la fin du VIe siècle*, în *Comptes rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres* 8, 1980, 230-57.
- Popović 1981 – V. Popović, *Une invasion slave sous Justin II inconnue des sources écrites*, în *Numizmatičar* 4, 1981, 111-26.
- Popović 1984 – V. Popović, *Petits trésors et trésors démembrés de monnaie de bronze protobyzantines de Serbie*, în *Numizmatičar* 7, 1984, 57-90.
- Popović 1987 – M. Popović, *Svetinja, novi podaci o ranovizantijskom Viminacijumu*, în *Starinar* 38, 1987, 1-37.
- Popović 1997 – M. Popović, *The early Byzantine basilica at Ras*, în *Starinar* 48, 1997, 91-107.
- Pottier 1983 – H. Pottier, *Analyse d'un trésor de monnaies en bronze enfoui au VIe siècle en Syrie byzantine: contribution a la methodologie numismatique*, Wetteren, 1983.
- Preda și Nubar 1973 – C. Preda și H. Nubar, *Histria III. Descoperirile monetare 1914-1970*, Bucharest, 1973.
- Premović-Aleksić 2004 – D. Premović-Aleksić, *Kasnoantička i ranovizantijska utvrdjenja u Novopazarskom kraju*, în *Niš and Byzantium. II Symposium, Niš, 3-5 June 2003. The Collection of Scientific Works* 2, ed. M. Rakocija, Niš, 2004 165-176.
- Rachmani 1964 – L. Y. Rachmani, *Two hoards of Byzantine coins and a Roman charm from Khirbet Deir Dassawi*, în *Israel Numismatic Journal* 2, 1964, 1-2, 19-23.
- Radić 1991 – V. Radić, *Ostava ranovizantijskog novca iz sela Grnčar kod Gnjilana*, în *Numizmatičar* 14, 1991, 49-56.
- Radić 1994 – V. Radić, *Nalaz srebrnog novca careva Iraklija i Konstanca II iz zbirke Narodnog Muzeja u Beogradu*, în *Numizmatičar* 17, 1994, 78-80.
- Radomersky 1953 – P. Radomersky, *Byzantské mince z pokladu v Zemianském Vrbovku*, în *Památky Archeologické* 44, 1953, 109-122.
- Reece 1987 – R. Reece, *Coinage in Roman Britain*, Londra, 1987.
- Reece 1999 – R. Reece, *The Later Roman Empire. An Archaeology AD 150-600*, Stroud, 1999.
- Rhé și Fettich 1931 – Gy. Rhé și N. Fettich, *Jutas und Öskü. Zwei Gräberfelder aus der Völkerwanderungszeit in Ungarn*, Praga, 1931.
- Rómer 1864 – F. Rómer, *Magyar régészeti krónika*, în *Archaeologiai Közlemények* 4, 1864, 164.
- Rudnicki 2007 – M. Rudnicki, *Eine Scheibenfibel mit Mittelbuckel aus dem masurischen Gräberfeld Leleszki und das Problem der späteren Stufe der Olsztyn Gruppe*, în *Archaeologia Lituana* 7, 2007, 80-84.
- Russell 1983 – J. Russell, *A coin hoard of Maurice Tiberius from Anemurium, Isaura*, în *American Numismatic Society. Museum Notes* 28, 1983, 119-31.

- Ryan 1988 – N. S. Ryan, *Fourth-Century Coin Finds in Roman Britain. A Computer Analysis*, Oxford, 1988.
- Sanders 2002 – G. D. R. Sanders, *Corinth*, în *The Economic History of Byzantium From the Seventh Through the Fifteenth Century*, ed. A. E. Laiou, Washington, 2002, 647-54.
- Sarvas 1967 – P. Sarvas, *De finska myntskatterna från 1700-talet*, în *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1967, 23-146.
- Sarvas 1969 – P. Sarvas, *De finska myntskatterna från 1700-talet*, în *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1969, 116-72.
- Schulze-Dörrlamm 2002 – M. Schulze-Dörrlamm, *Byzantinische Gürtelschnallen und Gürtelbeschläge im Römisch-Germanischen Zentralmuseums. Teil I: Die Schnallen ohne Beschlag, mit Laschenbeschlag und mit festem Beschlag des 6. bis 7. Jahrhunderts*, Mainz, 2002.
- Sheedy 2001 – K. Sheedy, *Pella in Jordan, 1979–1990: the Coins*, Sydney, 2001.
- Shennan 1990 – S. Shennan, *Quantifying Archaeology*, Edinburgh, 1990.
- Shuvalov 1999 – P. V. Shuvalov, *Sluchainye fluktuacij ili prednamerennyi otbor? (Tri klada folisov poslednei četverti VI v.)*, în *Stratum+*, 1999, 6, 104-10.
- Skedros 1999 – J. C. Skedros, *Saint Demetrios of Thessaloniki: Civic Patron and Divine Protector, 4th-7th Centuries CE*, Harrisburg, 1999.
- Sodini 2000 – J.-P. Sodini, *Productions et échanges dans le monde protobyzantin (IV-VIIe s.): le cas de la céramique*, în *Byzanz als Raum. Zu Methoden und Inhalten der historischen Geographie des östlichen Mittelmeerraumes*, eds. K. Belke et al., Viena, 2000, 181-208.
- Somogyi 1997 – P. Somogyi, *Byzantinische Fundmünzen der Awarenzeit*, Innsbruck, 1997.
- Somogyi 2009 – P. Somogyi, *Der Fund von Kleinschelken (Siebenbürgen, 1856) im Lichte neuentdeckter Archivdaten*, în *Byzantine Coins in Central Europe between the 5th and 10th Century. Proceedings from the Conference Organized by the Polish Academy of Arts and Sciences and the Institute of Archaeology of the University of Rzeszów under the Patronage of Union Académique Internationale (Programme No. 57 Moravia Magna)*, Kraków, 23-26 IV 2007, ed. M. Wołoszyn, Cracovia, 2009, 417-48.
- Sós și Salamon 1995 – A. Cs. Sós și A. Salamon, *Cemeteries of the Early Middle Ages (6th-9th Centuries A.D.) at Pókaszepetk*, Budapesta, 1995.
- Sotiriou 1956 – G. A. Sotiriou, *Anaskaphai en Nea Anchialo*, în *Praktika tes en Athenais Archaialogikes Hetaireias* 111, 1956, 110-18.
- Spahiu și Çuni 1988 – H. Spahiu și N. Çuni, *Monedha antike e bizantine nga lugina e Sipërme e Osunit (Rrethi i Skraparit)*, în *Iliria* 18, 1988, 248-52.
- Stare 1980 – V. Stare, *Kranj. Nekropola iz časa preseljevanja ljudstev*, Ljubljana, 1980.
- Stoianov 1985 – S. Stoianov, *Abritus. Its History and Archaeology*, Razgrad, 1985.
- Stoliarik 1984 – E. S. Stoliarik, *Klad vizantijskich bronzovykh VI v. iz Starye Beljary, Odesskoi oblasti*, în *Severnoe Pričernomor'e*, ed. G. A. Dzis-Raiko, Kiev, 1984, 136-38.
- Suceveanu și Poenaru-Bordea 1981 – A. Suceveanu și G. Poenaru-Bordea, *Histria VI: Les thermes romains*, București, 1982.
- Suceveanu et alii 2003 – A. Suceveanu, M. Zahariade, F. Topoleanu și Gh. Poenaru Bordea, *Halmyris I*, Cluj-Napoca, 2003.
- Suchodolski 1995 – S. Suchodolski, *Coin hoards discovered in churches: a symptom of cult or economy?* în *Studia numismatica. Festschrift Arkadi Molvögin* 65, ed. I. Leimus, Talin, 1995, 172-77.
- Suchodolski 1998 – S. Suchodolski, *Coin finds and archaeological contexts. A tentative classification*, în *Theory and Practice of Archaeological Research*, eds. W. Hensel et al., Varşovia, 1998, 367-379.

- Suchodolski 2004 – S. Suchodolski, *Aus welchen Gründen hat man in der Wikingerzeit im Ostseeraum Münzschatze deponiert?*, în *Fundamenta Historiae. Geschichte im Spiegel der Numismatik und ihrer Nachbarwissenschaften. Festschrift für Niklot Klüssendorf zum 60. Geburtstag am 10. Februar 2004*, eds. R. Cunz et al., Neustadt an der Aisch, 2004, 107-16.
- Svoboda 1953 – B. Svoboda, *Poklad byzantského kovotepce v Zemianském Vrbovku*, în *Památky archeologické* 44, 1953, 33-108.
- Syon 2000-2002 – D. Syon, *A hoard of Byzantine solidi from Hurvat Kab*, în *Israel Numismatic Journal* 14, 2000-2002, 211-224.
- Ștefan 1950 – G. Ștefan, *O balanță romană din secolul VI e.n. descoperită în Dobrogea*, SCIV 1, n. 2, 1950, 152-162.
- Tabaczyński 1987 – S. Tabaczyński, *Archeologia średniowieczna. Problemy, źródła, metody, cele badawcze*, Wrocław, 1987.
- Tančeva-Vasileva 1991 – N. Tančeva-Vasileva, *Dve zlatni monetni šakrovišta ot Kabile*, în *Kabile*, ed. V. Velkov, Sofia, 1991, 83-90.
- Taylor 1977 – G. Taylor, *A hoard of small module coins of Anastasius*, în *Coin Hoards* 3, 1977, 87.
- Teodor 2005 – D. G. Teodor, *Tipare din secolele V-XI d. Hr. în regiunile carpato-nistriene*, în *AM* 28, 2005, 159-74.
- Thompson 1954 – M. Thompson, *The Athenian Agora. Results of Excavations Conducted by the American School of Classical Studies at Athens*, vol. 2, Princeton, 1954.
- Torbatov 1998 – S. Torbatov, *Rannovizantiisko zlatno monetno šakrovište ot Zalapa (provincija Skitija)*, *Numizmatika i sfragistika (Sofia)* 5, 1998, 1, 64-69.
- Torbatov 2002-2003 – S. Torbatov, *Rannovizantiisko monetno šakrovište ot kastela Careia/Creas (provincija Skitija)*, în *Numizmatika i sfragistika (Sofia)* 9, 2002-2003, 20-27.
- Trever și Lukonin – 1987 K. V. Trever și V. G. Lukonin, *Sasanidskoe srebro. Sobranie Gosudarstvennogo Ermitaža. Chudožestvennaia kul'tura Irana III-VII vekov*, Moscova, 1987.
- Troussel 1950-1951 – M. Troussel, *Les monnaies vandales d'Afrique. Découvertes de Bou-Lilate et du Hamma*, în *Recueil des notices et mémoires de la Société archéologique, historique et géographique de la wilaya de Constantine* 67, 1950-1951, 179-92.
- Tsourti 2004 – I. Tsourti, *Antikyra Boiotias. Nomismatike martyria*, în *Thorakion. Aphieroma ste mneme tou Paulou Lazaride*, eds. I. Kakouris, S. Choulia și Tz. Albani, Atena, 2004, 123-28.
- Uenze 1992 – S. Uenze, *Die spätantiken Befestigungen von Sadovec (Bulgarien). Ergebnisse der deutsch-bulgarisch-österreichischen Ausgrabungen 1934-1937*, München, 1992.
- Urtāns 1977 – V. Urtāns, *Senākie depoži Latvijā (līdz 1200 g.)*, Riga, 1977.
- Vasilopoulou 1983 – V. Vasilopoulou, *Byzantine stathmia tou Nomismatikou Mouseiou Athenon. Symbole ste melete tou byzantinou stathmetikou systematos*, în *Archaiologikon Deltion* 122, 1983, 238-276.
- Veimarn și Aibabin 1993 – E. V. Veimarn și A. I. Aibabin, *Skalistinskij mogil'nik*, Kiev, 1993.
- Velkov 1935 – I. Velkov, *Eine Gotenfestung bei Sadowetz (Nordbulgarien)*, Germania 19, 1935, 149-158.
- Vida 1999 – T. Vida, *Die awarenzeitliche Keramik I. (6.-7. Jh.)*, Berlin-Budapesta, 1999.
- Vida 2011 – T. Vida, *Das Gräberfeld neben dem Horreum in der Innenbefestigung von Keszthely-Fenékpuszta*, în *Keszthely-Fenékpuszta im Kontext spätantiker*

- Kontinuitätsforschung zwischen Noricum und Moesia*, ed. O. Heinrich-Tamáska, Budapesta-Leipzig, 2011, 397-456.
- Vinski 1968 – Z. Vinski, *Krstoliki nakit epohe seobe naroda u Jugoslaviji*, în *Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu* 3, 1968, 103-66.
- Vinski 1971 – Z. Vinski, *Haut Moyen Age*, în *Epoque préhistorique et protohistorique en Yougoslavie - recherches et résultats*, eds. G. Novak, A. Benac, M. Garašanin și N. Tašić, Belgrad, 1971, 375-397.
- Vladimirova 1985 – D. Vladimirova, *Ekzagii ot Dolna Miziia*, *Numizmatika* 9, n. 1, 1985, 22-31.
- Vladimirova-Aladžova 1998 – D. Vladimirova-Aladžova, *Numizmatichni dannii za krepostta Stana, Shumensko, prez rannovizantiiskata epokha*, în *Trudove na katedrite Istoriia i Bogoslovie kŭm Shumenskiia universitet "Episkop Konstantin Preslavski"* 2, 1998, 25-29.
- Vladimirova-Aladžova 2003a – D. Vladimirova-Aladžova, *Istoričeskata sŭdba na krepostite pri Stan i Voivoda V-VII vek (po numizmatični dannii)*, în *Pliska-Preslav* 9, 2003, 116-120.
- Vladimirova-Aladžova 2003b – D. Vladimirova-Aladžova, *Šumenskata krepost*, în *Rimski i rannovizantiiski gradove v Bŭlgarija*, ed. R. Ivanov, Sofia, 2003, 149-59.
- Völling 1995 – T. Völling, *Ein frühbyzantinischer Hortfund aus Olympia*, în *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts. Athenische Abteilung* 110, 1995, 425-59.
- Völling 2002 – T. Völling, *Early Byzantine agricultural implements from Olympia (5th/6th centuries AD)*, în *Protobyzantine Messene kai Olympia. Aktikos kai agrotikos choros ste Dytike Peloponneso. Praktika tou Diethnous symposiou*, Athena, 29-30 maiou 1998, eds. P. G. Themelis și V. Konti, Atena, 2002, 195-207.
- Waldbaum 1983 – J. C. Waldbaum, *Metalwork from Sardis: The Finds through 1974*, Cambridge-Londra, 1983.
- Waner și Safrai 2001 – M. Waner și Z. Safrai, *A catalogue of coin hoards and the shelf life of coins in Palestine hoards during the Roman and Byzantine periods*, în *Liber Annuus* 51, 2001, 305-36.
- Weller și Metcalf 1969 – H. L. Weller și D. M. Metcalf, *A hoard of Byzantine 16 nummia coins minted at Thessaloniki in the time of Justinian I*, în *BalkSt* 10, 1969, 311-14.
- Wendel 1992 – M. Wendel, *Die Gemarkung Kaleto des Dorfes Rupkite bei Čirpan (Bulgarien) im Mittelalter*, în *Zeitschrift für Archäologie* 26, 1992, 279-99.
- Wołoszyn 2009 – M. Wołoszyn, *Byzantinische Münzen aus dem 6.-7. Jh. in Polen*, în *Byzantine Coins in Central Europe Between the 5th and 10th Century. Proceedings from the Conference Organised by Polish Academy of Arts and Sciences and Institute of Archaeology University of Rzeszów under the Patronage of Union Académique International (Programme No. 57 Maorvaia Magna)*, Kraków, 23-26 IV 2007, ed. M. Wołoszyn, Cracovia, 2009, 473-530.
- Womer Katzev 1981 – S. Womer Katzev, *Miscellaneous finds*, în *Yassi Ada. A Seventh-Century Byzantine Shipwreck*, eds. G. F. Baas și F. H. van Doorninck, College Station, 1982, 266-95.
- Yannopoulos 1978 – P. A. Yannopoulos, *L'hexagramme, un monnayage byzantin en argent du VIIe siècle*, Louvain-la-Neuve, 1978.
- Zimmermann 1997 – A. Zimmermann, *Zur Anwendung der Korrespondenzanalyse in der Archäologie*, în *Archäologie Und Korrespondenzanalyse. Beispiele, Fragen, Perspektiven*, eds. J. Müller și A. Zimmermann, Espelkamp, 1997, 9-15.
- Živković 2008 – T. Živković, *Forging Unity. The South Slavs Between East and West: 550-1150*, Belgrad, 2008.
- Zuckerman 2004 – C. Zuckerman, *Du village à l'empire: autour du registre fiscal d'Aphroditô (525/526)*, Paris, 2004.

Lista figurilor

Fig. 1. Răspândirea balanțelor datate în secolele VI-VII în Europa centrală și de sud-est. Liniile de relief indică altitudini de 200, 500 și respectiv, peste 1000 m. Cele mai mici simboluri indică câte un exemplar, cele mai mari reprezintă fiecare mai mult de două exemplare. Pentru numerotarea descoperirilor, vezi Anexa 2.

Fig. 2. Răspândirea pondurilor de bronz datate în secolul al VI-lea: x – ponduri marcate pentru 3 *solidi*; cerc – ponduri marcate pentru 1 *solidus*; triunghi – ponduri marcate pentru 1 *semissis*. Liniile de relief indică altitudini de 200, 500 și, respectiv, peste 1000 m. Cele mai mici simboluri indică câte un exemplar, cele mai mari reprezintă fiecare mai mult de două exemplare. Pentru numerotarea descoperirilor, vezi Anexa 3.

Fig. 3. Distribuția monedelor din tezaure din secolul al VI-lea descoperite în Peninsula Balcanică în funcție de perioadele de reformă monetară. Axa verticală și blocurile corespunzătoare arată procentajul de monede din fiecare perioadă și pentru fiecare tezaur. Perioadele de reformă: I – 498-538; II – 538-542; III – 542-550; IV – 550-565. Pentru numerotarea tezaurelor, vezi Anexa 4.

Fig. 4. Perioadele de reformă monetară reprezentate în prima grupă de tezaure din secolul al VI-lea descoperite în Peninsula Balcanică (nr. 1-25).

Fig. 5. Perioadele de reformă monetară reprezentate în cea de-a doua grupă de tezaure din secolul al VI-lea și de la începutul secolului al VII-lea descoperite în Peninsula Balcanică (nr. 26-98).

Fig. 6. Distribuția monedelor din tezaure din secolul al VI-lea și de la începutul secolului al VII-lea descoperite în Peninsula Balcanică în funcție de perioadele de reformă monetară. Axa verticală și blocurile corespunzătoare arată procentajul de monede din fiecare perioadă și pentru fiecare tezaur. Perioadele de reformă I – 498-538; II – 538-542; III – 542-550; IV – 550-565; V – 565-570; VI – 570-578; VII – 578-580; VIII – 580-616. Pentru numerotarea tezaurelor de la 26 (la dreapta) și până la 98 (la stânga), vezi Anexa 4.

Fig. 7. Distribuția monedelor din tezaure din secolul al VII-lea descoperite în Peninsula Balcanică în funcție de perioadele de reformă monetară. Axa verticală și blocurile corespunzătoare arată procentajul de monede din fiecare perioadă și pentru fiecare tezaur. Perioadele de reformă: I – 498-538; II – 538-542; III – 542-550; IV – 550-565; V – 565-570; VI – 570-578; VII – 578-580; VIII – 580-616. Pentru numerotarea tezaurelor, vezi Anexa 4.

Fig. 8. Perioadele de reformă monetară reprezentate în cea de-a treia grupă de tezaure din secolul al VII-lea descoperite în Peninsula Balcanică (nr. 99-108).

Fig. 9. Distribuția monedelor din tezaure din secolul al VI-lea și de la începutul secolului al VII-lea descoperite în dioceza Oriens în funcție de perioadele de reformă monetară. Axa verticală și blocurile corespunzătoare arată procentajul de monede din fiecare perioadă și pentru fiecare tezaur. Perioadele de reformă: I – 498-538; II – 538-542; III – 542-550; IV – 550-565; V – 565-570; VI – 570-578; VII – 578-580; VIII – 580-616; IX – 616-625; X – 625-629; XI – 629-631.

Fig. 10. Comparția valorilor cumulative ale tezaurelor din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Axa orizontală și blocurile corespunzătoare arată fracțiunile de *solidus* (în procente) pentru fiecare perioadă de reformă monetară reprezentată în fiecare dintre cele trei grupuri (primul grup cu tezaure ce se încheie între 512 și 564, cel de-al doilea cu tezaure ce se încheie între 565 și 578 și cel de-al treilea cu tezaure ce se încheie între 578 și 631). Perioadele de reformă: I – 498-538; II – 538-542; III – 542-550; IV – 550-565; V – 565-570; VI – 570-578; VII – 578-580; VIII – 580-616.

Fig. 11. Analiza de corespondențe (*correspondence analysis*) a 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică, în funcție de tipurile de monede. Pentru numerotarea tezaurelor, vezi Anexa 4.

Fig. 12. Detaliu din analiza de corespondențe a 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică: tezaure din prima grupă. Pentru numerotarea tezaurelor, vezi Anexa 4.

Fig. 13. Detaliu din analiza de corespondențe a 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică: tipuri de monede din prima grupă de tezaure. Legendă: A – atelierul monetar din Antiohia; C – atelierul monetar din Constantinopol; IS – monedă de 16 *nummia*; K – hemi-*folles*; /K/ - atelierul monetar din Cyzic; M – *folles*; N – atelierul monetar din Nicomedia; T – atelierul monetar din Salonic.

Fig. 14. Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure datate în secolele VI-VII și descoperite în Peninsula Balcanică. Pătratele negre indică monede bătute între 498 și 538.

Fig. 15. Detaliu din analiza de corespondențe a 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică: tezaure din cea de-a doua grupă, cu tipurile corespunzătoare de monede. Pentru numerotarea tezaurelor, vezi Anexa 4. Pentru legenda tipurilor de monede, vezi Fig. 13.

Fig. 16. Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure datate în secolele VI-VII și descoperite în Peninsula Balcanică. Triunghiurile alb-negru indică monede bătute între 538 și 542.

Fig. 17. Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure datate în secolele VI-VII și descoperite în Peninsula Balcanică. Triunghiurile alb-negru indică monede bătute între 542 și 550.

Fig. 18. Detaliu din analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure datate în secolele VI-VII și descoperite în Peninsula Balcanică: tipuri asociate cu tezaurele din cea de-a doua grupă. Cercurile înscrise în romburi indică monede bătute între 542 și 550.

Fig. 19. Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Romburile indică monede bătute între 550 și 565.

Fig. 20. Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Pătratele indică monede bătute între 565 și 570.

Fig. 21. Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Pătratele indică monede bătute în atelierul monetar din Constantinopol.

Fig. 22. Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Cercurile indică monede bătute între 570 și 578.

Fig. 23. Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Triunghiurile cu punct indică monede bătute între 578 și 580.

Fig. 24. Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Triunghiurile cu punct indică monedele de 20 *nummia* (hemi-*folles*).

Fig. 25. Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Triunghiurile cu punct indică monedele de 5 *nummia*.

Fig. 26. Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Romburile indică tezaurele cu monede vechi.

Fig. 27. Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Pătratele indică tezaurele cu *minimi*.

Fig. 28. Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Pătratele indică tezaurele cu piese de port și de podoabă.

Fig. 29. Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Pătratele indică monedele bătute în atelierul monetar din Antiohia.

Fig. 30. Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Pătratele indică monedele bătute în atelierul monetar din Cartagina.

Fig. 31. Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Triunghiurile indică monedele bătute în atelierul monetar din Cyzic.

Fig. 32. Detaliu din analiza de corespondențe a 105 tezaure datate în secolele VI-VII și descoperite în Peninsula Balcanică: tezaure din cea de-a treia grupă, cu tipurile corespunzătoare de monede. Pentru numerotarea tezaurelor, vezi Anexa 4, iar pentru legenda tipurilor de monede, vezi Fig. 13.

Fig. 33. Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Triunghiurile indică monedele bătute între 580 și 616.

Fig. 34. Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Romburile cu punct indică monedele de 40 *nummia* (*folles*).

Fig. 35. Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Cercurile indică monedele bătute în atelierul monetar din Nicomedia.

Fig. 36. Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Pătratele indică monedele bătute în atelierul monetar din Salonic.

Fig. 37. Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Triunghiurile indică tezaurele descoperite pe teritoriul provinciei Macedonia.

Fig. 38. Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Pătratele indică tezaurele descoperite pe teritoriul provinciei Dacia Mediterranea.

Fig. 39. Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Romburile alb-negru indică tezaurele descoperite dincolo de granițele Imperiului, în *barbaricum*.

Fig. 40. Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Pătratele indică tezaurele descoperite pe teritoriul provinciei Achaia.

Fig. 41. Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Romburile cu cerc înscris indică tezaurele descoperite pe teritoriul provinciilor Rhodopa și Tracia.

Fig. 42. Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Romburile cu punct indică tezaurele descoperite pe teritoriul provinciei Dacia Ripensis.

Fig. 43. Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Pătratele indică tezaurele descoperite pe teritoriul provinciei Scythia Minor.

Fig. 44. Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Pătratele indică tezaurele descoperite pe teritoriul provinciei Moesia inferior.

Fig. 45. Distribuția nominalurilor din prima grupă de tezaure din secolul al VI-lea descoperite în Peninsula Balcanică (nr. 1-25) în funcție de perioadele de reformă monetară.

Fig. 46. Distribuția nominalurilor din cea de-a doua grupă de tezaure din secolul al VI-lea descoperite în Peninsula Balcanică (nr. 26-98) în funcție de perioadele de reformă monetară.

Fig. 47. Distribuția nominalurilor din cea de-a treia grupă de tezaure din secolul al VII-lea descoperite în Peninsula Balcanică (nr. 98-108) în funcție de perioadele de reformă monetară. (nr. 99-108).

Fig. 48. Răspândirea în Europa de sud-est a tezaurelor din secolele VI-VII luate în considerație pentru analiză. Liniile de relief indică altitudini de 200, 500 și, respectiv, peste 1000 m. Cele mai mici simboluri indică un singur tezaur, cele mai mari reprezintă fiecare mai mult de 2 tezaure. Pentru numerotarea tezaurelor, vezi Anexa 4.

Anexa 1

Inventarul tezaurelor de monede bizantine din Europa Centrală și de Est (sec. VI-VII)

Ultima monedă: 491-518

1. Bărzovița (Bulgaria); Mušmov 1926-1927 323.
2. Corint (Grecia); tezaur descoperit în 1960; Morrisson *et al.* 2006 231-32.
3. Dolní Bousov (Cehia); Kuna și Profantová 2005 283.
4. Eleusis (Grecia); tezaur descoperit în 1992; Morrisson *et al.*, 243.
5. Engurē (Letonia); tezaur descoperit în 1923; Urtāns 1977 137.
6. Gamzigrad (Serbia); Janković 1984 7-11.
7. Grizilevci (Macedonia); Mikulčić 2002 111.
8. Osetinovo (Bulgaria); Gerasimov 1959 362.

Ultima monedă: 512-518

9. Pernik (Bulgaria); tezaur descoperit în 1979; Morrisson *et al.* 2006 303.
10. Zogeria (Grecia); tezaur descoperit în 1992; Galani-Krikou 1992 71.

Ultima monedă: 518-527

11. Cudalbi (România); Dimian 1957 190-91.
12. Loc necunoscut în Grecia; Bendall 1977 82.
13. Haskovo (Bulgaria); Gerasimov 1937, 324.
14. Limarivka (Ucraina); Kropotkin 1962 35.
15. Momin brod (Bulgaria); Iurukova 1969 262.
16. Porto Rafti (Grecia); Morrisson *et al.* 2006 270.
17. Rakovski (Bulgaria); Tsončev, 1960, 119.
18. Șeica Mică (România); Somogyi 2009 417-48.
19. Sofia (Bulgaria); tezaur descoperit în 1929; Mušmov 1930-1931 314.
20. Thasos (Grecia); tezaur descoperit în 1977; Picard 1979 430-32.

Ultima monedă : 522-527

21. Červený Hrádek (Cehia); Kuna și Profantová 2005 283.
22. Ist (Croatia); Demo 1994 218-19.
23. Pernik (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 283.

Ultima monedă: 527-532

24. Osenovo (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 150.

25. Hotin (Ucraina); Butnariu 1983-1985 200.

Ultima monedă: 527-538

26. Kaliakra (Bulgaria); Kuzmanov 1975 77-80.

Ultima monedă: 527-565

27. Ano Voula (Grecia); Morrisson *et al.* 2006 213-14.

28. Asparuhovo (Bulgaria); Mušmov 1925 254.

29. Atena (Grecia); teaur descoperit în 1963; Morrisson *et al.* 2006 216-17.

30. Bašino selo (Macedonia); Hadji-Maneva 2006 461-62.

31. Biesenbrow (Germania); Laser 1982 106-10.

32. Bielsko (Polonia); Wołoszyn 2009 498-99.

33. Čatal dere (Bulgaria); Gerasimov 1934 470.

34. Corint (Grecia); Mattingly 1931 229-33.

35. Corint (Grecia); teaur descoperit în 1930; Adelson și Kustas 1964 162-63.

36. Corint (Grecia); teaur descoperit în 1933; Adelson și Kustas 1964 163.

37. Corint (Grecia); teaur descoperit în 1937; Morrisson *et al.* 2006 236-37.

38. Corint (Grecia); teaur descoperit în 1971; Morrisson *et al.* 2006 232-33.

39. Corint (Grecia); teaur descoperit în 1971; Dengate 1981 175-78.

40. Dečerli (Macedonia); Morrisson *et al.* 2006 186.

41. Dević (Macedonia); Mikulčić 2002 111.

42. Dolno Kabile (Bulgaria); Gerasimov 1940-1941 282.

43. Dragoinovo (Bulgaria); Gerasimov 1950 324.

44. Gara Dolene (Bulgaria); Gerasimov 1937 319.

45. Golful Strelețk (Ucraina); Kropotkin 1962 34.

46. Goliarno selo (Bulgaria); Gerasimov 1937 320-21.

47. Gorno Vassilița (Bulgaria); Gerasimov 1979 134.

48. Histria (România); Suceveanu și Poenaru-Bordea 1982 155-56.

49. Il'ic (Rusia); Frolova și Nikolaeva 1978 173-79.

50. Kailaski dol (Bulgaria); Iurukova 1969 261.

51. Kamčija (Bulgaria); Iurukova 1969 261.

52. Kaprije (Croatia); Demo 1994 219-21.

53. Komakovți (Bulgaria); Iurukova 1969 262.

54. Kończyce Male (Poland); Wołoszyn 2009 501.

55. Kruč (Muntenegro); Mijović 1984-1985 80.

56. Luhansk (Ucraina); Kropotkin 1962 35.

57. Megara (Grecia); teaur descoperit în 1979; Morrisson *et al.* 2006 257.

58. Mezek (Bulgaria); Iurukova 1969 262.

59. Mirovo gara (Bulgaria); Gerasimov 1963 260.

60. Niš (Serbia); Vinski 1968 109.

61. Oriahovo (Bulgaria); Gerasimov 1934 471.

62. Orsk (Rusia); Kropotkin 1962 26.

63. Patras (Grecia); descoperit în 1938; Morrisson *et al.* 2006 264.

64. Satu Nou (România); Mitrea 1983 259.

65. Solin (Croatia); Mirnik 1981 89.

66. Solin (Croatia); Mirnik 1981 89.

67. Solin (Croatia); Mirnik 1981 89.

68. Trud (Bulgaria); Cončev 1960 208.

69. Trypi (Grecia); Morrisson *et al.* 2006 286-87.

70. Trănca (Bulgaria); Gerasimov 1946 238.

71. Tŭvetino (Bulgaria); Cončev 1960 208.
72. Varna (Bulgaria); tezaur descoperit în 1937; Gerasimov 1937 320.
73. Vladimirovo (Macedonia); Mikulčić 2002 111.
74. Zacha (Grecia); Adelson și Kustas 1964 159-61.
75. Zlatosel (Bulgaria); Gerasimov 1937 322.
Ultima monedă: 530
76. Sisak (Croatia); Mirnik 1981 89.
Ultima monedă: 532-537
77. Zlatni Piasați (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 160-61.
Ultima monedă: 533-538
78. Megara (Grecia); tezaur descoperit în 1884; Morrisson *et al.* 2006 257.
Ultima monedă: 535/536
79. Pučišće (Croatia); Mirnik 1981 89.
Ultima monedă: 536
80. Budva (Muntenegro); Petrović 1955 97-106.
Ultima monedă: 537/538
81. Novo selo (Macedonia); Kondijanov 1996 95-104.
82. Oreše (Macedonia); Petački 1996 87-93.
83. Petrochorion (Grecia); Morrisson *et al.* 2006 122-23.
84. Pomorie (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 143-44.
85. Prahovo (Serbia); Popović 1984 58.
86. Sekulica (Macedonia); Kondijanov 1987-1989 202-11.
87. Simitlij (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 193-94.
88. Suva Reka (Serbia); Gaj-Popović 1984 18-21.
Ultima monedă: 538-542
89. Međuluzje (Croatia); Morrisson *et al.* 2006 342.
90. Părvomai (Bulgaria); Gerasimov 1962 227.
91. Sekulica (Macedonia); Ivanišević și Kondijanov 1992 77-99.
92. Zašovice (Cehia); Kuna și Profantová 2005 286.
Ultima monedă: 538-562
93. Beoția (Grecia); Bendall 1993 152.
Ultima monedă: 538/539
94. Sadovik (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 305.
Ultima monedă: 539/540
95. Gjegjovë (Albania); Spahiu și Çuni 1988 248-52.
96. Radingrad (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 152.
Ultima monedă: ca. 540
97. Kaštel Stari (Croatia); Mirnik 1975 161-66.
Ultima monedă: 540/541
98. Hradec Králove (Cehia); Kuna și Profantová 2005 283.
99. Praga (Cehia); Kuna și Profantová 2005 283.
Ultima monedă: 540-547
100. Žinkovy (Cehia); Kuna și Profantová 2005 284.
Ultima monedă: 541/542
101. Grnčare (Kosovo); Radić 1991 49-56.
Ultima monedă: 542-547
102. Katunți (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 190.

Ultima monedă: 542-562

103. Amphipolis (Grecia); Morrisson *et al.* 2006 184-85.

Ultima monedă: 542-565

104. Hadži Sinalar (Bulgaria); Christova 1993 80-92.

105. Hajdučka Vodenica (Serbia); Kondić 1984 179-88.

106. Kötschach-Laas (Austria); Hahn 1987a 454.

107. Nestani (Grecia); Morrisson *et al.* 2006 261.

108. Sisak (Croatia); Demo 1994 225-29.

109. Trnovo (Croatia); Demo 1994 223-25.

Ultima monedă: 543/544

110. Kavarna (Bulgaria); Ivanov 1995 311.

111. Klinovac (Serbia); Gaj-Popović 1973 30-32.

112. Starie Beljari (Ucraina); Stoliarik 1984 136-38.

Ultima monedă: 544/545

113. Dobra (Serbia); Minić 1984 12-17.

Ultima monedă: 545/546

114. Constanța (România); Mitrea 1983 239-62.

Ultima monedă: 546/547

115. Beloiarovka (Ucraina); Kropotkin 1962 36.

116. Blagoevgrad (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 185.

117. Gošte Delčev (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 119-20.

118. Žďar nad Sázavou (Cehia); Kuna și Profantová 2005 286.

Ultima monedă: 547/548

119. Osikovo (Bulgaria); Gerasimov 1946 237.

Ultima monedă: 548/549

120. Godiačevo (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 186-87.

Ultima monedă: 550/551

121. Smolian (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 138.

Ultima monedă: 551/552

122. Selce (Macedonia); Morrisson *et al.* 2006 208-09.

Ultima monedă: 552/553

123. Garmen (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 301.

Ultima monedă: 552-562

124. Adam Zagliveriou (Grecia); Morrisson *et al.* 2006 183 și 228-29.

125. Atena (Grecia); Weller și Metcalf 1969 311-14.

126. Stari Slankamen (Serbia); Morrisson *et al.* 2006 345.

Ultima monedă: 553/4

127. Șumen (Bulgaria); Vladimirova-Aladžova 1998 27-29.

Ultima monedă: 555/6

128. Pavelsko (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 137.

129. Riahoveț (Bulgaria); Băčvarov 1990 33-34 și 39-40.

Ultima monedă: 556/7

130. Malo Golubinje (Serbia); Popović 1984 58-59.

131. Plumbuita (România); Oberländer-Târnoveanu 2002 168-69.

Ultima monedă: 555-565

132. Barovo (Macedonia); Morrisson *et al.* 2006 332.

Ultima monedă: 557/8

133. Zelenigrad (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 309-10.
Ultima monedă: 557-562
134. Skačinci (Macedonia); Lilčić și Adžievski 1999 73-80.
Ultima monedă: 559-565
135. Turnov (Cehia); Kuna și Profantová 2005 283.
Ultima monedă: 562/3
136. Batareiata (Bulgaria); Ivanov 2004 197-202.
137. Teteven (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 330.
Ultima monedă: 562-565
138. Niš (Serbia); Popović 1984 59-61.
Ultima monedă: 563/4
139. Capul Șabla (Bulgaria); Torbatov 2002-2003 22-6.
140. Caričin Grad (Serbia); Popović 1984 61-63.
141. Slatine (Croatia); Marović 1986 285-308.
Ultima monedă: 565/6
142. Corint (Grecia); tezaur descoperit în 1965; Morrisson *et al.* 2006 238.
Ultima monedă: 565-578
143. Argos (Grecia); tezaur descoperit cândva între 1892 și 1895; Morrisson *et al.* 2006 214-15.
144. Atena (Grecia); tezaur descoperit în 1933; Morrisson *et al.* 2006 218-19.
145. Atena (Grecia); tezaur descoperit în 1933; Morrisson *et al.* 2006 220.
146. Batulija (Bulgaria); Gerasimov 1934 467.
147. Blatnica (Bosnia și Herțegovina); Demo 1994 235-6.
148. Boreț (Bulgaria); Gerasimov 1937 318.
149. Corint (Grecia); tezaur descoperit în 1971; Dengate 1981 153-75.
150. Eleusis (Grecia); tezaur descoperit în 1992; Morrisson *et al.* 2006 244.
151. Eleusis (Grecia); Morrisson *et al.* 2006 244-45.
152. Grbavec (Macedonia); Mikulčić 2002 319.
153. Grabovnik-Vrtiljak (Bosnia și Herțegovina); Demo 1994 233-35.
154. Kenchreai (Grecia); tezaur descoperit în 1963; Hohlfelder 1973 89-101.
155. Kolín (Cehia); Kuna și Profantová 2005 282.
156. Nanovița (Bulgaria); Gerasimov 1979 140.
157. Nova Nadežda (Bulgaria); Gerasimov 1937 322.
158. Olympia (Grecia); tezaur descoperit în 1876 sau 1877; Morrisson *et al.* 2006 261-62.
159. Loc necunoscut în Pelopones (Grecia); Metcalf 1988 107.
160. Pinios (Grecia); Avramea 1983 66.
161. Pliska (Bulgaria); Gerasimov 1957 325.
162. Popovo (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 151.
163. Pustogradsko (Stobi, Macedonia); Morrisson *et al.* 2006 209.
164. Șumen (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 155-56.
165. Silistra (Bulgaria); tezaur descoperit în 1986; Morrisson *et al.* 2006 155.
166. Stan (Bulgaria); Vladimirova-Aladžova 2003a 116.
167. Teba (Grecia); tezaur descoperit în 1932; Morrisson *et al.* 2006 285-86.
168. Salonic (Grecia); Morrisson *et al.* 2006 199.
169. Zogeria (Grecia); tezaur descoperit în 1979; Morrisson *et al.* 2006 278.
Ultima monedă: 565/578?
170. Sofia (Bulgaria); Iurukova 1969 261.
Ultima monedă: 567/8
171. Topalu (România); Dimian 1957 191-92; Poenaru-Bordea 1976 207.

Ultima monedă: 567-578

172. Brkač (Croatia); Miškec 2002 62-63.

Ultima monedă: 568/9

173. Caričin Grad (Serbia); Popović 1984 63-64.

174. Teba (Grecia); teaur descoperit în 1995; Galani-Krikou 1998 165-66.

Ultima monedă: 568-585

175. Tekija (Serbia); Morrisson *et al.* 2006 329.

Ultima monedă: 569/70

176. Caričin Grad (Serbia); teaur descoperit în 1952; Popović 1984 64-66.

177. Caričin Grad (Serbia); teaur descoperit în 1975; Popović 1984 66-67.

178. Laurion (Grecia); Morrisson *et al.* 2006 254-55.

179. Spata (Grecia); Morrisson *et al.* 2006 276.

180. Vodno (Macedonia); Mikulčić 2002 110.

Ultima monedă: 570/1

181. Caričin Grad (Serbia); teaur descoperit în 1979; Popović 1984 68-9.

182. Mačvanska Mitrovica (Serbia); Dautova-Ruševljanin 1981 71.

183. Pirot (Serbia); Popović 1984 69-70.

Last 571/2

184. Arnoldstein (Austria); Hahn 1987a 454.

185. Dolno Sahrane (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 128-29.

186. Novo Machala (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 133-34.

187. Orchomenos (Grecia); Morrisson *et al.* 2006 262.

188. Patelenița (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 235-36.

189. Thasos (Grecia); teaur descoperit în 1957; Picard 1979 450 și 453.

Ultima monedă: 572/3

190. Bašino selo (Macedonia); Morrisson *et al.* 2006 206.

191. Vojnica (Macedonia); Hadji-Maneva 2006 459-61.

192. Biala reka (Bulgaria); Gerasimov 1950 320.

193. Brațigovo (Bulgaria); Iurukova 1969 262.

194. Goliamia Kotlovița (Bulgaria); Iurukova 1969 262.

Ultima monedă: 573/4

195. Baniska (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 145-46.

196. Bozikas (Grecia); Avramea 1983 60.

197. Bohouňovice (Cehia); Kuna și Profantová 2005 284.

198. Hlinsko (Cehia); Kuna și Profantová 2005 284.

199. Leskovac (Serbia); Morrisson *et al.* 2006 301-02.

200. Silistra (Bulgaria); teaur descoperit în 1960; Morrisson *et al.* 2006 154.

Ultima monedă: 574/5

201. Belovo (Bulgaria); teaur descoperit în 1978; Morrisson *et al.* 2006 124-25.

202. Belovo (Bulgaria); teaur descoperit în 1977; Morrisson *et al.* 2006 123-24.

203. Majsan (Croatia); Mirnik 1982 141-46.

204. Murighiol (România); teaur descoperit în 1982; Opaiț 1991 457-83.

205. Zagrade (Bulgaria); Penčev 2000 95-106.

Ultima monedă: 575/6

206. Agios Nikolaos (Grecia); Morrisson *et al.* 2006 248-49.

207. Brza Palanka (Serbia); Jovanović 1984 31-38.

208. Kenchreai (Grecia); teaur descoperit în 1963; Hohlfelder 1970 68-72.

209. Mantinea (Grecia); Morrisson *et al.* 2006 256.

Ultima monedă: 576/7

210. Murighiol (România); teaur descoperit în 1985; Opaiț 1991 478-79.
211. Nemea (Grecia); Morrisson *et al.* 2006 250.
212. Sandanski (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 191-92.
213. Teba (Grecia); teaur descoperit în 1995; Galani-Krikou 1998 166.
214. Zogeria (Grecia); teaur descoperit în 1992; Galani-Krikou 1992 71.
Ultima monedă: 577/8
215. Boljetin (Serbia); Popović 1984 71-72.
216. Gropeni (România); Dimian 1957 193-94.
217. Koutsi (Grecia); Morrisson *et al.* 2006 260.
218. Megara (Grecia); Morrisson *et al.* 2006 258.
219. Sadoveț (Bulgaria); teaur descoperit în 1936; Morrisson *et al.* 2006 322.
Ultima monedă: 578/9
220. Varna (Bulgaria); teaur descoperit în 1950; Morrisson *et al.* 2006 156-57.
221. Sadoveț (Bulgaria); teaur descoperit în 1936; Iurukova 1992 295-99.
222. Veliko Orașje (Serbia); Gaj-Popović 1984 23-26.
Ultima monedă: 578-582
223. Grabovnik (Bosnia și Herțegovina); Mirnik 1981 88.
224. Gerče bunar (Bulgaria); Mušmov 1928-1929 382.
225. Guberevac (Serbia); Morrisson *et al.* 2006 341-42.
226. Hinog (România); Poenaru-Bordea și Ocheșeanu 1983-1985 177-80.
227. Pustogradsko (Stobi, Macedonia); teaur descoperit în 1981; Morrisson *et al.* 2006 209-10.
228. Resenovo (Bulgaria); Mušmov 1928-1929 382.
229. Salonic (Grecia); Oikonomidou-Karamesini și Touratsoglou 1979 294-310.
230. Vodno (Macedonia); Morrisson *et al.* 2006 335.
231. Zogeria (Grecia); teaur descoperit în 1995; Morrisson *et al.* 2006 279-80.
232. Slava Rusă (România); Poenaru-Bordea și Mitrea 1989 265.
Ultima monedă: 579-582
233. Atena (Grecia); teaur descoperit în 1971; Kroll, Miles și Miller 1973 301-02.
Ultima monedă: ca. 580
234. Argos (Grecia); Morrisson *et al.* 2006 215-16.
Ultima monedă: 580/1
235. Veliko Gradište (Serbia); Popović 1984 75-77.
Ultima monedă: 581/2
236. Atena (Grecia); teaur descoperit în 1936; Metcalf 1962 144.
237. Hărleț (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006.
238. Sofia (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 306-07.
Ultima monedă: 582/3
239. Agia Kyriaki (Grecia); Morrisson *et al.* 2006 268-69.
240. Argos (Grecia); teaur descoperit în 1983; Morrisson *et al.* 2006 216.
241. Kopriveț (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 148-49.
242. Sadoveț (Bulgaria); teaur descoperit în 1936; Morrisson *et al.* 2006 321.
Ultima monedă: 582-600
243. Apidea (Grecia); Morrisson *et al.* 2006 214.
244. Bački Monostor (Serbia); Somogyi 1997 26.
245. Bela Palanka (Serbia); Morrisson *et al.* 2006 294.
246. Histria (România); teaur descoperit în 1950; Suceveanu și Poenaru-Bordea 1982 157-58.
247. Patras (Grecia); teaur descoperit în 1986; Moutzali 2002 183.

248. Troianul (România); Oberländer-Târnoveau 2004 353.
249. Samarinovac (Serbia); Morrisson *et al.* 2006 327.
250. Zogeria (Grecia); Galani-Krikou 1992 69.
- Ultima monedă: 583/4
251. Abrit (Bulgaria); Torbatov 1998 64-69.
252. Atena (Grecia); teaur descoperit în 1908; Morrisson *et al.* 2006 225-26.
253. Bitola (Macedonia); Janakievski 1978 189-96.
254. Bitola (Macedonia); Janakievski 1978 196-98.
255. Eleusis (Grecia); teaur descoperit în 1893; Morrisson *et al.* 2006 246-7.
256. Isthmia (Grecia); teaur descoperit în 1954; Morrisson *et al.* 2006 249-50.
257. Kleitoria (Grecia); Morrisson *et al.* 2006 253-54.
258. Priolithos Kalavryton (Grecia); Morrisson *et al.* 2006 271-72.
259. Scupi (Macedonia); Hadji-Maneva 2009 49.
260. Pustogradsko (Stobi, Macedonia); teaur descoperit în 2005; 2009 49.
261. Pustogradsko (Stobi, Macedonia); teaur descoperit în 1981; Hadji-Maneva 2009 49.
262. Vid (Croatia); Marović 1988 295-316.
- Ultima monedă 584/5
263. Adamclisi (România); Ocheșanu 1995 163-82.
264. Baba (Macedonia); Kepeski 1977 181-93.
265. Goren Kozjak (Bargala, Macedonia); Aleksova 2001 97-98.
266. Pellene (Grecia); teaur descoperit în 1936; Morrisson *et al.* 2006 266.
- Ultima monedă: 584-600
267. Belovo (Macedonia); Morrisson *et al.* 2006 126.
268. Eleusis (Grecia); Morrisson *et al.* 2006 245.
269. Iambol (Bulgaria); teaur descoperit în 1977; Tančeva-Vasileva 1991 83-90.
270. Provadija (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 151-2.
271. Sadoveț (Bulgaria); teaur descoperit în 1934; Morrisson *et al.* 2006 326.
272. Sadoveț (Bulgaria); teaur descoperit în 1937; Morrisson *et al.* 2006 325.
273. Sadoveț (Bulgaria); teaur descoperit în 1936; Morrisson *et al.* 2006 324.
274. Sadoveț (Bulgaria); teaur descoperit în 1936; Morrisson *et al.* 2006 322-23.
- Ultima monedă: 585/6
275. Jălăd (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 158-60.
- Ultima monedă: 586/7
276. Ohrid (Macedonia); Morrisson *et al.* 2006 291-92.
- Ultima monedă: 588/9
277. Iambol (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 131.
- Ultima monedă: 590/1
278. Adamclisi (România); teaur descoperit în 1993; Bogdan-Cătănicu și Poenaru-Bordea 1996-1997 85-95.
- Ultima monedă: 591/2
279. Câșla (România); Oberländer-Târnoveau 2003 377.
- Ultima monedă: 594/5
280. Histria (România); teaur descoperit în 1950; Preda și H. Nubar 1973 229-31.
281. Unirea (România); Dimian 1957 413-416.
282. Veliki Gradac (Serbia); Minić 1984 39-47.
- Ultima monedă: 595/6
283. Bosman (Serbia); Kondić 1984 51-54.
284. Caričin Grad (Serbia); Morrisson *et al.* 2006 299.

285. Rakita (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 316.
286. Reseleț (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 317-18.
Ultima monedă: 597/8
287. Belovo (Macedonia); Morrisson *et al.* 2006 125-26.
288. Histria (România); tezaur descoperit în 1954; Preda și Nubar 1973 228-9.
289. Horgești (România); Căpitanu 1971 253-69; Buzdugan 1973 47-53.
Ultima monedă: 599/600
290. Movileni (România); Iliescu 1975 20-31.
Ultima monedă: 600/1
291. Histria (România); tezaur descoperit în 1950; Preda și Nubar 1973 231.
Ultima monedă: 601/2
292. Bălgarevo (Bulgaria); Gerasimov 1962 229.
Ultima monedă: 606/7
293. Kluk (Cehia); Kuna și Profantová 2005 284.
Ultima monedă: 607/8
294. Chalkis (Grecia); Morrisson *et al.* 2006 231.
Ultima monedă: 607-609
295. Malaisina (Grecia); Morrisson *et al.* 2006 255.
296. Paiania (Grecia); Morrisson *et al.* 2006 263.
Ultima monedă: 609/10
297. Patras (Grecia); tezaur descoperit în 1987; Morrisson *et al.* 2006 265.
Ultima monedă: 602-610
298. Bernecze (Ungaria); Römer 1864 164.
299. Goren Kozjak (Bargala, Macedonia); Hadji-Maneva 2009 49.
300. Kupušina (Serbia); Somogyi 1997 242 62 și 138-139.
301. Pellene (Grecia); tezaur descoperit în 1982; Morrisson *et al.* 2006 267.
302. Vasaras (Grecia); Morrisson *et al.* 2006 287.
Ultima monedă: 610/1
303. Râncăcirov (România); Poenaru-Bordea și Dicu 1989 79.
Ultima monedă: 610-613
304. Bakırköy (Turcia); Morrisson *et al.* 2006 118.
Ultima monedă: 613
305. Caričin Grad (Serbia); tezaur descoperit în 1953; Morrisson *et al.* 2006 80-81.
Ultima monedă: 614/5
306. Sofia (Bulgaria); Bočkova 2000 18-37.
Ultima monedă: 615/6
307. Nea Anchialos (Grecia); Metcalf 1962 21-2.
308. Politika-Psachna (Grecia); Metcalf 1962 22.
Ultima monedă: 613/616
309. Sane (Grecia); Morrisson *et al.* 2006 192-3.
310. Varna (Bulgaria); tezaur descoperit în 1963; Lazarenko 1998-1999 151, 152 și 156.
Ultima monedă: 617/8 ?
311. Thasos (Grecia); Picard 1979 451-52.
Ultima monedă: 619/20
312. Solomos (Grecia); tezaur descoperit în 1938; Morrisson *et al.* 2006 274-75.
Ultima monedă: 613-629

313. Catalça (Turkey); Morrisson *et al.* 2006 118-19.
314. Firtușu (România); Morrisson *et al.* 2006 416-17.
315. Nesebăr (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 141.
316. Potkom (Bosnia și Herțegovina); Mirnik 1990 163-71.
317. Valandovo (Macedonia); Mikulčić 2002 112.
Ultima monedă: 615-624
318. Thasos (Grecia); tezaur descoperit în 1979; Morrisson *et al.* 2006 198.
Ultima monedă: 615-629
319. Bartîm (Rusia); Kazamanova 1957 70-76.
320. Șestakovo (Rusia); Kropotkin 1962 26.
Ultima monedă: 615-638?
321. Akalan (Turcia); Iurukova 1992a 10-16.
Ultima monedă: 616-625
322. Solomos (Grecia); tezaur descoperit în 1956; Morrisson *et al.* 2006 274.
323. Udești (România); Gogu 1999-2001 296-97.
Ultima monedă: 629-632
324. Gorna Oriahovița (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 274.
Ultima monedă: 630/1
325. Solin (Croatia); Marović 2006a 253-72.
Ultima monedă : 633/4
326. Atena (Grecia); tezaur descoperit în 1972; Morrisson *et al.* 2006 227.
Ultima monedă: 630-641
327. Maistrov (Ucraina); Kropotkin 1962 31-32.
Ultima monedă: ca. 641
328. Makuhivka (Ucraina); Kropotkin 1962 178.
Ultima monedă: 641-668
329. Hrozová (Cehia); Kuna și Profantová 2005 286.
Ultima monedă: 651-657
330. Poděbrady (Cehia); Kuna și Profantová 2005 284.
Ultima monedă: 655-658
331. Obârșeni (România); Morrisson *et al.* 2006 422-23.
Ultima monedă: 659-668
332. Drăgășani (România); Butnariu 1983-1985 230.
333. Valandovo (Macedonia); Radić 1994 78-80.
Ultima monedă: 662-667
334. Gradec (Macedonia); Hadji-Maneva 2009 51.
Ultima monedă: 668/9
335. Zemiansky Vrbovok (Slovacia); Radomsky 1953 109-22; Fiala 1986 15-20.
Ultima monedă: ca. 668
336. Atena (Grecia); tezaur descoperit în 1876; Morrisson *et al.* 2006 227-28.
337. Nerežišće (Croatia); Bulić 1920 199.
Ultima monedă: 669-673
338. Sukko (Rusia); Golenko 1965 162-65.
Ultima monedă: 668-685
339. Piua Petrii (România); Yannopoulos 1978 105.
340. Vârtop (România); Mitrea 1977 380-81.

Ultima monedă: 674-681

341. Galați (România); Morrisson *et al.* 2006 168.

342. Priseaca (România); Mitrea 1975 113-25.

343. Sofia (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 357.

Ultima monedă: 685-695

344. Hellmonsödt (Austria); Hahn 1987a 458.

345. Varna (Bulgaria); Morrisson *et al.* 2006 158.

346. Nesebăr (Bulgaria); Penčev 1991 5-9.

Anexa 2

Balanțe din secolele VI-VII descoperite în Europa Centrală și de Est

1. Bitola (Macedonia); descoperită în cetatea romano-bizantină Heraclea Lyncestis; Džordžievska 1997 71; 69 fig. 3.9.
2. Brno, Moravia (Cehia); descoperită în 1931 într-un mormânt de înhumatie împreună cu unelte de meșteșugar (ciocan, pilă, clește, unealtă de scobit, nicovală și sfredel), greutăți de piatră și plumb și arme (vârf de sulită); Daim, Mehofer și Tobias 2005 204-05 and 206; 218 fig. 4.4.
3. Caričin Grad, lângă Lebane (Serbia); 3 brațe de balanță fragmentare descoperite în timpul săpăturilor în cartierul sud-vestic al orașului de jos; Bavant 1990 pl. 44.296-98, 300-01; 244 fig. 172; 245 fig. 173.
4. Dragoinovo, Plovdiv (Bulgaria); descoperită într-un tezaur monetar; Gerasimov 1950 324.
5. Garvăn, Tulcea (România); balanță de bronz descoperită în 1946 într-o clădire romano-bizantină; doar brațul și două cârlige s-au păstrat; autorul a semnalat prezența literei γ pe brațul balanței, de unde a tras concluzia potrivit căreia unitatea de măsură folosită a fost uncia, mergînd până la 60 de libre (19.647 kg). Pe braț se poate citi inscripția +ΕΠΙΤΟΥΜΕΠΙΛΑΧΟΛΕΩΝΤΕΡΟΝΤΙΟΥ (+ἐπι τοῦ μ(ε)γ(άλλου) ἐπάρχου) πόλεω Γερωντίου), ce ar putea să se refere la Gerontios, eparhul Constantinopolului în ultimii ani de domnie a lui Iustinian (ca. 560); Ștefan 1950 152-62; 153 fig. 1.
6. Gornji Streoc, lângă Vučitrn (Kosovo); braț complet; Ivanišević și Špehar 2005 141; 140 fig. 4.1.
7. Hajdučka Vodenica, lângă Negotin (Serbia); descoperită într-un tezaur monetar, împreună cu greutăți de bronz; Kondić 1984 179-88.
8. Hegykő, Győr-Sopron (Ungaria); descoperit în mormântul 34; Bóna 1961 41.
9. Jelica, lângă Čačak (Serbia); două pârgii fragmentare descoperite în cetatea romano-bizantină; Milinković 2001 124 fig. 38.3, 4.
10. Jutas, Veszprém (Ungaria); balanță de bronz descoperită în mormântul 166, împreună cu 2 exagia (una de bronz, celalată de sticlă) și unelte de meșteșugar (pile, sfredel, clește, unealtă de scobit) Rhé și Fettich 1931 32; pl. 8.16-17.
11. Kölked-Feketekapu, Baranya (Ungaria); descoperită în mormântul 373, necropola A; Garam, 2001 pl. 121.2.
12. Kranj (Slovenia); braț fragmentar de bronz descoperit în mormântul 11, împreună cu arme (sabie și pumnal) și unelte de meșteșugar (daltă) (chisel); Stare 1980 106; pl. 8.10.
13. Kranj (Slovenia); descoperită în mormântul 595 împreună cu o greutate de bronz; Stare 1980 123; pl. 127.1.
14. Kunszentmárton, Jász-Nagykun-Szolnok county (Ungaria); descoperită într-un mormânt "princiar" împreună cu arme, unelte de meșteșugar și greutăți de bronz; Csallany 1933; Garam 2001 pl. 120.1.

15. Montana (Bulgaria); balanță de bronz; pârghie, lanțuri și cârlige; Aleksandrov 1987 66-80; fig. 35.
16. Niš (Serbia); descoperită într-un tezaur monetar, împreună cu o matriță de fier, un cercel de bronz cu pandantiv poliedric și un ac de bronz cu lanț și cruce; Vinski 1968 109.
17. Olympia (Grecia); două cârlige de balanță descoperite în clădirea cercetată în 1878, situată între colțul nord-vestic al palaestrei și poarta Gymnasium-ului din Olympia; Völling 1996 397 fig. 6.
18. Pazarište, lângă Novi Pazar (Serbia); braț complet descoperit în nivelul de deasupra podelei bazilicii trinavate de pe malul râului; Popović " 1997 100 fig. 9.
19. Pókaszeptk, Zala (Ungaria); descoperită în mormântul 360; Sós și Salamon 1995 pl. 22.13.
20. Polhov Gradec, lângă Ljubljana (Slovenia); Vinski 1971 388.
21. Prahovo, lângă Negotin (Serbia); braț fragmentar de bronz; Janković 1981 213-14 și pl. 19.1-3.
22. Razgrad (Bulgaria); balanță completă de bronz; Ivanov și Stoianov 1985 fig. 56.
23. Razgrad (Bulgaria); braț și talgere de bronz descoperite într-un mic tezaur; Dzanev 2004 207-08 and 208 fig. 1.
24. Rogatac, lângă Novi Pazar (Serbia); braț complet descoperită în cetatea de la Kulina; Premović-Aleksić 2004 175; 169 pl. 3.8.
25. Sadoveț, lângă Pleven (Bulgaria); 4 brațe fragmentare descoperite în timpul săpăturilor coordonate de Ivan Velkov în 1935/1936 în cetatea de la Golemanovo kale; una dintre ele poartă inscripția +EVCT[AX]IOV; Uenze 1992 437-55; pls. 33.9, 34.1, 136.13 și 137.1.
26. Sadoveț, lângă Pleven (Bulgaria); brațe fragmentare descoperite la Sadovsko kale; Velko 1935 149-58 and pl. 4.5; Uenze 1992 pl. 33.10 and 12-13.
27. Salona (Croatia); Vinski 1971 388.
28. Sisak (Croatia); Vinski 1971 388.
28. Stopiče, near Novo Mesto (Slovenia); Vinski 1971 388.
29. Szolád, Somogy (Ungaria); talger descoperit în mormântul 13 împreună cu o sabie; Freeden și Vida 2005 372; 371 fig. 7.4.
30. Vranje, lângă Sevnice (Slovenia); Vinski 1971 388.
31. Zbelovsko Goro, lângă Celje (Slovenia); descoperită într-un tezaur de unelte de fier (teslă, clește, sfredel) din cetatea de la Ljubična; Bitenc și Knific 2001 58.
32. Jeglița, Vidin (Bulgaria); balanță de bronz descoperită în cetatea romano-bizantină; Gerasimov 1946 203-05; 204 fig. 110.

Anexa 3

Ponduri de bronz pentru 3 *solidi*, 1 *solidus* și, respectiv, 1 *tremissis* descoperite în regiunea balcanică

1. Abrit, Dobrici (Bulgaria); pond rectangular, marcat NT (3 *solidi*; 12,96 gr); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*; 4,38 gr); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*; 1,43 gr); Torbatov 1998 64-65; 67 pl. 1.7-9.
2. Abrit, Dobrici (Bulgaria); pond pătrat de bronz, marcat N (1 *solidus*); 4,29 gr; Dzanev 2004 208.
3. Bălgarevo, Dobrici (Bulgaria); pond pătrat de bronz, marcat B (1 *semissis*); 2,12 gr; Minčev 2008 11.
4. Borovan, Vrața (Bulgaria); pond pătrat de bronz, marcat (1 *solidus*); 4,29 gr.; Mašov 1997 60.

5. Butan, Vrața (Bulgaria); pond pătrat de bronz, marcat N (1 *solidus*); pond neprecizată (4 exemplare); Antonov 2005 23; 27 fig. 9.5, 7-9.
6. Butrint, lângă Saranda (Albania); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*); 4 gr; Guest et alii 2004 295; 296 fig. 16.8.
7. Corint (Grecia); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*); pond neprecizat; Davidson 1952 205, 209 și pl. 94.1590.
8. Devnia, Varna (Marcianopolis, Bulgaria); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*); 5,61 gr.; Minčev 2008 14.
9. Dragoevo, Șumen (Bulgaria); pond pătrat, marcat B (1 *semissis*); Minčev 2008 12.
10. Gornji Streoc, lângă Vučitrn, Kosovo (Serbia); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*; 4,02 gr.); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*; 3,85 gr); Ivanišević și Špehar 2005 142 fig. 5.2, 3.
11. Hajdučka Vodenica, lângă Negotin (Serbia); formă și pond neprecizate; Kondić 1984 179-88.
12. Kamen vrăh, Iambol (Bulgaria); pond pătrat de bronz, marcat N (1 *solidus*); 4,32 gr.; Karailiev 2008 42.
13. Kiten, Varna (Bulgaria); pond pătrat de bronz, marcat B (1 *semissis*); 2,01 gr; Minčev 2008 11.
14. Lomnița, Trăn (Bulgaria); pond pătrat de bronz, marcat N (1 *solidus*); 4,32 gr.; Paunov 2005 105.
15. Markovo, Șumen (Bulgaria); pond pătrat de bronz, marcat N (1 *solidus*); 4,22 gr.; Minčev 2008 14.
16. Modrište, lângă Makedonski Brod (Macedonia); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*); pond neprecizat; Lilčić 1996 83
17. Odărți, Dobrici (Bulgaria); pond pătrat de bronz, marcat N (1 *solidus*); 4,31 gr; Minčev 2008 14.
18. Onogur, Dobrici (Bulgaria); pond rectangular de bronz, marcat NΓ (3 *solidi*; 11,27 gr); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*); 4,01 gr; Iotov 1988 18 și pl. 1.
19. Osmar, Șumen (Bulgaria); pond pătrat de bronz, marcat N (1 *solidus*); 4,37 gr.; Minčev 2008 14.
20. Partizani, Varna (Bulgaria); pond pătrat de bronz, marcat N (1 *solidus*); 4,33 gr; Minčev 2008 13.
21. Pernik (Bulgaria); pond pătrat de bronz, marcat N (1 *solidus*), 4,167 gr; pond pătrat, marcat N (1 *solidus*), 4,274 gr; pond pătrat, marcat N (1 *solidus*), 4,32 gr; Paunov 2005 105 și 110 pl. 1.17, 18; Iurukova 1980 273 și pl. 28.2.
22. Prahovo, lângă Negotin (Serbia); pond pătrat de bronz, marcat N (1 *solidus*), 4,90 gr.; pond pătrat, marcat N (1 *solidus*), 4,30 gr.; pond pătrat, marcat N (1 *solidus*), 4 gr.; Janković 1981 pl. 17. 7, 9, 10.
23. Razgrad (Abritus, Bulgaria); pond pătrat de bronz, marcat N (1 *solidus*); 2,14 gr.; Dzanev 2004 208.
24. Regiana, în Kozlodui (Bulgaria); pond pătrat de bronz, marcat N (1 *solidus*), 4,20 gr; pond pătrat, marcat N (1 *solidus*), 4,20 gr.; pond pătrat, marcat N (1 *solidus*), 4,35 gr; Mašov 1997 58 și 60.
25. Riahoveț, Gorna Oriahovița (Bulgaria); pond pătrat, marcat (1 *solidus*, 4,16 gr); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*, 4,25 gr); Vladimirova 1985 27-28; 24 pl. 1.3, 8.
26. Șumen (Bulgaria); pond pătrat, marcat NΓ (3 *solidi*, 12,6 gr); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*, 4,12 gr); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*, 4,32 gr); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*, 4,20 gr); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*); Vladimirova 1985 28; 24 pl. 1.4-6; 25 pl. 2.3; Mašov 1997 60.
27. Silistra (Bulgaria); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*, 4,07 gr); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*, 4,33 gr); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*, 4,26 gr); pond pătrat, marcat N

- (1 *solidus*, 3,60 gr); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*, 4,36 gr); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*, 3,84 gr); Vladimirova 1985 27; 24 pl. 1.1; Iotov 1988 18; 19 pl. 1.
28. Skačinci, lângă Veles (Macedonia); pond de bronz (?) marcat B (1 *semissis*); 2,15 gr; Lilčić și Adžievski 1999 73.
29. Stan, Shumen (Bulgaria); pond pătrat de bronz, marcat N (1 *solidus*); 4,18 gr.; Minčev 2008 14.
30. Stanata, Shumen (Bulgaria); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*, 4 gr); Vladimirova 1985 28; 24 pl. 1.7.
31. Sveti Nikola, Dobrici (Bulgaria); pond pătrat de bronz, marcat B (1 *semissis*); 2,16 gr; Minčev 2008 11.
32. Variana, Oriahovo (Bulgaria); pond pătrat de bronz, marcat N (1 *solidus*); 4,35 gr; Mašov 1997 60.
33. Voivoda, Șumen (Bulgaria); pond pătrat de bronz, marcat B (1 *semissis*); Minčev 2008 11-12.
34. Jelād, Șumen (Bulgaria); pond pătrat de bronz, marcat B (1 *semissis*); 2,06 gr; Minčev 2008 11.
35. Loc de descoperire necunoscut (probabil în Bulgaria); pond pătrat de bronz, marcat N (1 *solidus*, 3,48 gr.); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*, 5,70 gr); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*, 4,26 gr); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*, 3,43 gr); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*, 4,28 gr); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*, 3,98 gr); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*, 4,06 gr); Minčev 2008 14-15.
36. Loc de descoperire necunoscut (probabil Grecia); pond pătrat, marcat NT (3 *solidi*, 13,40 gr.); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*, 4,41 gr.); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*, 4,39 gr); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*, 4,38 gr); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*, 4,33 gr); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*, 4,32 gr); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*, 4,27 gr); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*, 4,25 gr); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*, 3,97 gr); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*, 3,84 gr); pond pătrat, marcat N (1 *solidus*, 3,73 gr); Vasilopoulou 1983 262-63.

Anexa 4

Lista tezaurelor folosite pentru analiza statistică (Fig. 48)

1. Pernik (Bulgaria); Morrisson *et alii* 2006 303.
2. Cudalbi, Galați (România); Morrisson *et alii* 2006 414-15.
3. Pernik (Bulgaria); Morrisson *et alii* 2006 303-04.
4. Osenovo, Varna (Bulgaria); Morrisson *et alii* 2006 150.
5. Zlatni Piasați, Dobrici (Bulgaria); Morrisson *et alii* 2006 160.
6. Novo Selo, lângă Strumica (Macedonia); Kondijanov 1996 95-104.
7. Petrochorion, Xanthi (Grecia); Morrisson *et alii* 2006 122-23.
8. Pomorie, Burgas (Bulgaria); Morrisson *et alii* 2006 143-44.
9. Prahovo, lângă Negotin (Serbia); Popović 1984 58.
10. Gjegjovë, Berat (Albania); Spahiu și Çuni 1988 248-52.
11. Radingrad, Razgrad (Bulgaria); Morrisson *et alii* 2006 152.
12. Grnčare, lângă Prishtinë (Kosovo); Radić 1991 49-56.
13. Klinovac, lângă Vranje (Serbia); Gaj-Popović 1973 30-32.
14. Starie Beljari, Odessa (Ucraina); Stoliarik 1992 63.
15. Dobra, lângă Negotin (Serbia); Minić 1984 12-17.
16. Constanța (România); Mitrea 1983 239-262; Poenaru-Bordea și Nicolae 1986-1991 101-15.
17. Blagoevgrad (Bulgaria); Morrisson *et alii* 2006 185.

18. Goře Delčev (Bulgaria); Morrisson *et alii* 2006 119-20.
19. Godiačevo, Blagoevgrad (Bulgaria); Morrisson *et alii* 2006 186-87.
20. Garmen, Kiustendil (Bulgaria); Morrisson *et alii* 2006 301.
21. Stari Slankamen, Perlez, Vojvodina (Serbia); Morrisson *et alii* 2006 345.
22. Riahoveț, Veliko Tărnovo (Bulgaria); Băčvarov 1990 33-34 și 39-40.
23. Malo Golubinje, lângă Negotin (Serbia); Popović 1984 58-59.
24. Skačinci, lângă Veles (Macedonia); Lilčić și Adžievski 1999 73-80.
25. Batareiata, Varna (Bulgaria); Ivanov 2004 197-202.
26. Niš (Serbia); Popović 1984 59-61.
27. Caričin Grad, lângă Lebane (Serbia); Popović 1984 61-63.
28. Atena (Grecia); Metcalf 1962 155-56.
29. Atena (Grecia); Metcalf 1962 138-41.
30. Eleusis, Attica (Grecia); Morrisson *et alii* 2006 244-45.
31. Kenchreai, Corinthia (Grecia); Morrisson *et alii* 2006 252-53.
32. Sadoveț, Pleven (Bulgaria); Morrisson *et alii* 2006 322.
33. Teba, Viotia (Grecia); Morrisson *et alii* 2006 285-86.
34. Salonic (Grecia); Morrisson *et alii* 2006 199.
35. Topalu, Constanța (România); Poenaru-Bordea 1976 207; Morrisson *et alii* 2006 179-80.
36. Caričin Grad, lângă Lebane (Serbia); Popović 1984 63-64.
37. Tekija, lângă Negotin (Serbia); Popović 1984 72-75.
38. Caričin Grad, lângă Lebane (Serbia); Popović 1984 66-67.
39. Caričin Grad, lângă Lebane (Serbia); Popović 1984 64-66.
40. Laurion, Attica (Grecia); Morrisson *et alii* 2006 254-55.
41. Spata, Attica (Grecia); Morrisson *et alii* 2006 276.
42. Caričin Grad, lângă Lebane (Serbia); Popović, "Petits trésors," (see no. 9 68-69.
43. Pirot (Serbia); Popović 1984 69-70.
44. Dolno Sahrane, Stara Zagora (Bulgaria); Morrisson *et alii* 2006 128-129.
45. Nova Mahala, Pazardžik (Bulgaria); Morrisson *et alii* 2006 133-134.
46. Thasos (Grecia); Picard 1979 450 and 453.
47. Bašino selo, lângă Veles (Macedonia); Hadji-Maneva 2006 461-62.
48. Vojnica, lângă Veles (Macedonia); Hadji-Maneva 2006 459-61.
49. Leskovac (Serbia); Morrisson *et alii* 2006 301-02.
50. Silistra (Bulgaria); Morrisson *et alii* 2006 154.
51. Belovo, Pazardžik (Bulgaria); Morrisson *et alii* 2006 123-24.
52. Belovo, Pazardžik (Bulgaria); Morrisson *et alii* 2006 124-5.
53. Insula Majsan, lângă Dubrovnik (Croatia); Mirnik 1985 88 and 93-94.
54. Murighiol, Tulcea district (România); Opaț 1991 477-78.
55. Zagrade (fost Hisarlăka), în Gărmien, Blagoevgrad (Bulgaria; =Nicopolis ad Nestum); Penčev 1988 24-38 (cu identificări diferite); Penčev 2000 95-106 (doar 137 monede, fără exemplare de 1 *nummion*).
56. Agios Nikolaos, Arcadia (Grecia); Morrisson *et alii* 2006 248.
57. Brza Palanka, lângă Negotin (Serbia); Jovanović 1984 31-35.
58. Kenchreai, Corinthia (Grecia); Morrisson *et alii* 2006 251.
59. Mantinea, Arcadia (Grecia); Morrisson *et alii* 2006 256.
60. Murighiol, Tulcea (România); Opaț 1991 478-79.
61. Nemea, Argolis (Grecia); Morrisson *et alii* 2006 259.
62. Sandanski, Blagoevgrad (Bulgaria); Morrisson *et alii* 2006 191-92.
63. Boljetin, lângă Negotin (Serbia); Popović 1984 71-72.
64. Gropeni, Brăila (România); Iliescu 1973-1975 113-17.
65. Koutsi, lângă Nemea, Argolis (Grecia); Morrisson *et alii* 2006 260.

66. Megara, Attica (Grecia); Morrisson *et alii* 2006 257-58.
67. Varna (Bulgaria); Morrisson *et alii* 2006 156-57.
68. Zogeria, Spetsai (Grecia); Morrisson *et alii* 2006 318-19.
69. Sadoveț, Pleven (Bulgaria); Morrisson *et alii* 2006 318-9.
70. Atena (Grecia); Kroll *et alii* 1973 301-02.
71. Veliko Gradište, lângă Požarevac (Serbia); Popović 1984 75-7.
72. Atenas (Grecia); Metcalf 1962 144.
73. Agia Kyriaki, Messenia (Grecia); Morrisson *et alii* 2006 268-69.
74. Kopriveț, lângă Ruse (Bulgaria); Morrisson *et alii* 2006 148-9.
75. Sadoveț, Pleven (Bulgaria); Morrisson *et alii* 2006 321.
76. Histria, Constanța (România); Suceveanu și Poenaru-Bordea 1982 157-58.
77. Atena (Grecia); Morrisson *et alii* 2006 321.
78. Bitola (Macedonia); Janakievski 1978 189-96.
79. Bitola (Macedonia); Janakievski 1978 196-8.
80. Eleusis, Attica (Grecia); Morrisson *et alii* 2006 225-26.
81. Isthmia, Corinthia (Grecia); Morrisson *et alii* 2006 249-50.
82. Kleitoria, Arcadia (Grecia); Morrisson *et alii* 2006 253-54.
83. Priolithos Kalavryton, Arcadia (Grecia); Morrisson *et alii* 2006 271-72.
84. Goren Kozjak, lângă Štip (Macedonia; =Bargala); Aleksova 2001 97-98.
85. Pellene, Corinthia (Grecia); Morrisson *et alii* 2006 265-66.
86. Jălăd, Šumen (Bulgaria); Morrisson *et alii* 2006 158-60.
87. Ohrid (Macedonia); descoperit într-o clădire din "castelul lui Samuil"; Morrisson *et alii* 2006 291-92.
88. Adamclisi, Constanța (România; =Tropaeum Traiani); Bogdan-Cătănicu și Poenaru-Bordea 1996-1997 85-95.
89. Histria, Constanța (România); Preda și Nubar 1973 229-31.
90. Unirea (fost Șocariciu), Călărași (România); Dimian 1958 413-16.
91. Veliki Gradac, lângă Negotin (Serbia); Minić 1984 39-47.
92. Bosman, lângă Negotin (Serbia); Kondić 1984 51-54.
93. Caričin Grad, lângă Lebane (Serbia); Popović 1984 77-79.
94. Belovo, Pazardžik (Bulgaria); Morrisson *et alii* 2006 125-26.
95. Histria, Constanța (România); Preda and Nubar 1973 228-29.
96. Horgești, Bacău (România); Căpitanu 1971 253-69; Buzdugan 1973 47-53.
97. Movileni, Galați (România); Iliescu 1975 20-31 (ultimele două monede din tezaur au fost atribuite lui Mauriciu); Poenaru-Bordea 1976 395 n. 49 (aceleași două monede au fost atribuite lui Heraclius).
98. Histria, Constanța (România); Preda și Nubar 1973 231.
99. Chalkis, Evvoia (Grecia); Morrisson *et alii* 2006 231.
100. Caričin Grad, lângă Lebane (Serbia); Popović 1984 80-81.
101. Varna (Bulgaria); Lazarenko 1998-1999 152-6.
102. Sofia (Bulgaria); Bochkova 2000 18-37.
103. Politika, Evvoia (Grecia); Metcalf 1962 22.
104. Nea Anchialos, Magnesia (Grecia); Metcalf 1962 21-22.
105. Thasos (Grecia); Picard 1979 451-52.
106. Thasos (Grecia); Morrisson *et alii* 2006 198.
107. Solin, lângă Split (Croatia); Marović 2006 253-52.
108. Obârșeni, Vaslui (România); Morrisson *et alii* 2006 422.

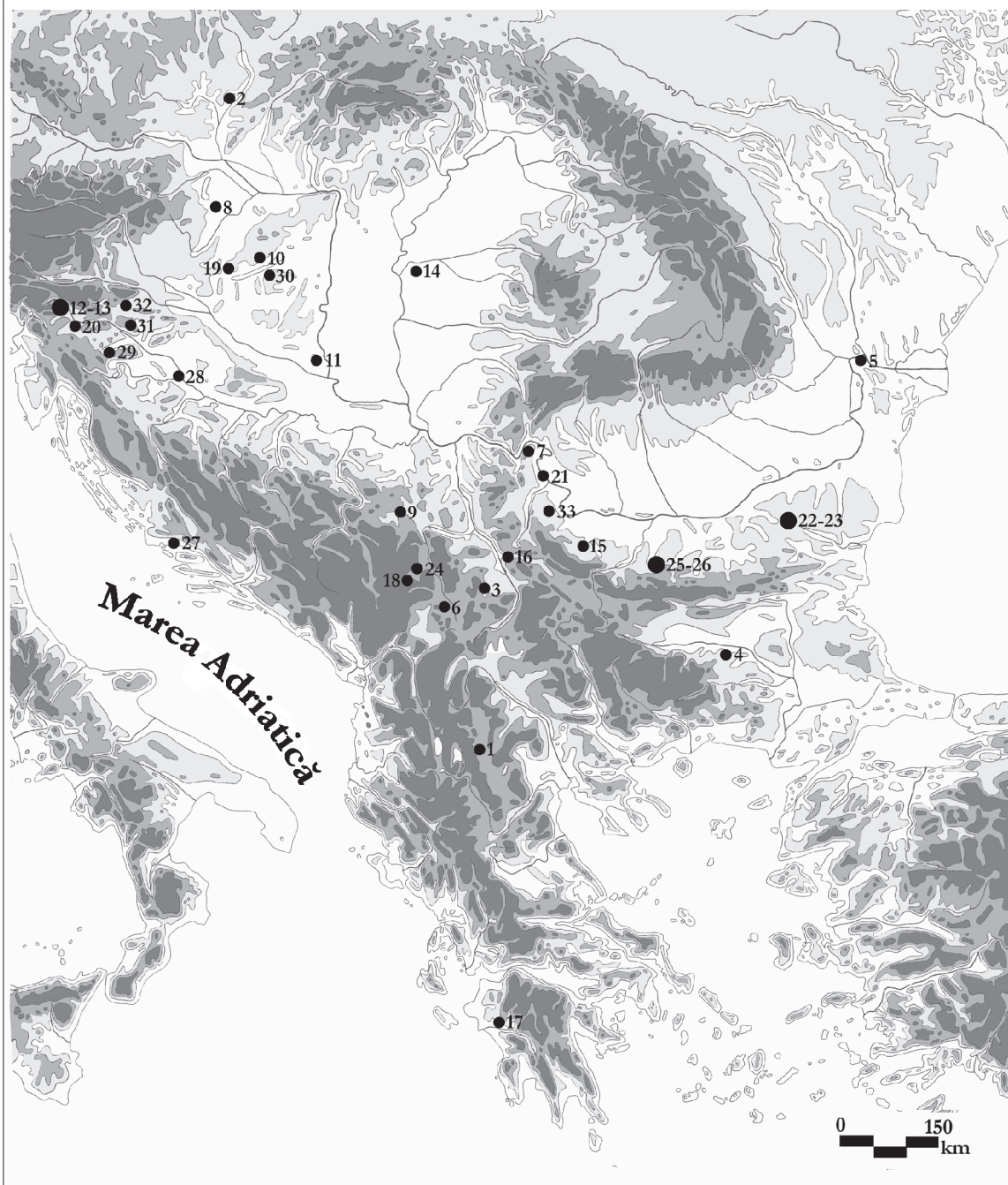

Fig. 1 - Răspândirea balanțelor datate în secolele VI-VII în Europa centrală și de sud-est. Liniile de relief indică altitudini de 200, 500 și respectiv, peste 1000 m. Cele mai mici simboluri indică câte un exemplar, cele mai mari reprezintă fiecare mai mult de două exemplare. Pentru numerotarea descoperirilor, vezi Anexa 2.

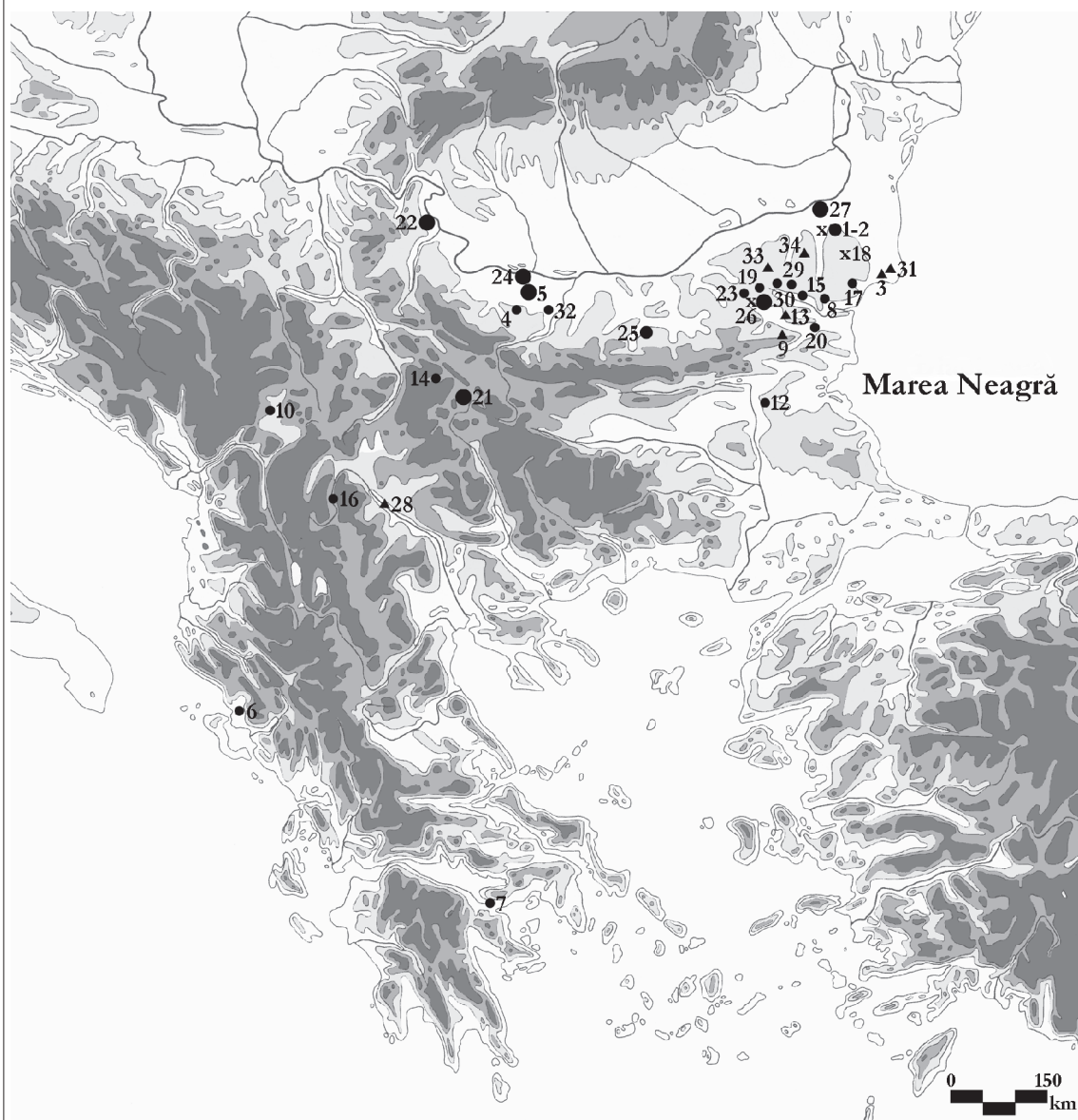

Fig. 2 - Răspândirea pondurilor de bronz datate în secolul al VI-lea: x – ponduri marcate pentru 3 *solidi*; cerc – ponduri marcate pentru 1 *solidus*; triunghi – ponduri marcate pentru 1 *semissis*. Liniile de relief indică altitudini de 200, 500 și, respectiv, peste 1000 m. Cele mai mici simboluri indică câte un exemplar, cele mai mari reprezintă fiecare mai mult de două exemplare. Pentru numerotarea descoperirilor, vezi Anexa 3.

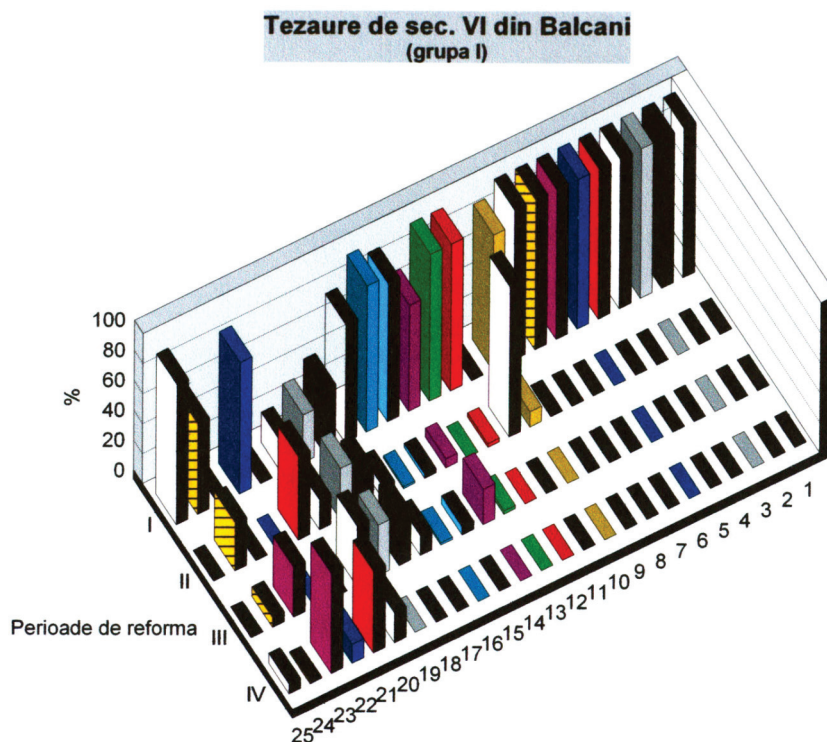

Fig. 3 - Distribuția monedelor din tezaure din secolul al VI-lea descoperite în Peninsula Balcanică în funcție de perioadele de reformă monetară. Axa verticală și blocurile corespunzătoare arată procentajul de monede din fiecare perioadă și pentru fiecare teaur.

Perioadele de reformă: I – 498-538; II – 538-542; III – 542-550; IV – 550-565.

Pentru numerotarea tezaurelor, vezi Anexa 4.

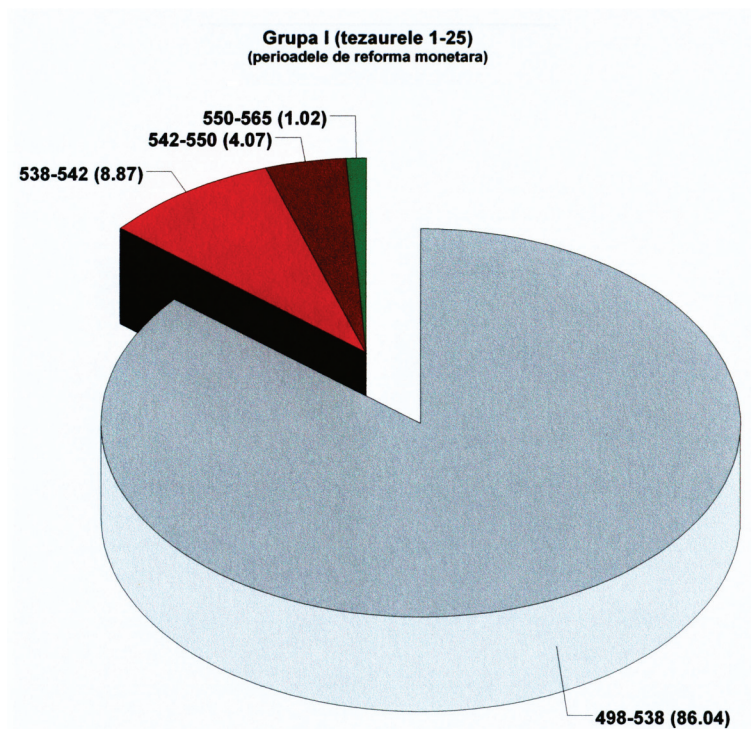

Fig. 4 - Perioadele de reformă monetară reprezentate în prima grupă de tezaure din secolul al VI-lea descoperite în Peninsula Balcanică (nr. 1-25).

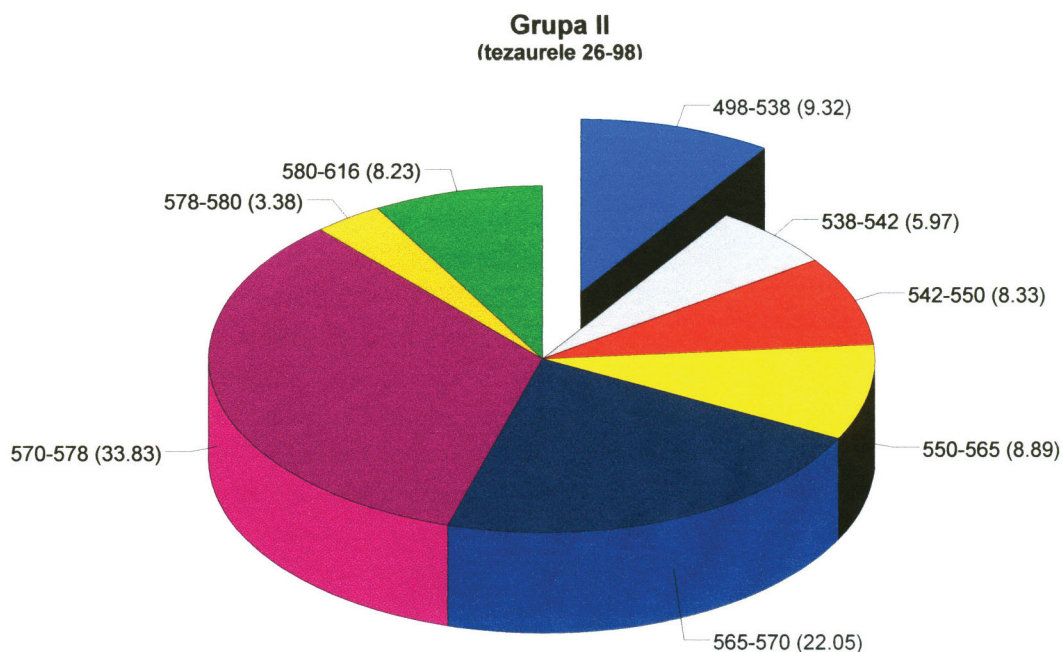

Fig. 5 - Perioadele de reformă monetară reprezentate în cea de-a doua grupă de tezaure din secolul al VI-lea și de la începutul secolului al VII-lea descoperite în Peninsula Balcanică (nr. 26-98).

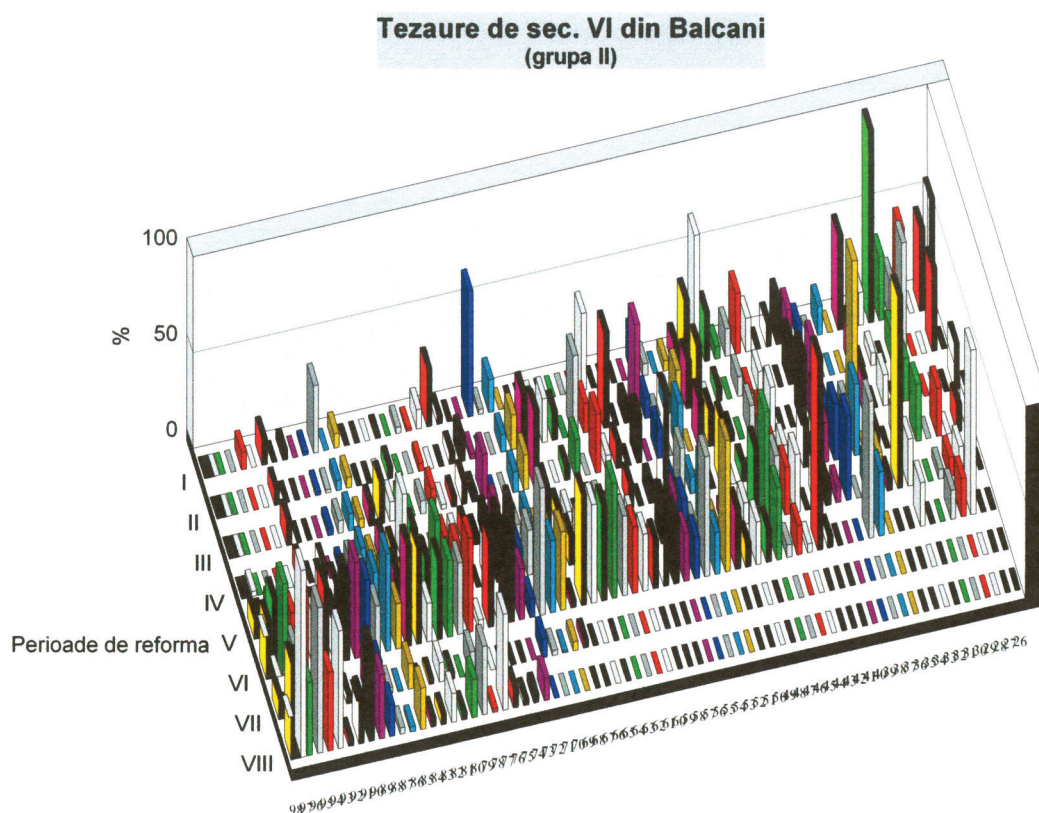

Fig. 6 - Distribuția monedelor din tezaure din secolul al VI-lea și de la începutul secolului al VII-lea descoperite în Peninsula Balcanică în funcție de perioadele de reformă monetară. Axa verticală și blocurile corespunzătoare arată procentajul de monede din fiecare perioadă și pentru fiecare tezaur. Perioadele de reformă I – 498-538; II – 538-542; III – 542-550; IV – 550-565; V – 565-570; VI – 570-578; VII – 578-580; VIII – 580-616. Pentru numerotarea tezaurelor de la 26 (la dreapta) și până la 98 (la stânga), vezi Anexa 4.

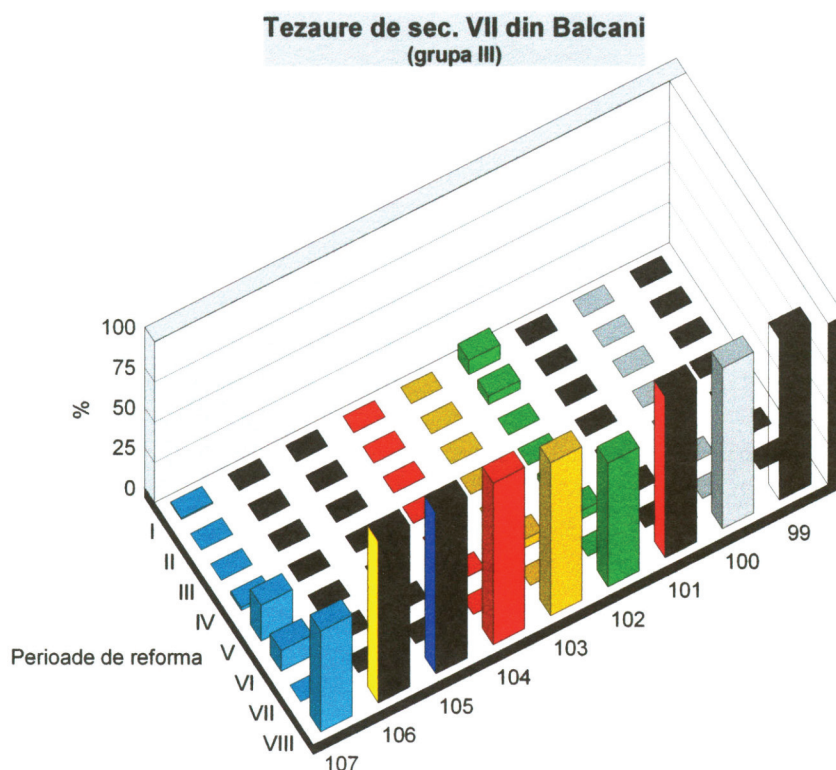

Fig. 7 - Distribuția monedelor din tezaure din secolul al VII-lea descoperite în Peninsula Balcanică în funcție de perioadele de reformă monetară. Axa verticală și blocurile corespunzătoare arată procentajul de monede din fiecare perioadă și pentru fiecare tezaur. Perioadele de reformă: I – 498-538; II – 538-542; III – 542-550; IV – 550-565; V – 565-570; VI – 570-578; VII – 578-580; VIII – 580-616. Pentru numerotarea tezaurelor, vezi Anexa 4.

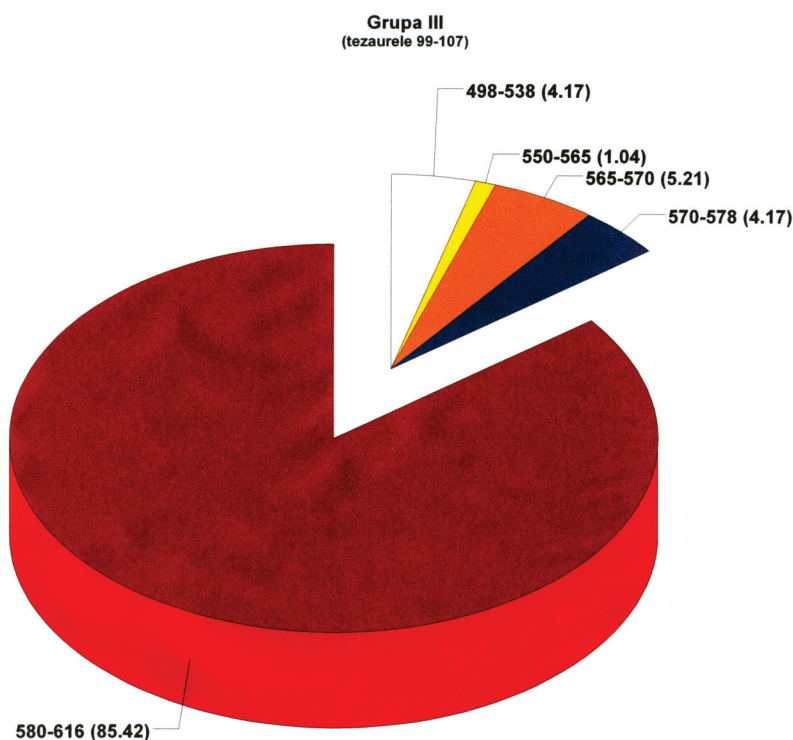

Fig. 8 - Perioadele de reformă monetară reprezentate în cea de-a treia grupă de tezaure din secolul al VII-lea descoperite în Peninsula Balcanică (nr. 99-108).

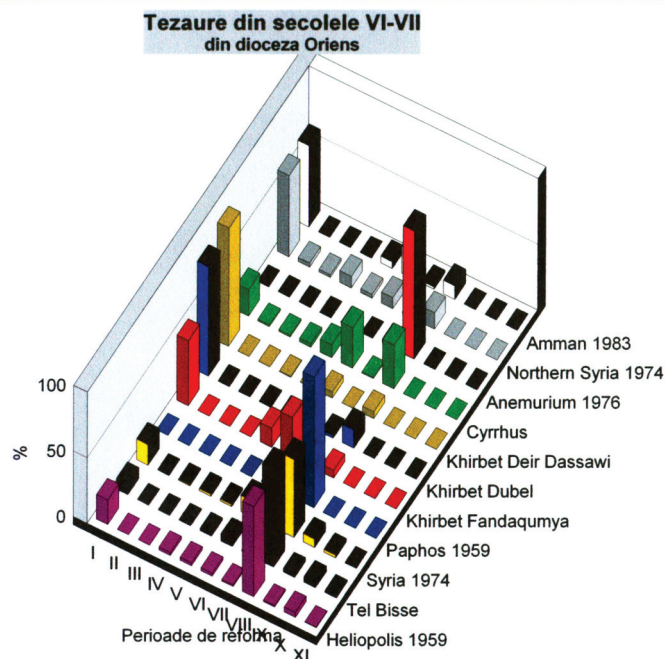

Fig. 9 - Distribuția monedelor din tezaure din secolul al VI-lea și de la începutul secolului al VII-lea descoperite în dioceza Oriens în funcție de perioadele de reformă monetară. Axa verticală și blocurile corespunzătoare arată procentajul de monede din fiecare perioadă și pentru fiecare tezaur. Perioadele de reformă: I – 498-538; II – 538-542; III – 542-550; IV – 550-565; V – 565-570; VI – 570-578; VII – 578-580; VIII – 580-616; IX – 616-625; X – 625-629; XI – 629-631

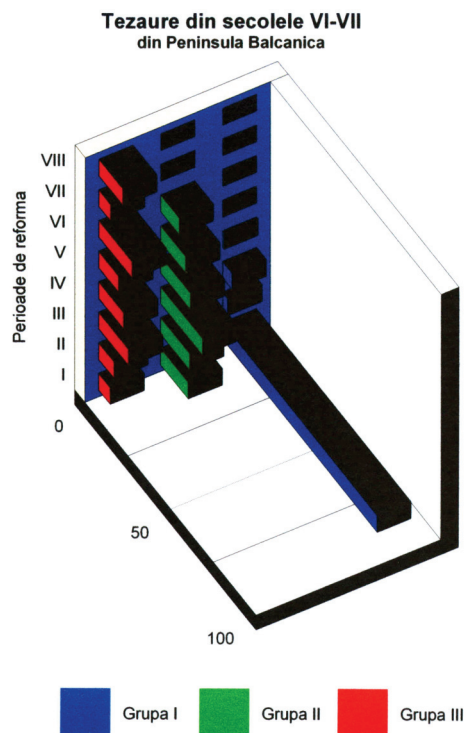

Fig. 10 - Comparația valorilor cumulative ale tezaurelor din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Axa orizontală și blocurile corespunzătoare arată fracțiunile de solidus (în procente) pentru fiecare perioadă de reformă monetară reprezentată în fiecare dintre cele trei grupuri (primul grup cu tezaure ce se încheie între 512 și 564, cel de-al doilea cu tezaure ce se încheie între 565 și 578 și cel de-al treilea cu tezaure ce se încheie între 578 și 631). Perioadele de reformă: I – 498-538; II – 538-542; III – 542-550; IV – 550-565; V – 565-570; VI – 570-578; VII – 578-580; VIII – 580-616.

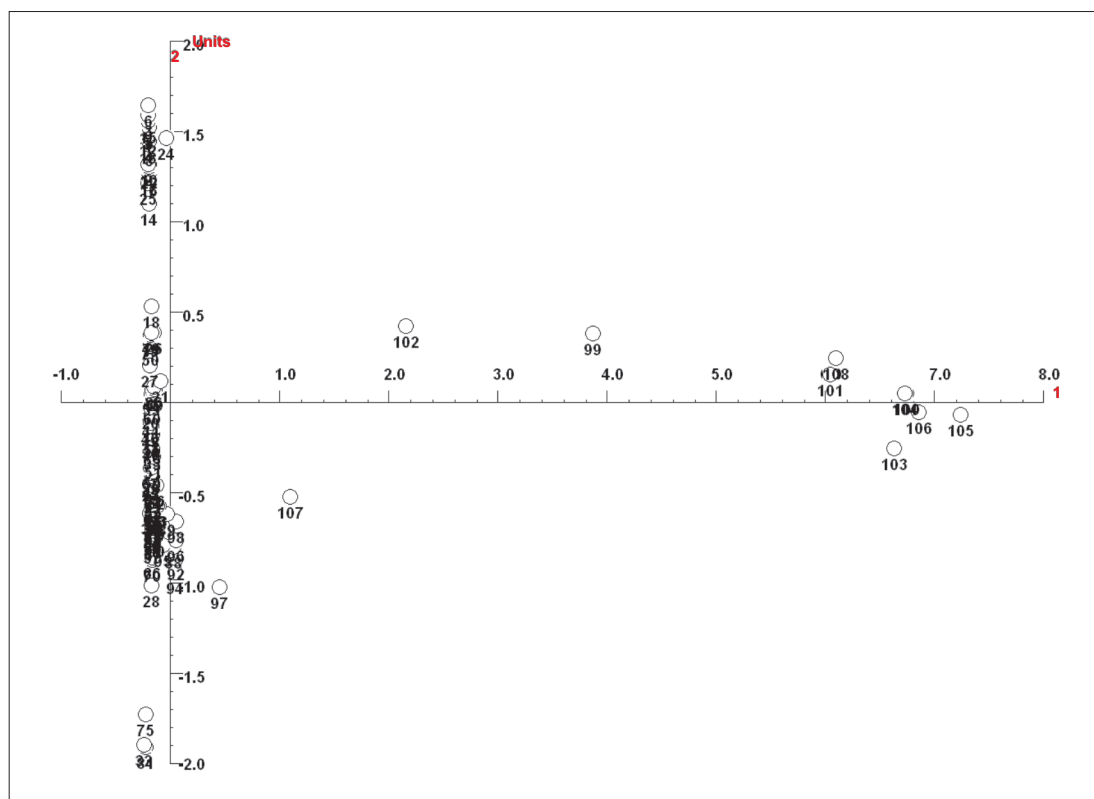

Fig. 11 - Analiza de corespondențe (*correspondence analysis*) a 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică, în funcție de tipurile de monede.
Pentru numerotarea tezaurelor, vezi Anexa 4.

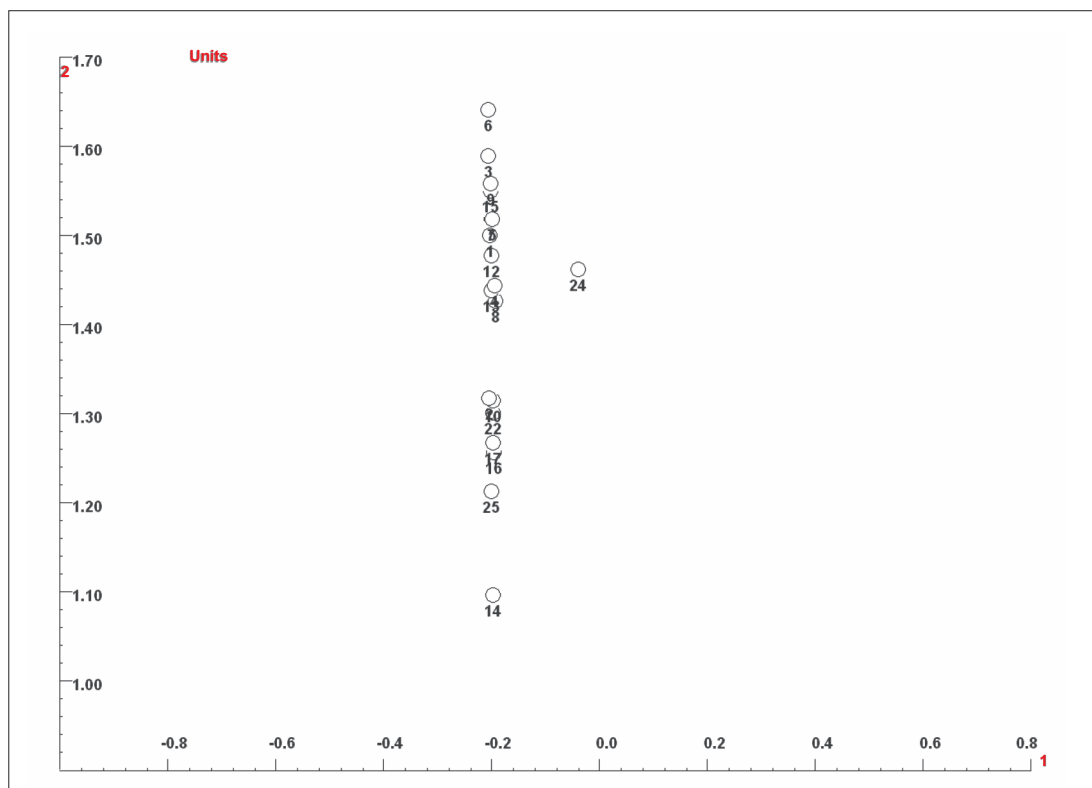

Fig. 12 - Detaliu din analiza de corespondențe a 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică: tezaure din prima grupă.
Pentru numerotarea tezaurelor, vezi Anexa 4.

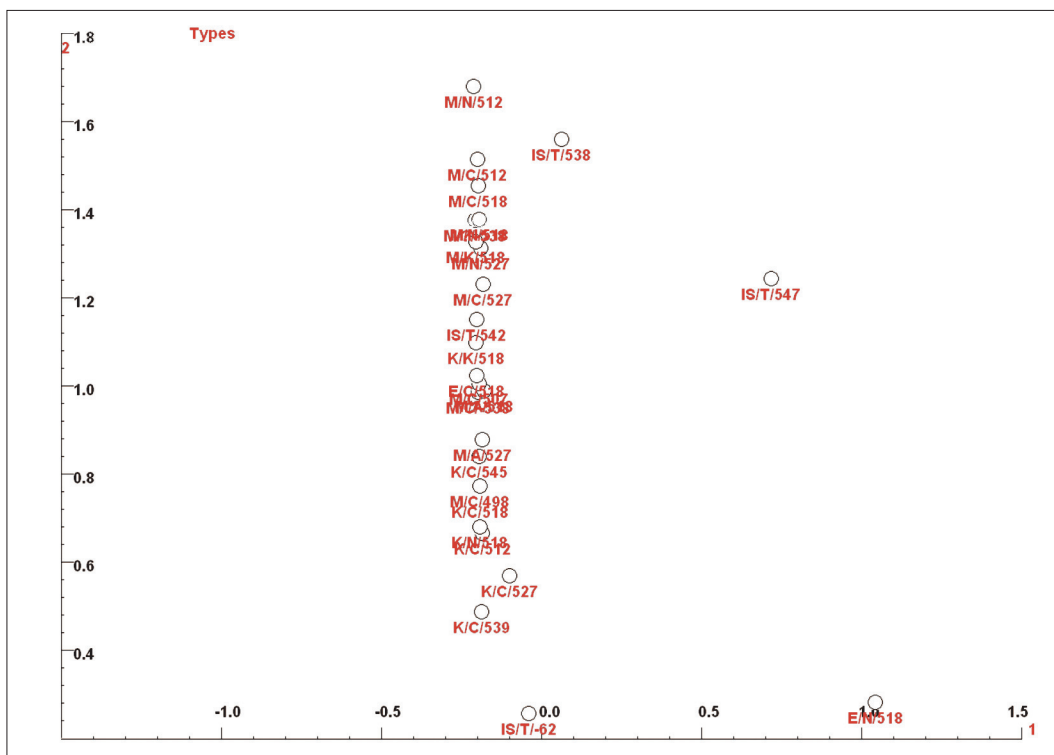

Fig. 13 - Detaliu din analiza de corespondențe a 105 tezaure din secolele VI-VII descoperit în Peninsula Balcanică: tipuri de monede din prima grupă de tezaure. Legendă:
 A – atelierul monetar din Antiohia; C – atelierul monetar din Constantinopol;
 IS – monedă de 16 *nummia*; K – hemi-*follis*; /K/ - atelierul monetar din Cyzic; M – *follis*;
 N – atelierul monetar din Nicomedia; T – atelierul monetar din Salonic.

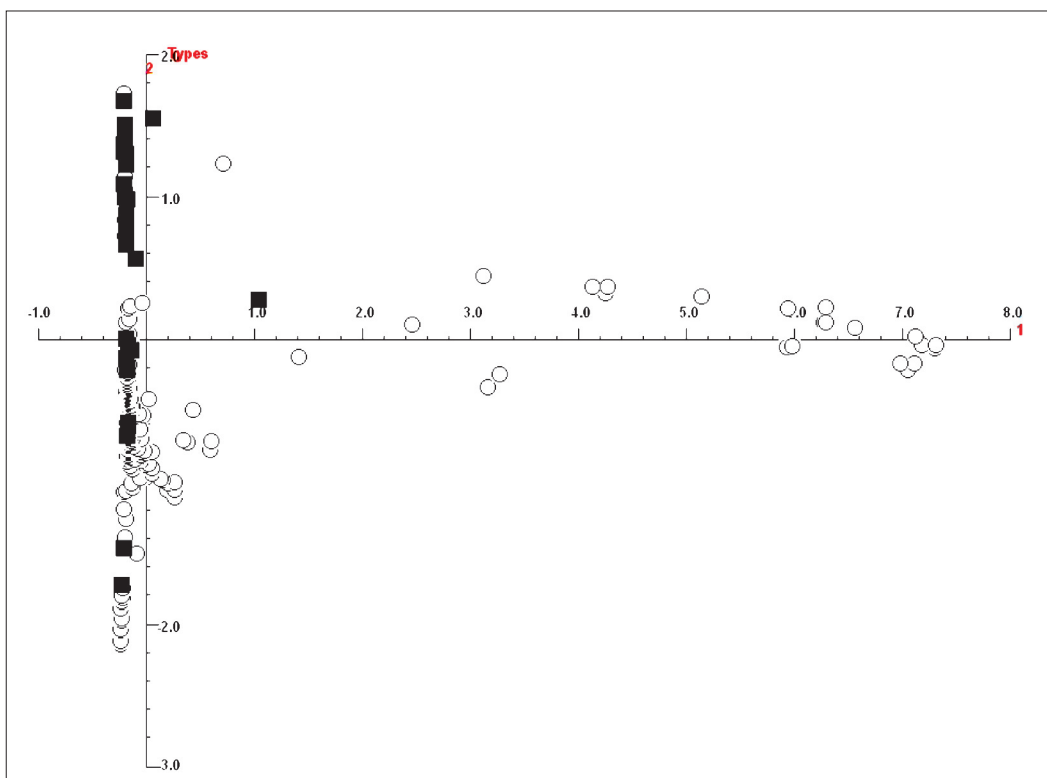

Fig. 14 - Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure datate în secolele VI-VII și descoperite în Peninsula Balcanică.
 Pătratele negre indică monede bătute între 498 și 538.

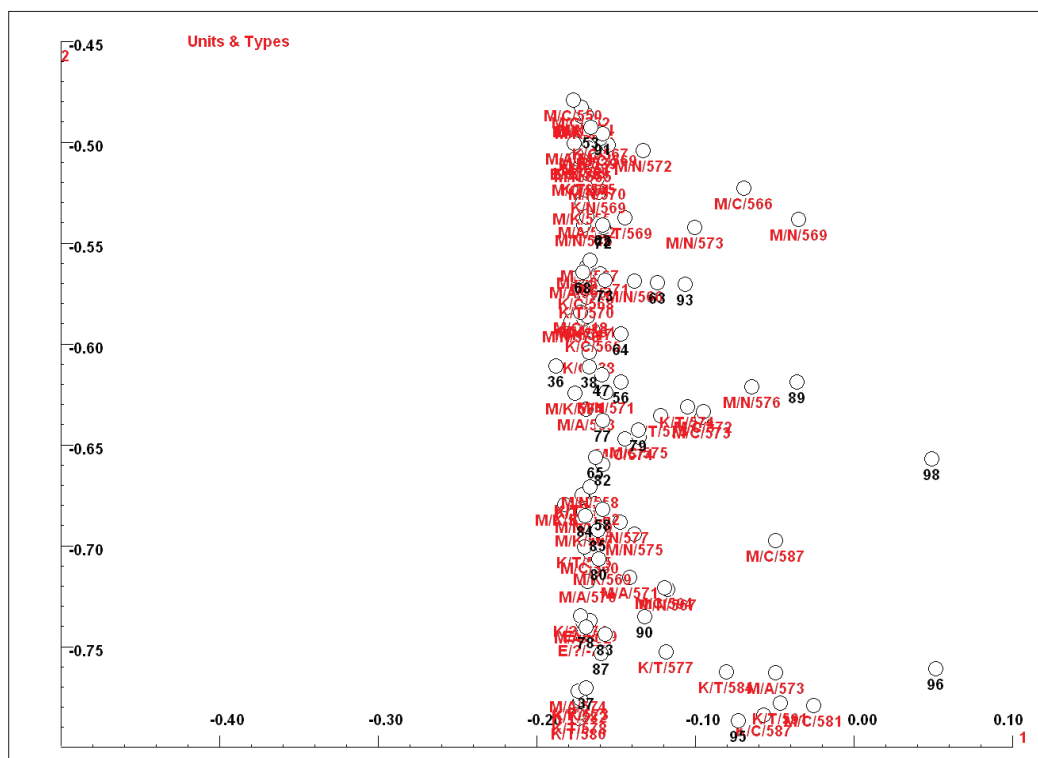

Fig. 15 - Detaliu din analiza de corespondență a 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică: tezaure din cea de-a doua grupă, cu tipurile corespunzătoare de monede. Pentru numerotarea tezaurelor, vezi Anexa 4.
Pentru legenda tipurilor de monede, vezi Fig. 13.

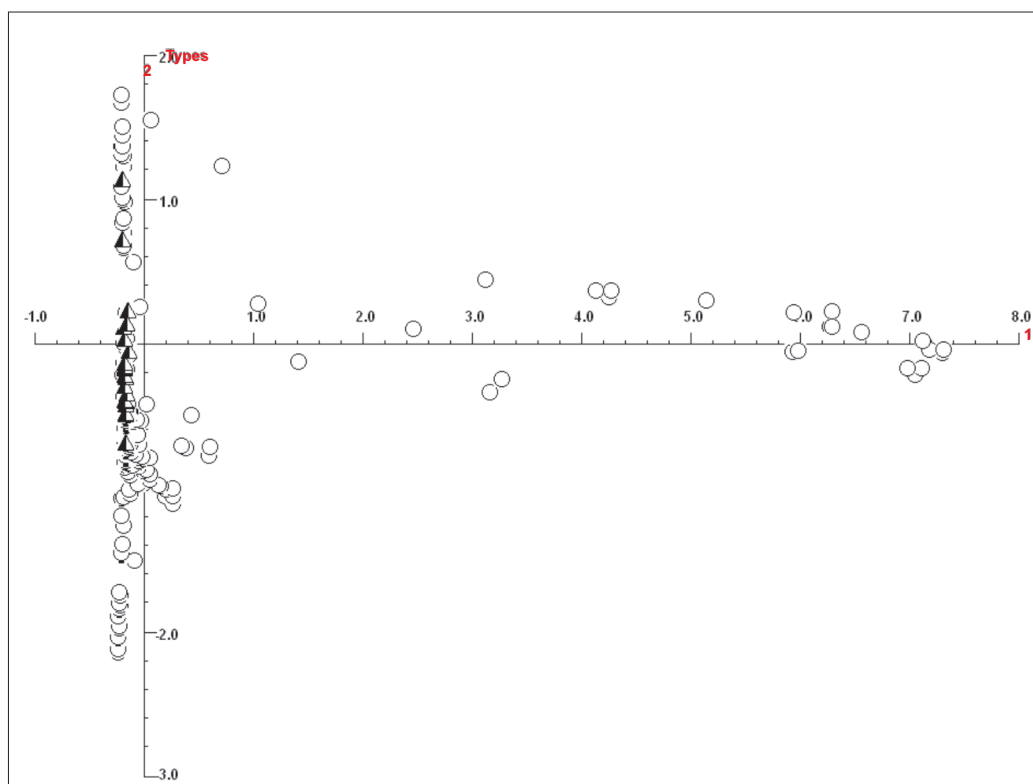

Fig. 16 - Analiza de corespondență a tipurilor de monede din 105 tezaure date în secolele VI-VII și descoperite în Peninsula Balcanică. Triunghiurile alb-negru indică monede bătute între 538 și 542.

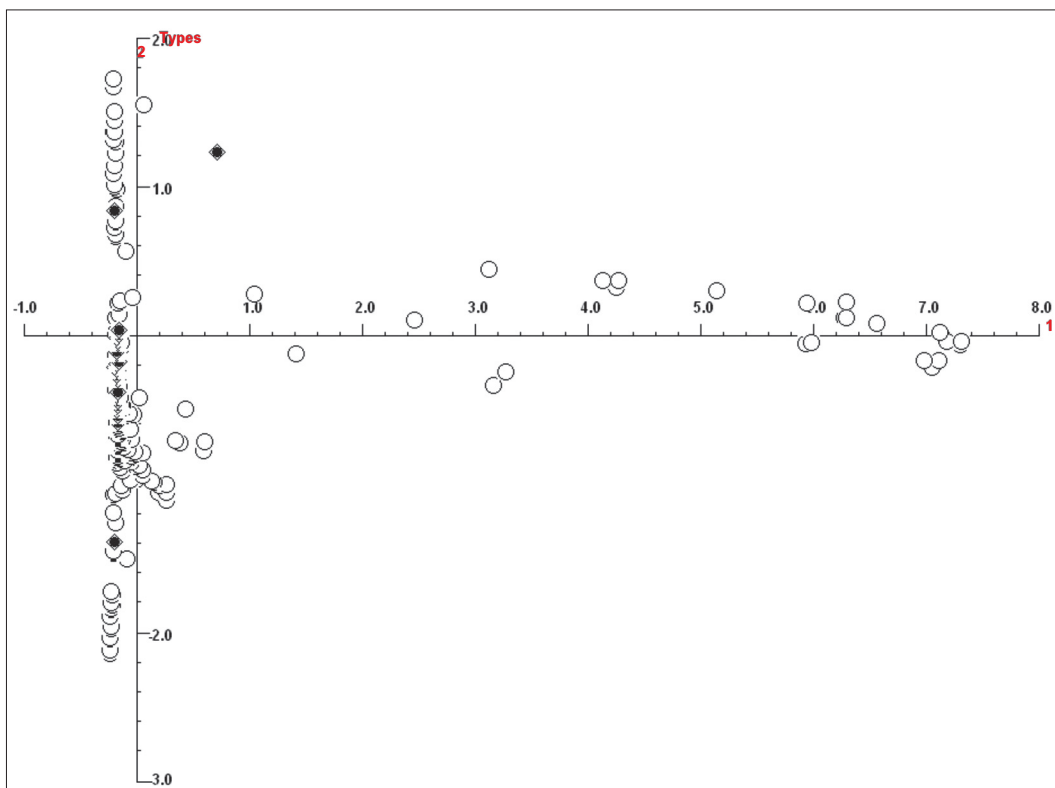

Fig. 17 - Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure datate în secolele VI-VII și descoperite în Peninsula Balcanică. Triunghiurile alb-negru indică monede bătute între 542 și 550.

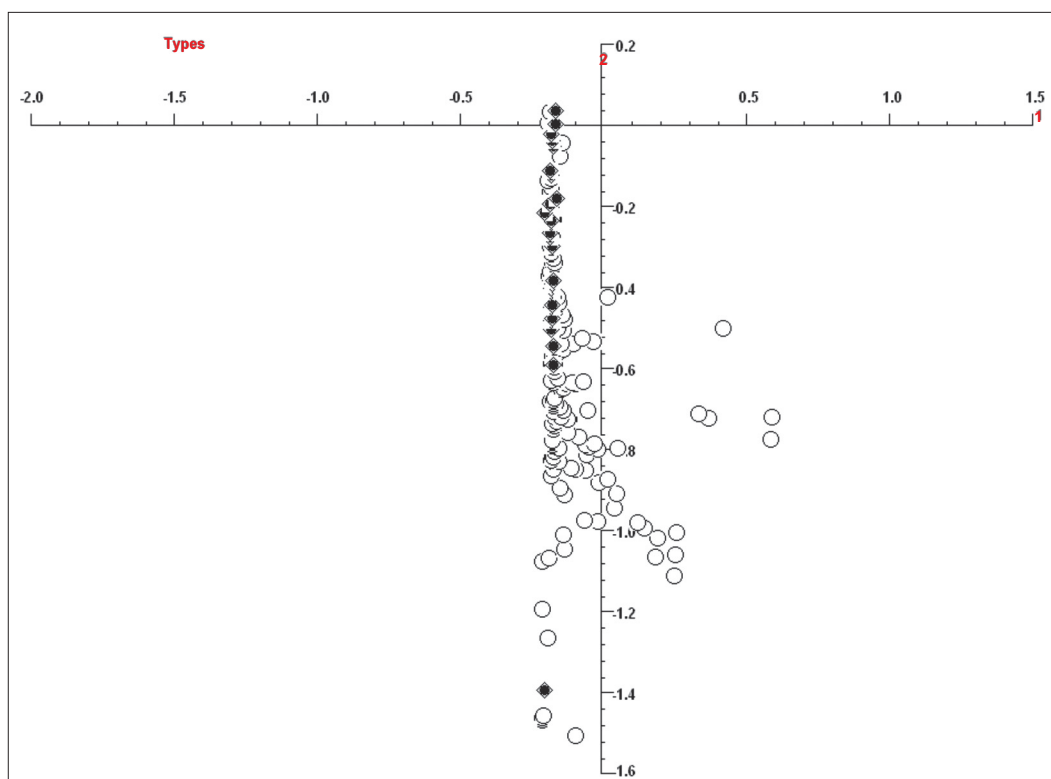

Fig. 18 - Detaliu din analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure datate în secolele VI-VII și descoperite în Peninsula Balcanică: tipuri asociate cu tezaurele din cea de-a doua grupă. Cercurile înscrise în romburi indică monede bătute între 542 și 550.

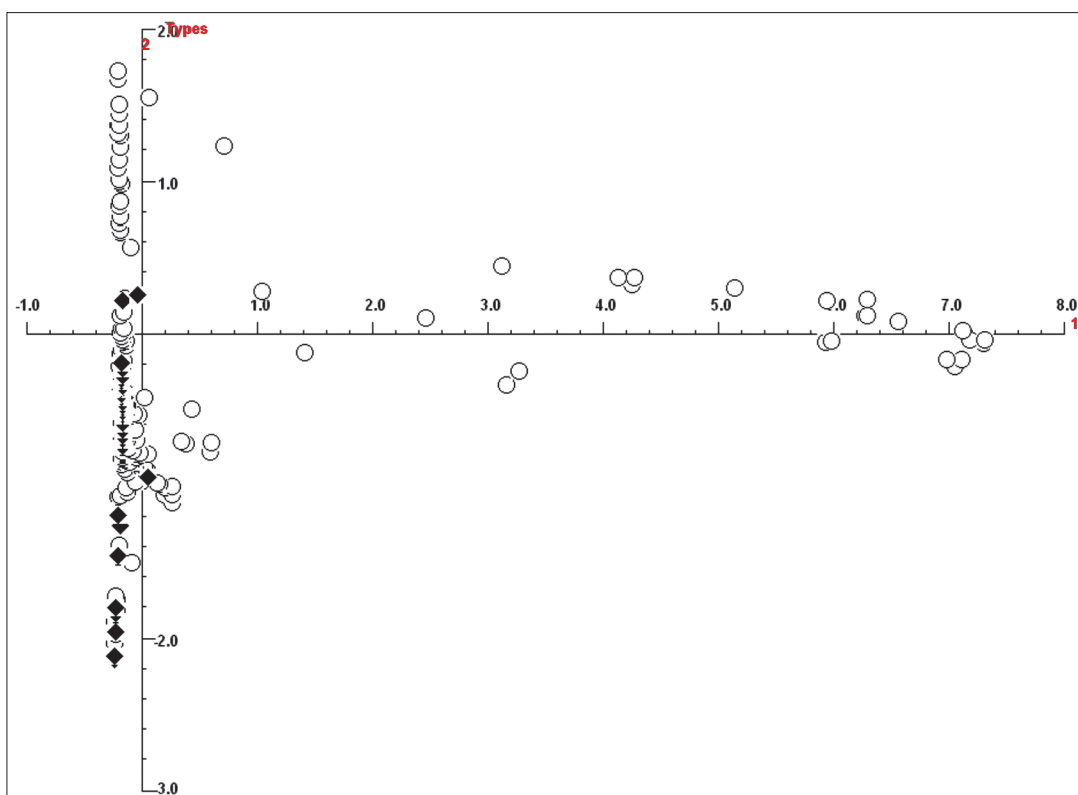

Fig. 19 - Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Romburile indică monede bătute între 550 și 565.

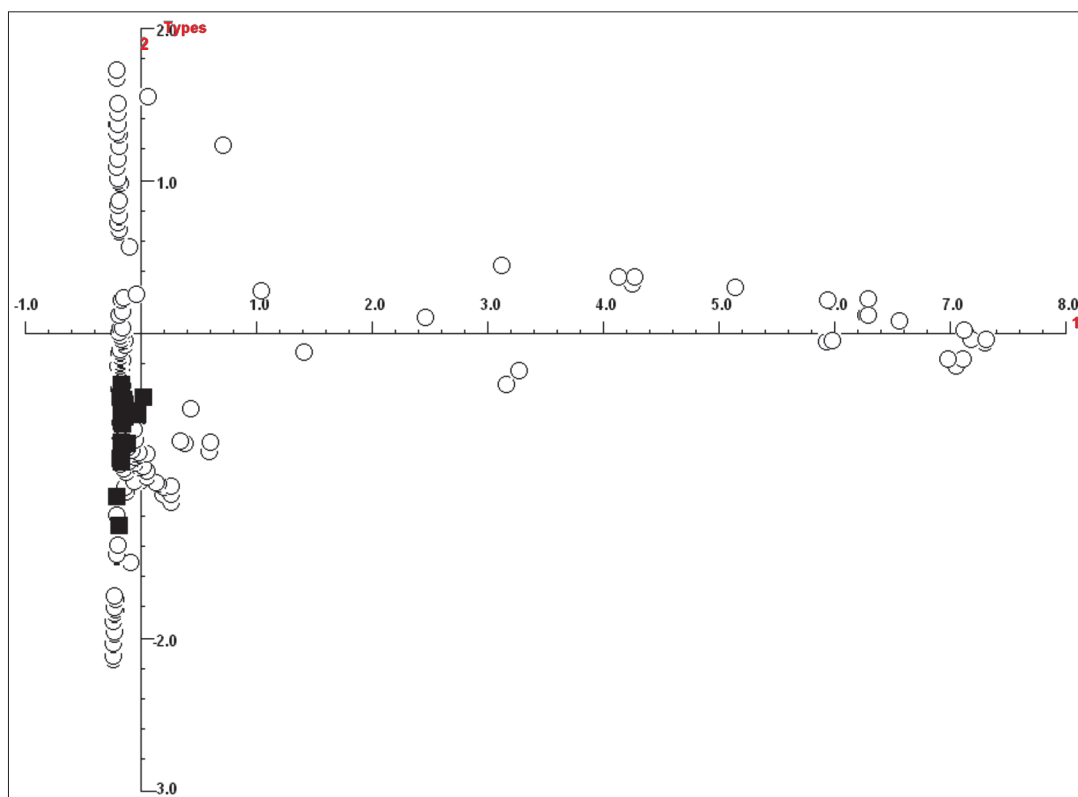

Fig. 20 - Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Pătratele indică monede bătute între 565 și 570.

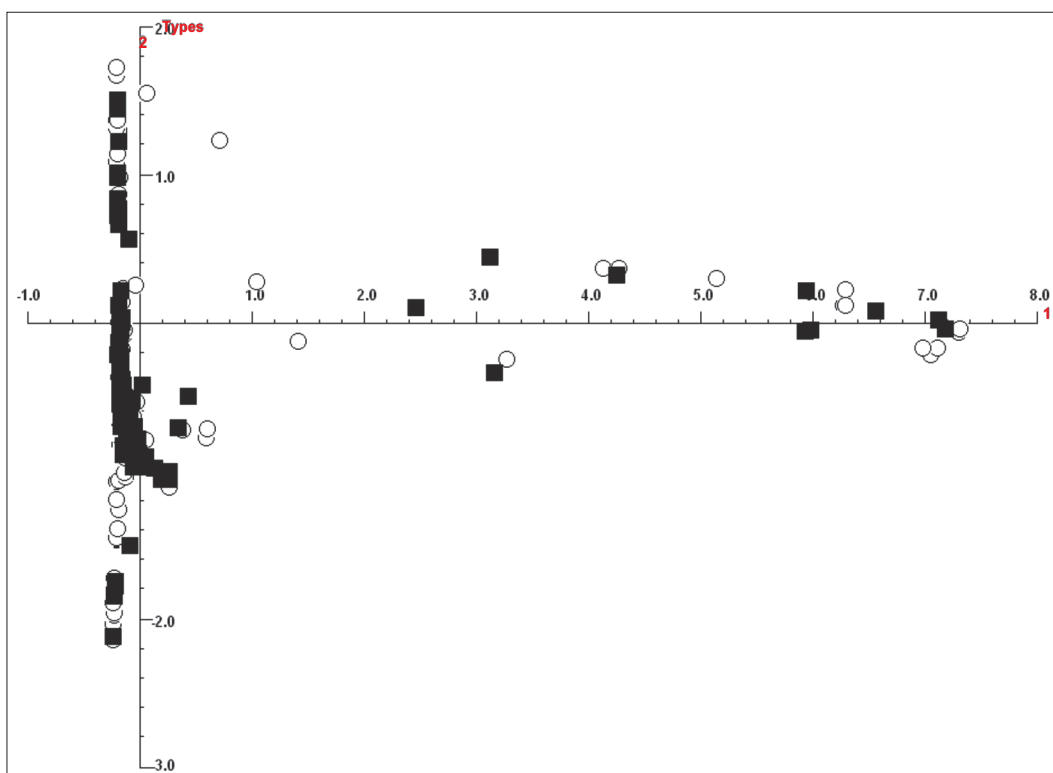

Fig. 21 - Analiza de corespondență a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Pătratele indică monede bătute în atelierul monetar din Constantinopol.

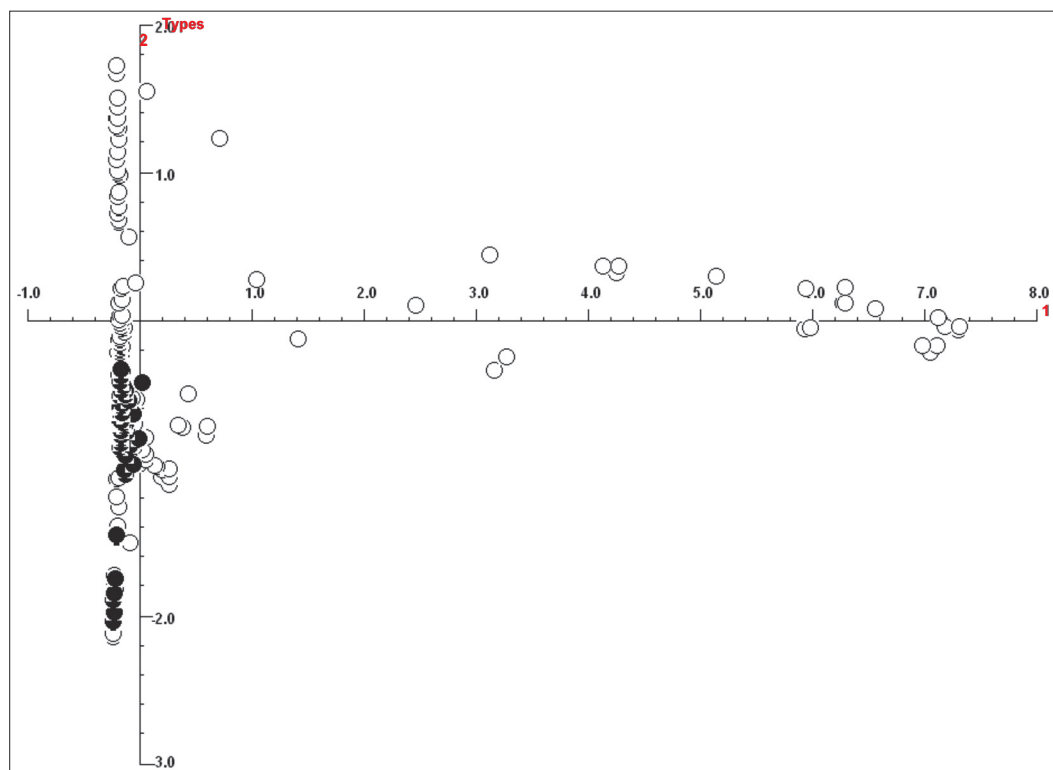

Fig. 22 - Analiza de corespondență a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Cercurile indică monede bătute între 570 și 578.

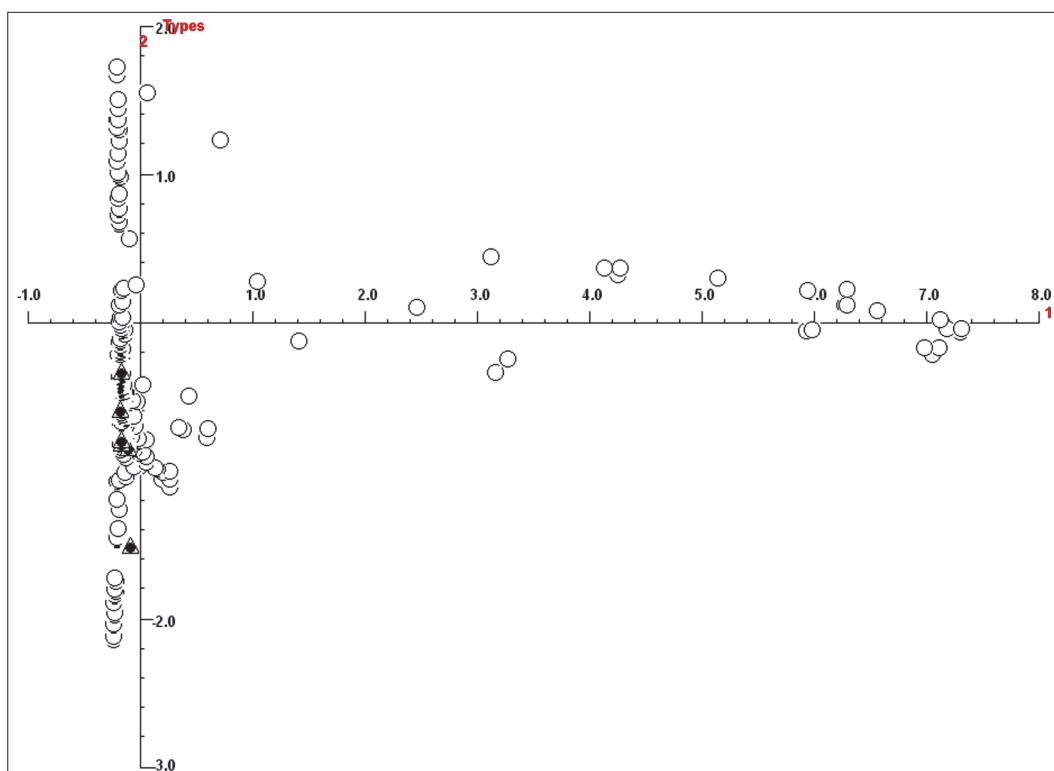

Fig. 23 - Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică.
Triunghiurile cu punct indică monede bătute între 578 și 580.

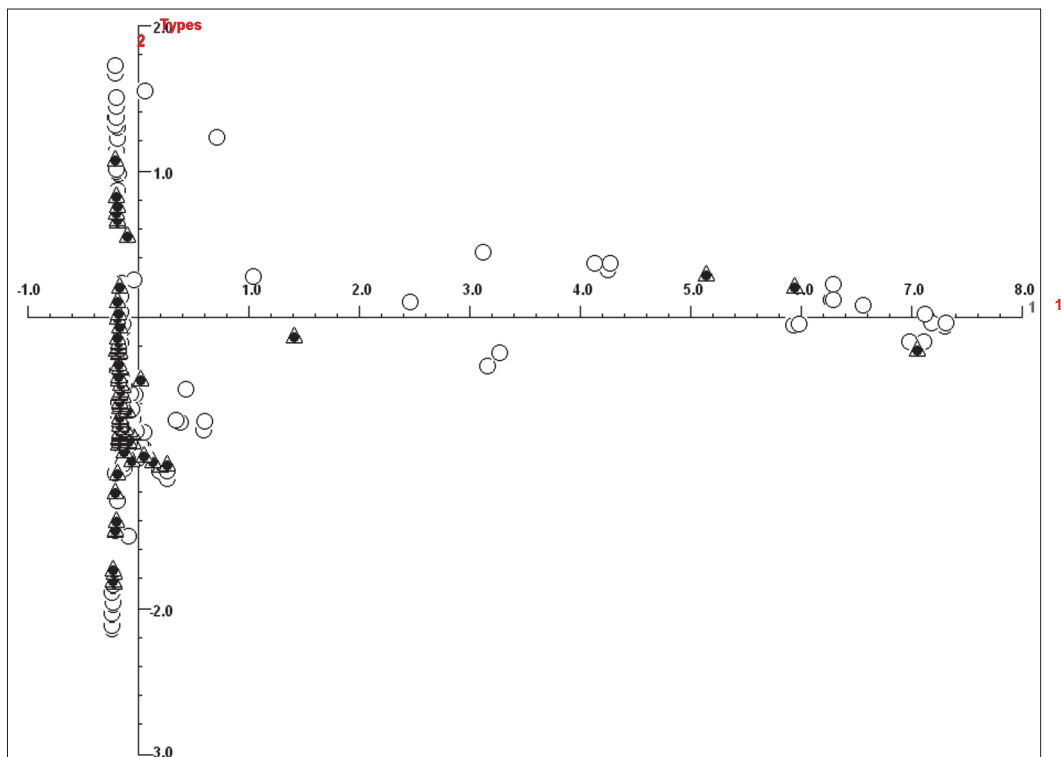

Fig. 24 - Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică.
Triunghiurile cu punct indică monedele de 20 *nummia* (hemi-folles).

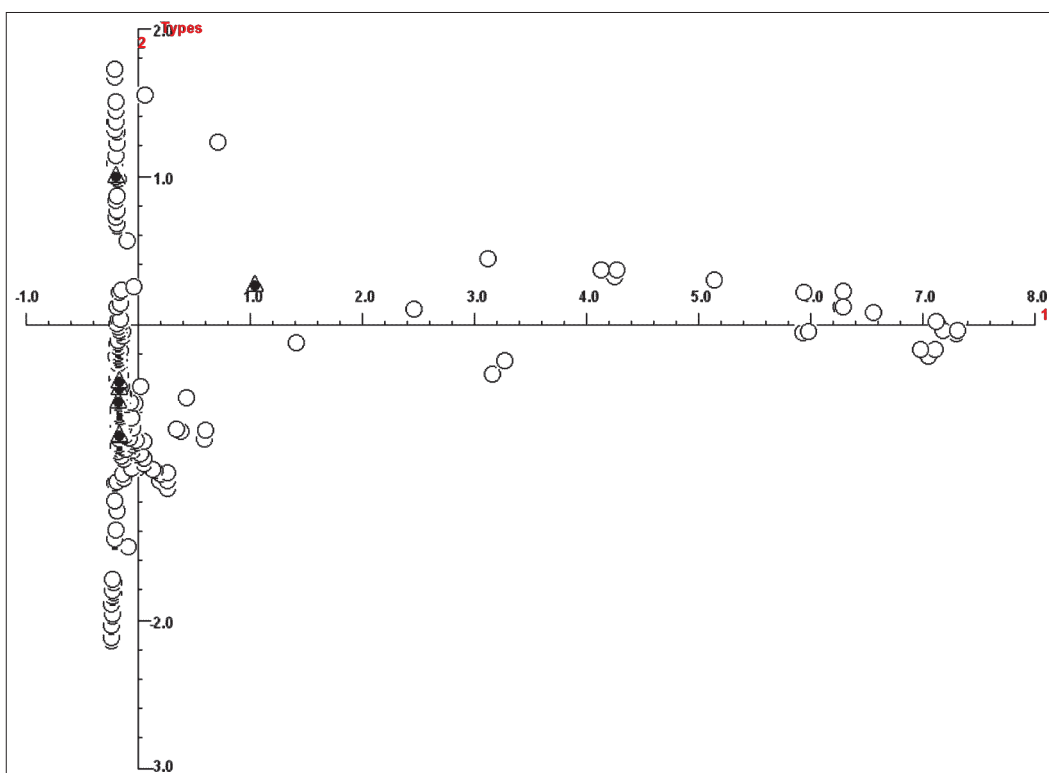

Fig. 25 - Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Triunghiurile cu punct indică monedele de 5 *nummia*.

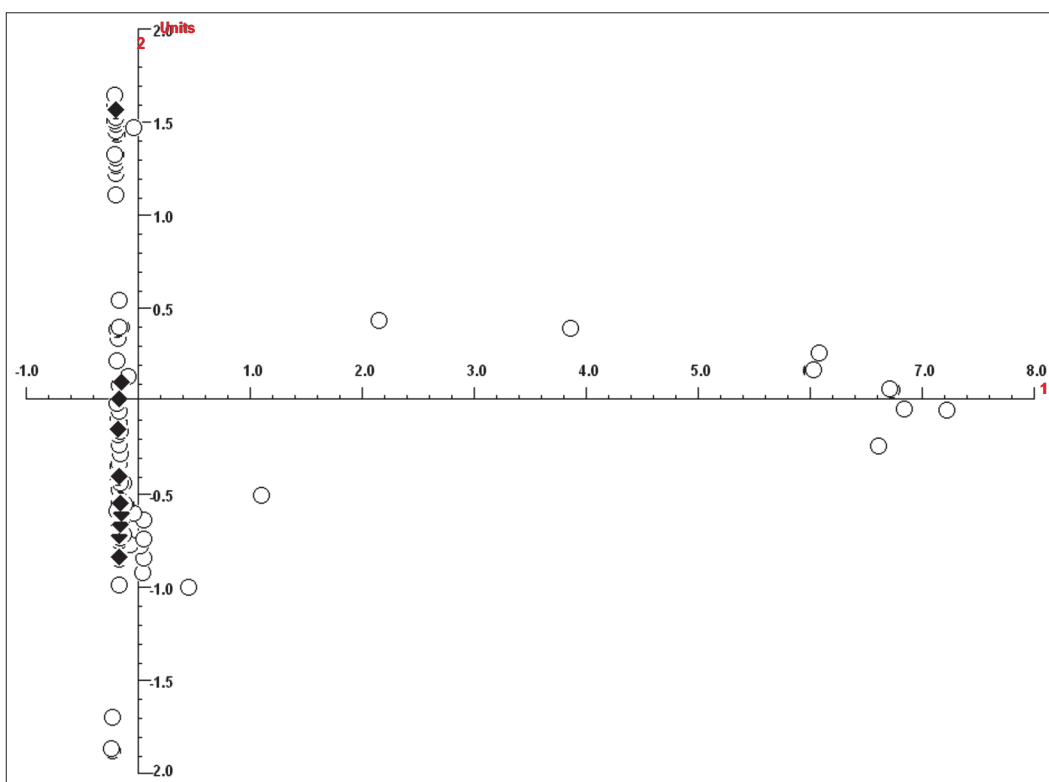

Fig. 26 - Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Romburile indică tezaurele cu monede vechi.

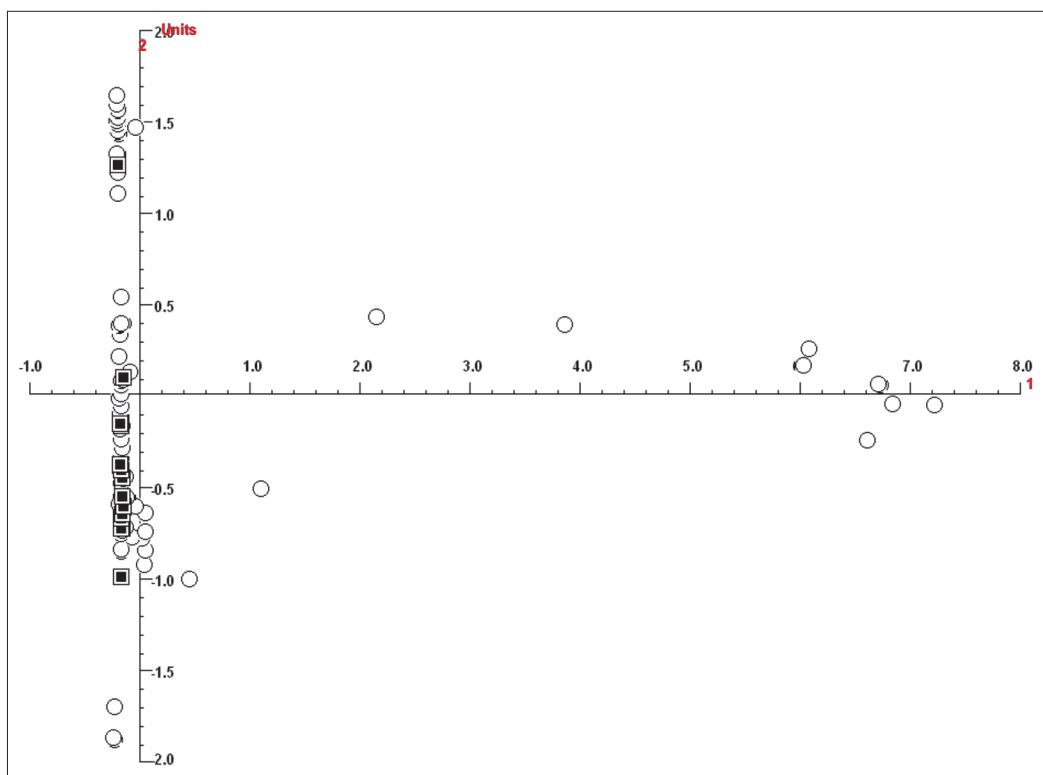

Fig. 27 - Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Pătratele indică tezaurele cu *minimi*.

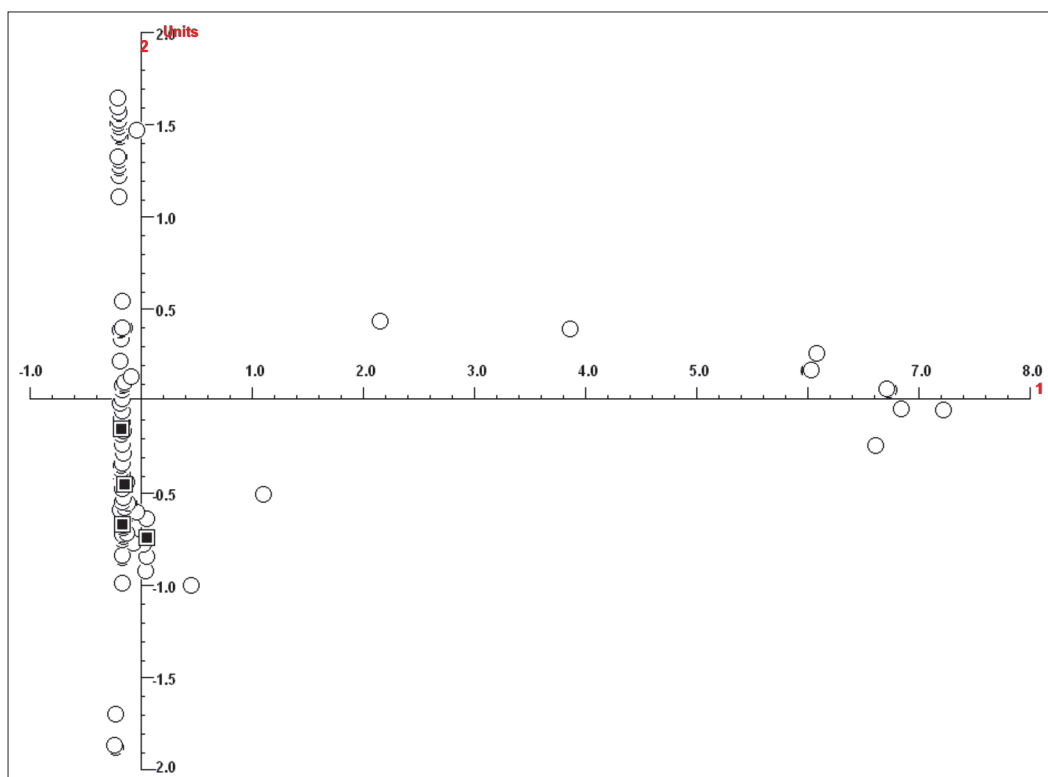

Fig. 28 - Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Pătratele indică tezaurele cu piese de port și de podoabă.

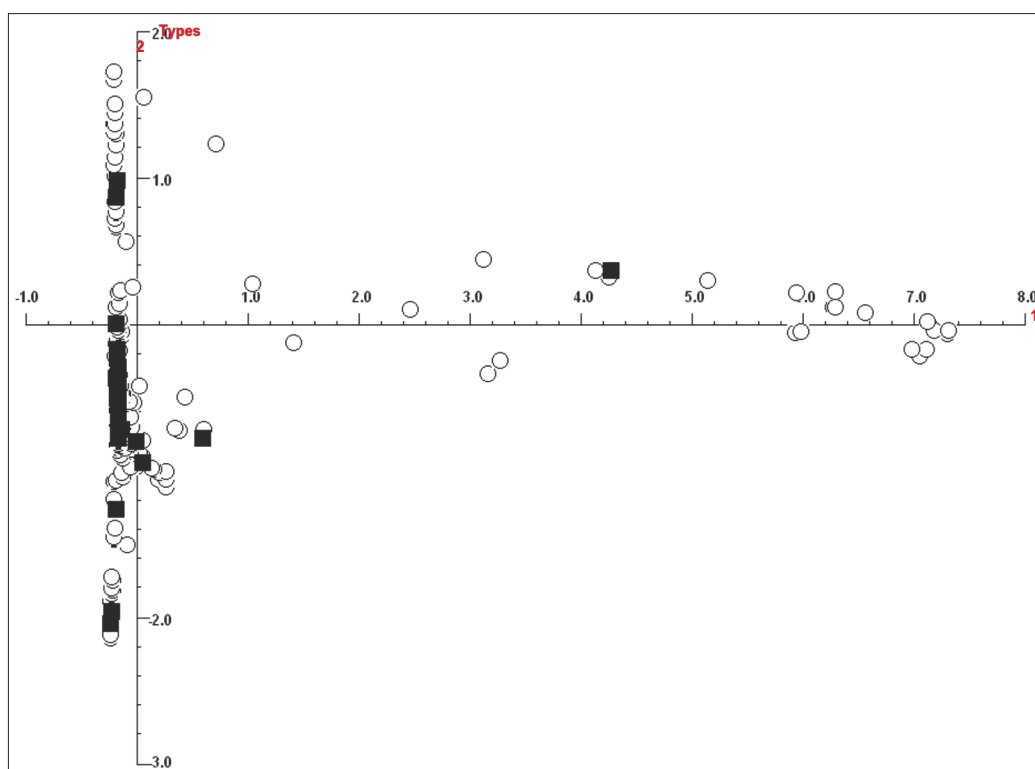

Fig. 29 - Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică.
Pătratele indică monedele bătute în atelierul monetar din Antiohia.

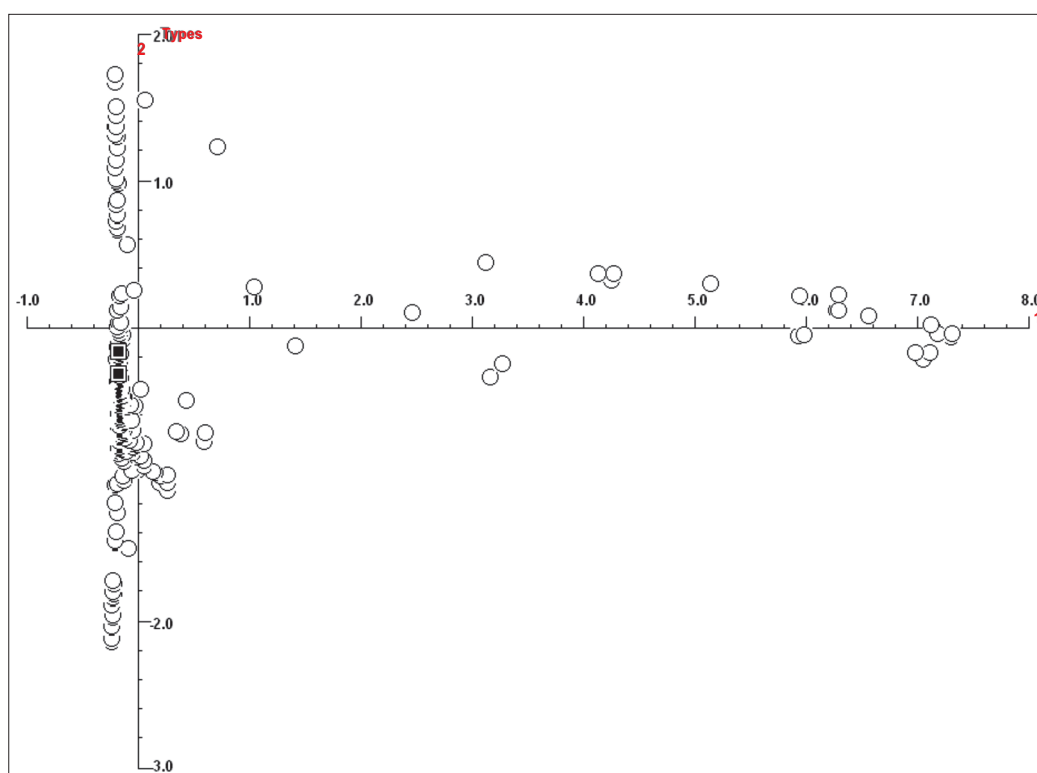

Fig. 30 - Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică.
Pătratele indică monedele bătute în atelierul monetar din Cartagina.

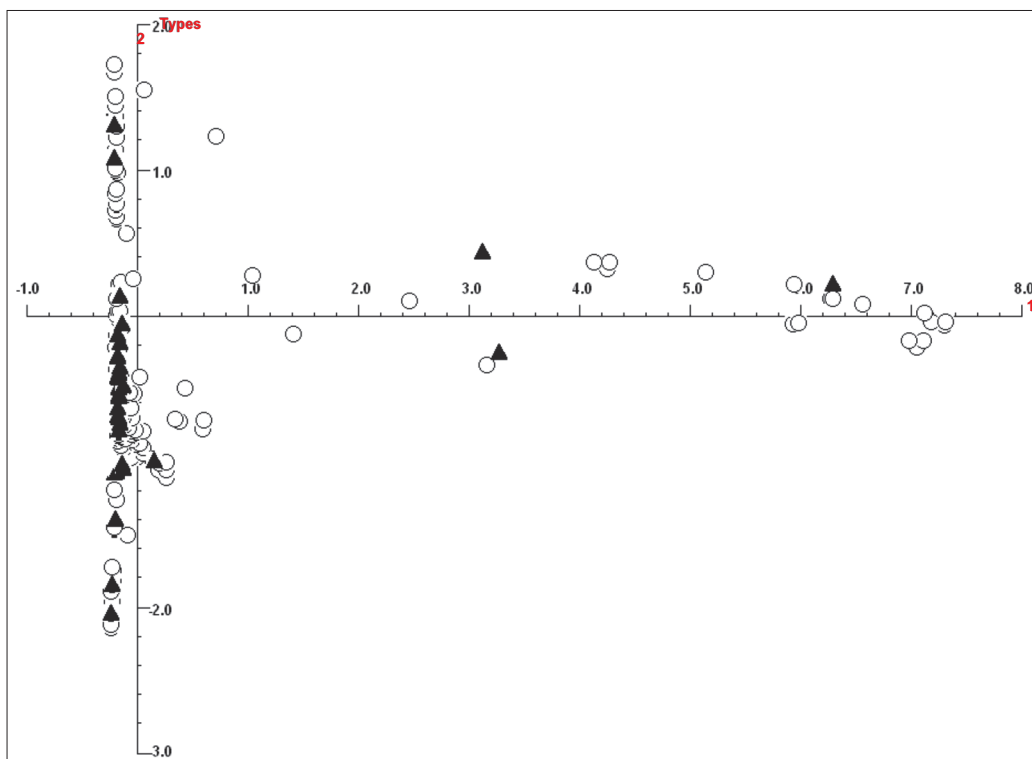

Fig. 31 - Analiza de corespondență a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Triunghiurile indică monedele bătute în atelierul monetar din Cyzic.

Fig. 32 - Detaliu din analiza de corespondență a 105 tezaure datate în secolele VI-VII și descoperite în Peninsula Balcanică: tezaure din cea de-a treia grupă, cu tipurile corespunzătoare de monede. Pentru numerotarea tezaurelor, vezi Anexa 4, iar pentru legenda tipurilor de monede, vezi Fig. 13.

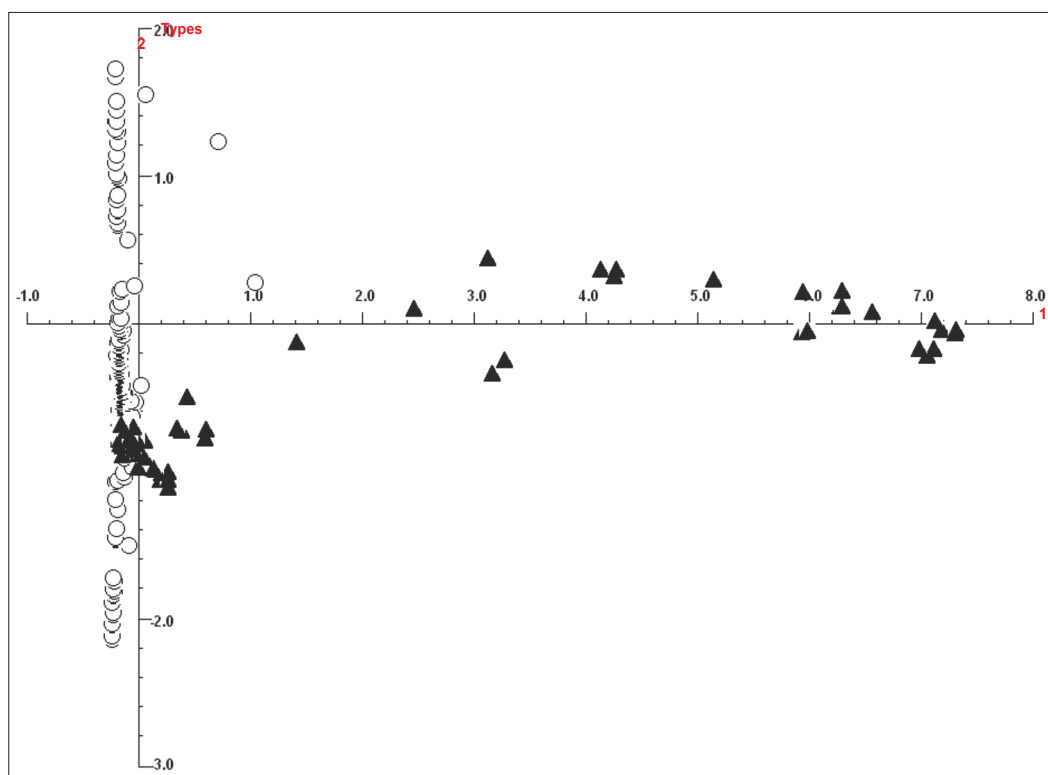

Fig. 33 - Analiza de corespondență a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Triunghiurile indică monedele bătute între 580 și 616.

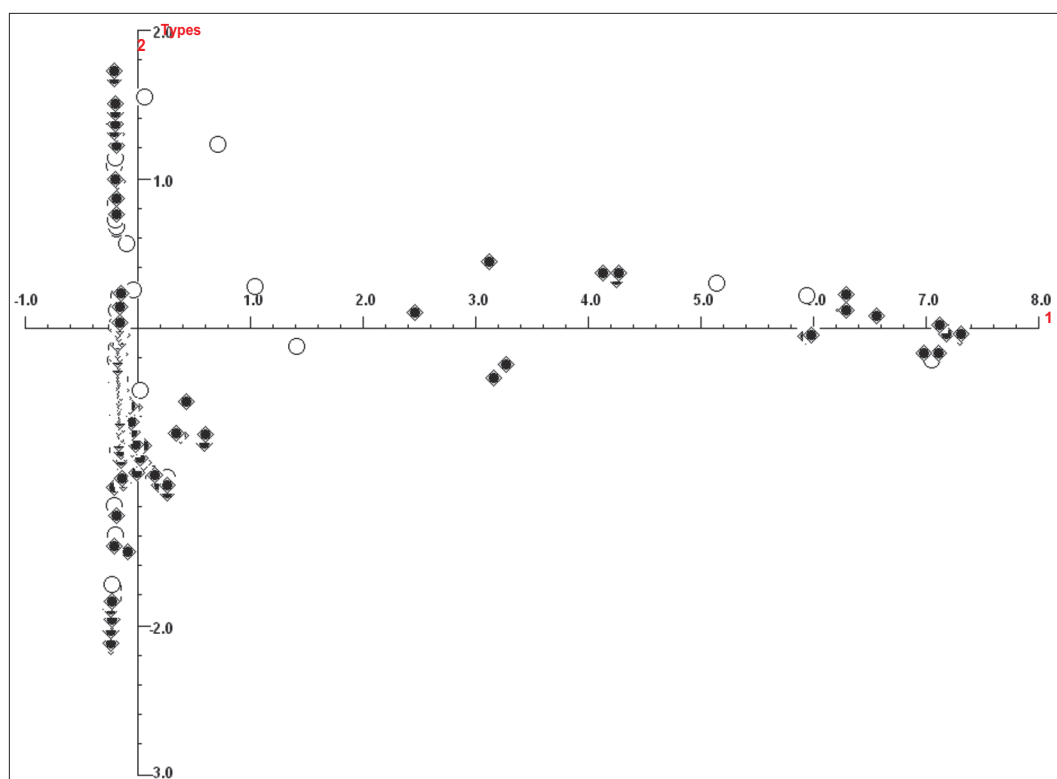

Fig. 34 - Analiza de corespondență a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Romburile cu punct indică monedele de 40 nummia (*folles*).

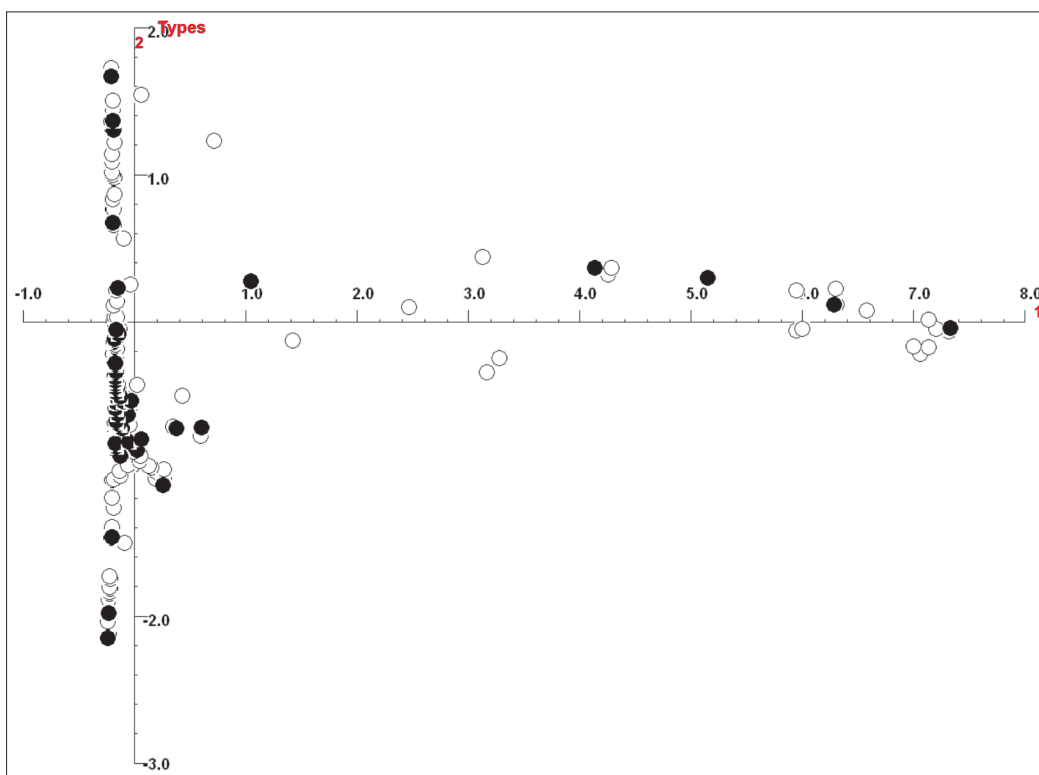

Fig. 35 - Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică.
Cercurile indică monedele bătute în atelierul monetar din Nicomedia.

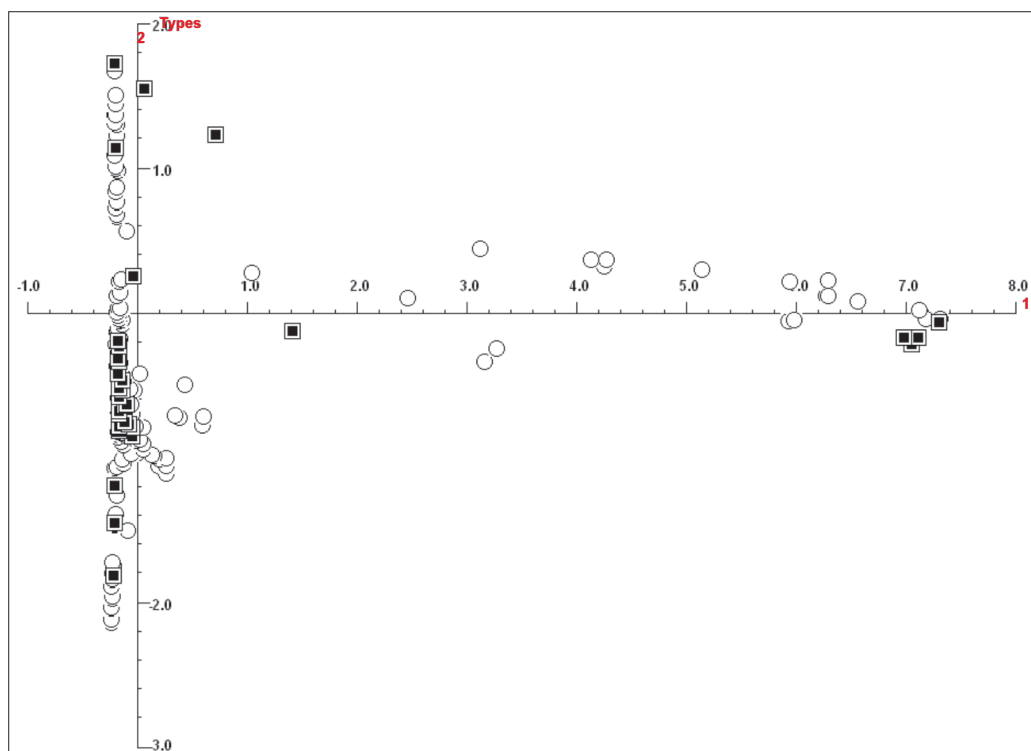

Fig. 36 - Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică.
Pătratele indică monedele bătute în atelierul monetar din Salonic.

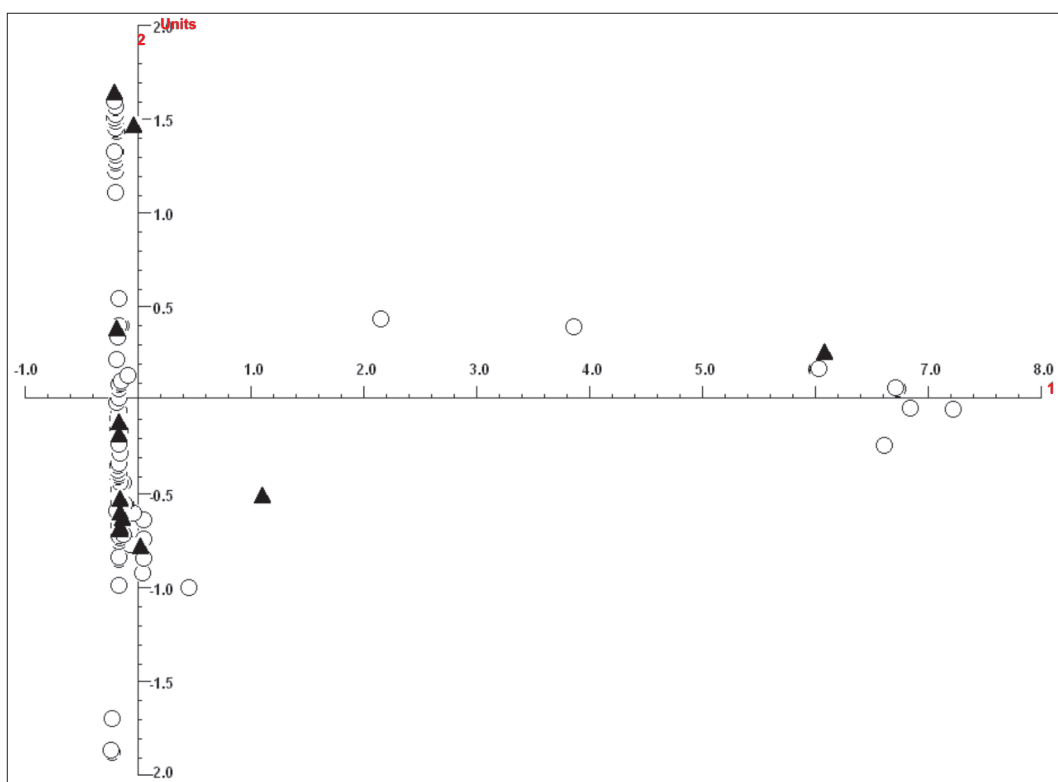

Fig. 37 - Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Triunghiurile indică tezaurele descoperite pe teritoriul provinciei Macedonia.

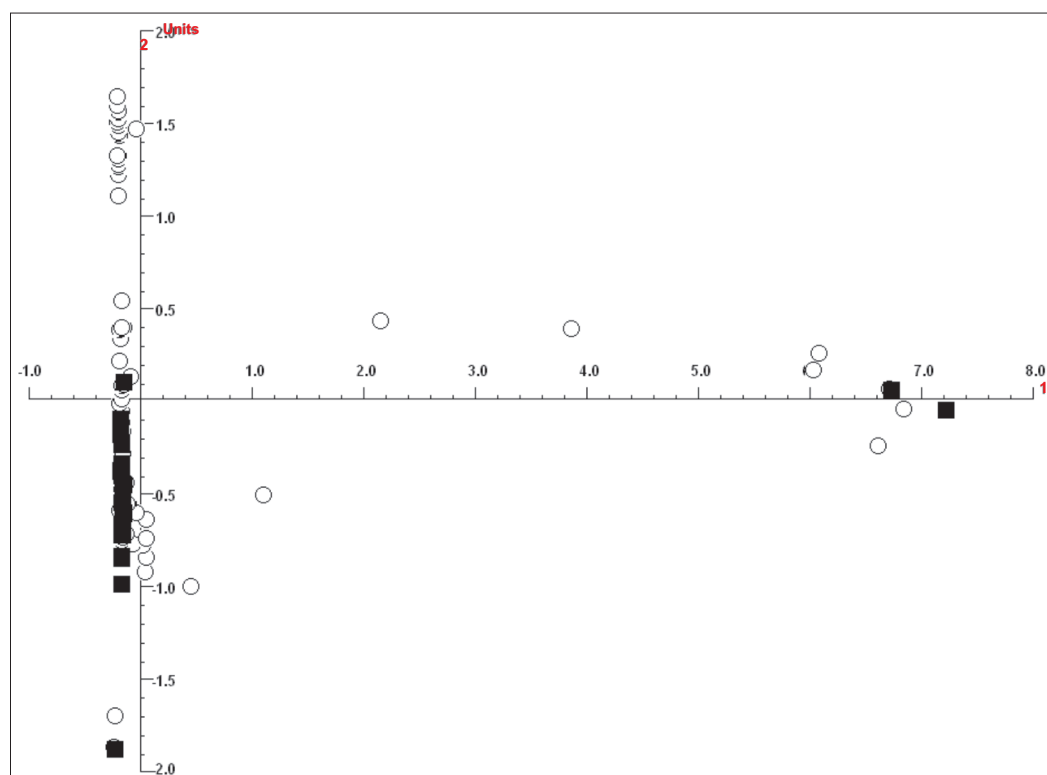

Fig. 38 - Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Pătratele indică tezaurele descoperite pe teritoriul provinciei Dacia Mediterranea.

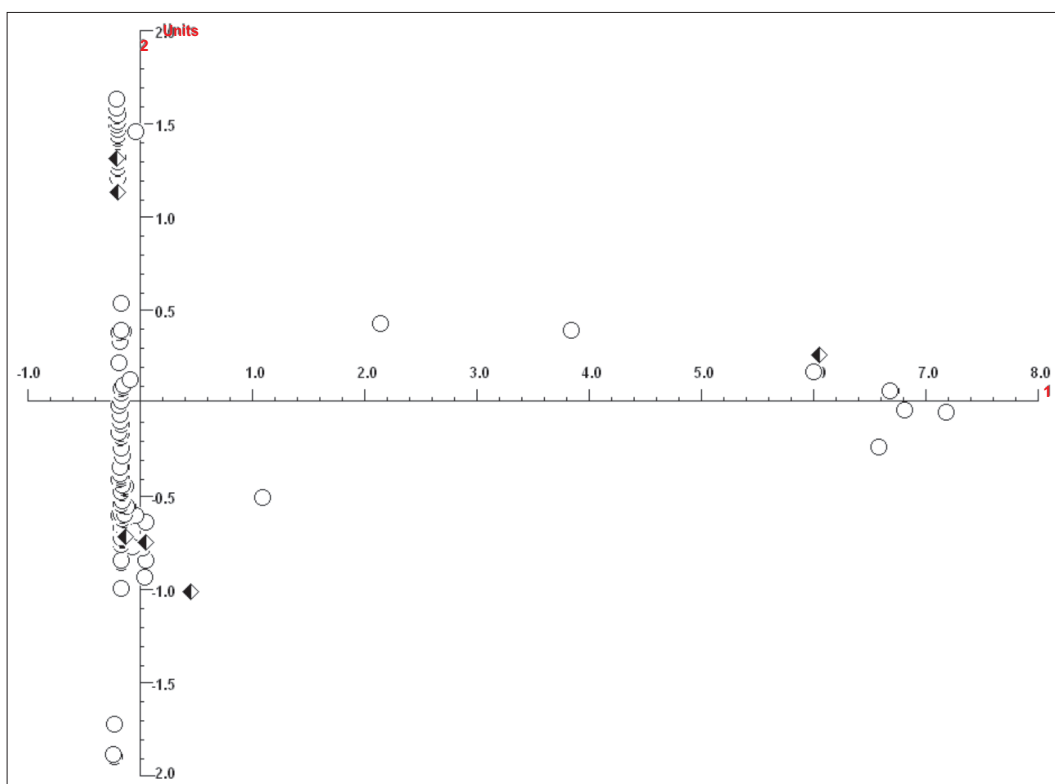

Fig. 39 - Analiza de corespondență a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Romburile alb-negru indică tezaurele descoperite dincolo de granițele Imperiului, în *barbaricum*.

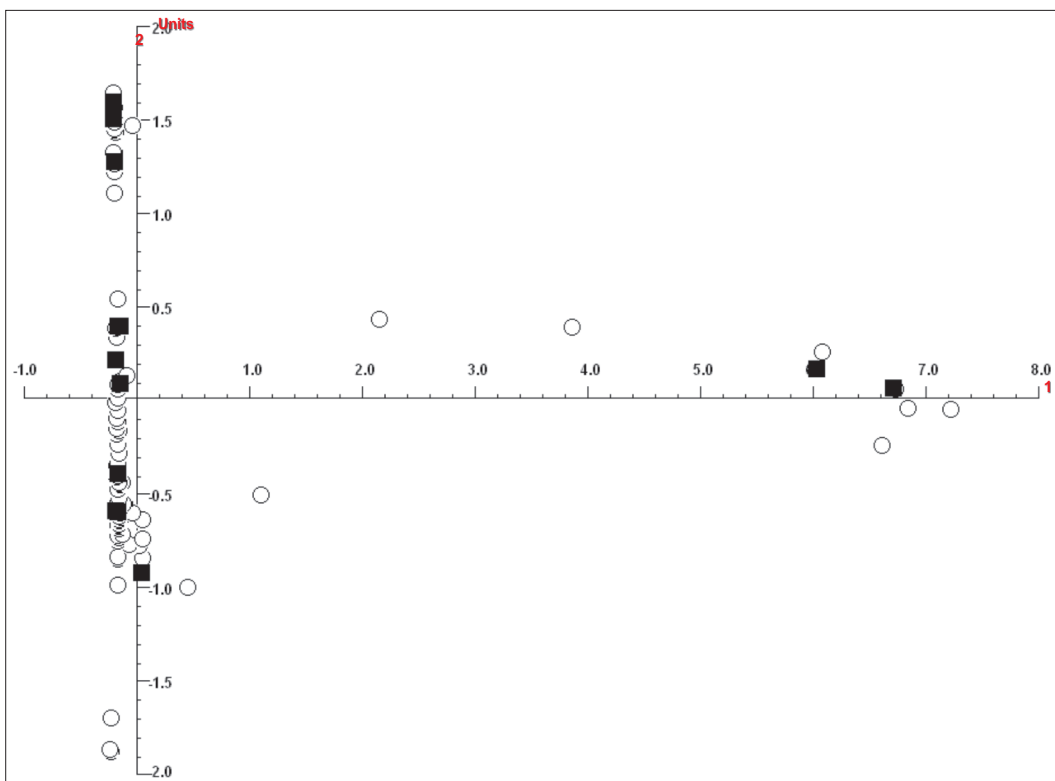

Fig. 40 - Analiza de corespondență a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Pătratele indică tezaurele descoperite pe teritoriul provinciei Achaia.

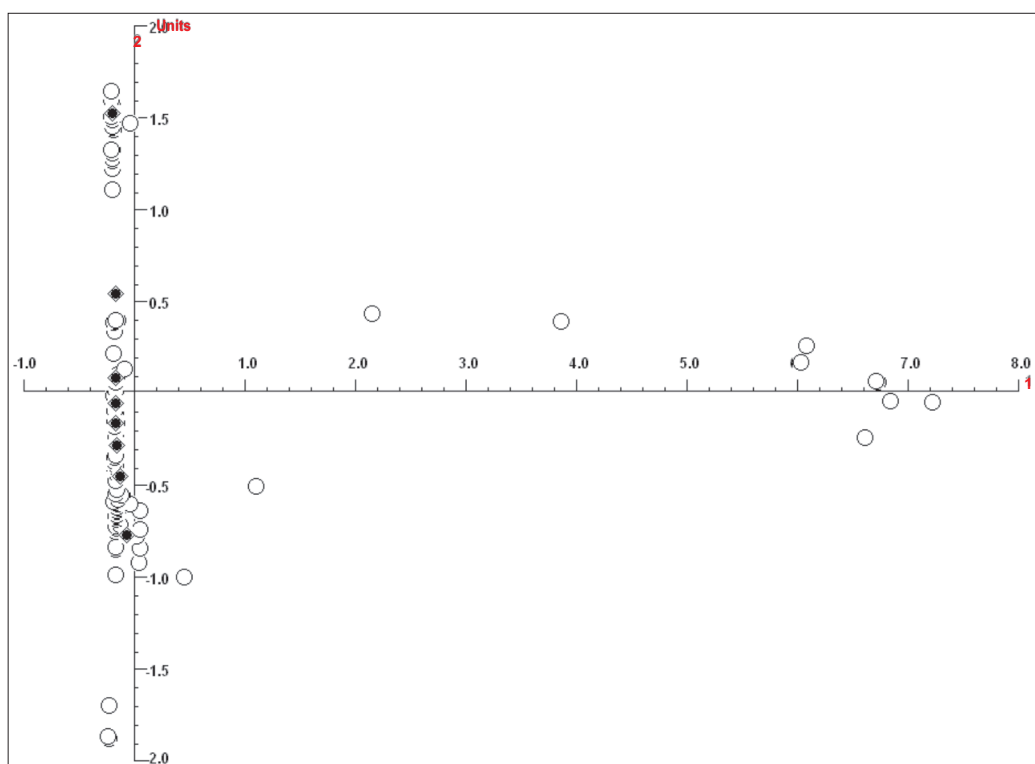

Fig. 41 - Analiza de corespondență a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Romburile cu cerc înscris indică tezaurele descoperite pe teritoriul provinciilor Rhodopa și Tracia.

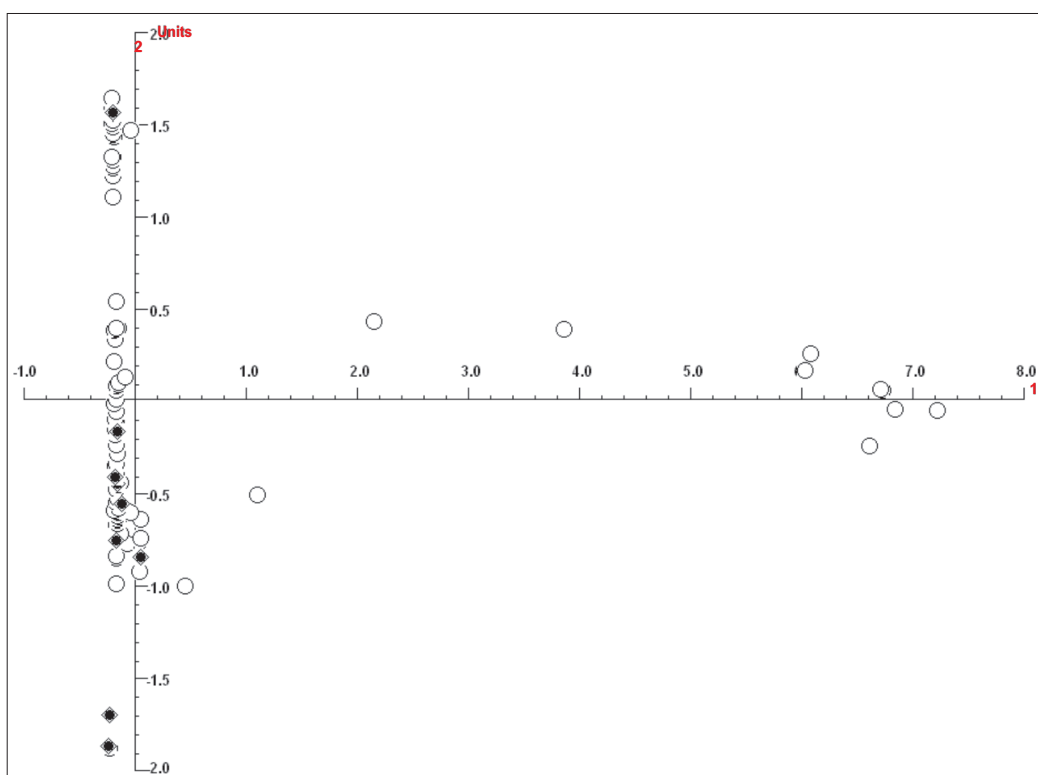

Fig. 42 - Analiza de corespondență a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Romburile cu punct indică tezaurele descoperite pe teritoriul provinciei Dacia Ripensis.

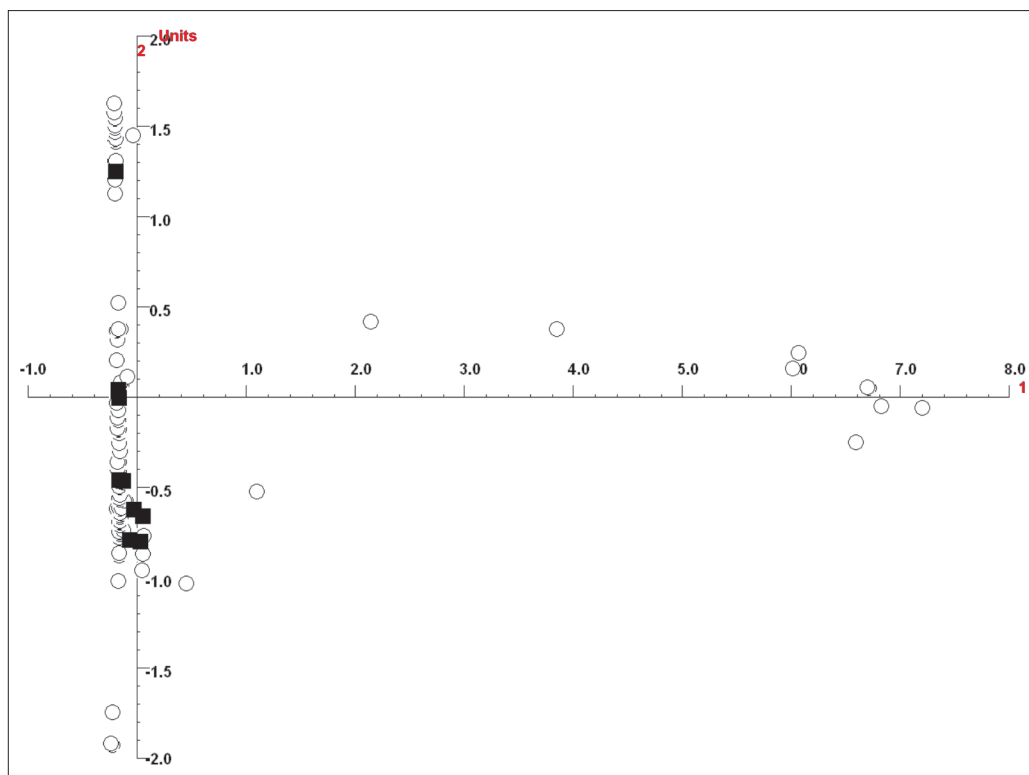

Fig. 43 - Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Pătratele indică tezaurele descoperite pe teritoriul provinciei Scythia Minor.

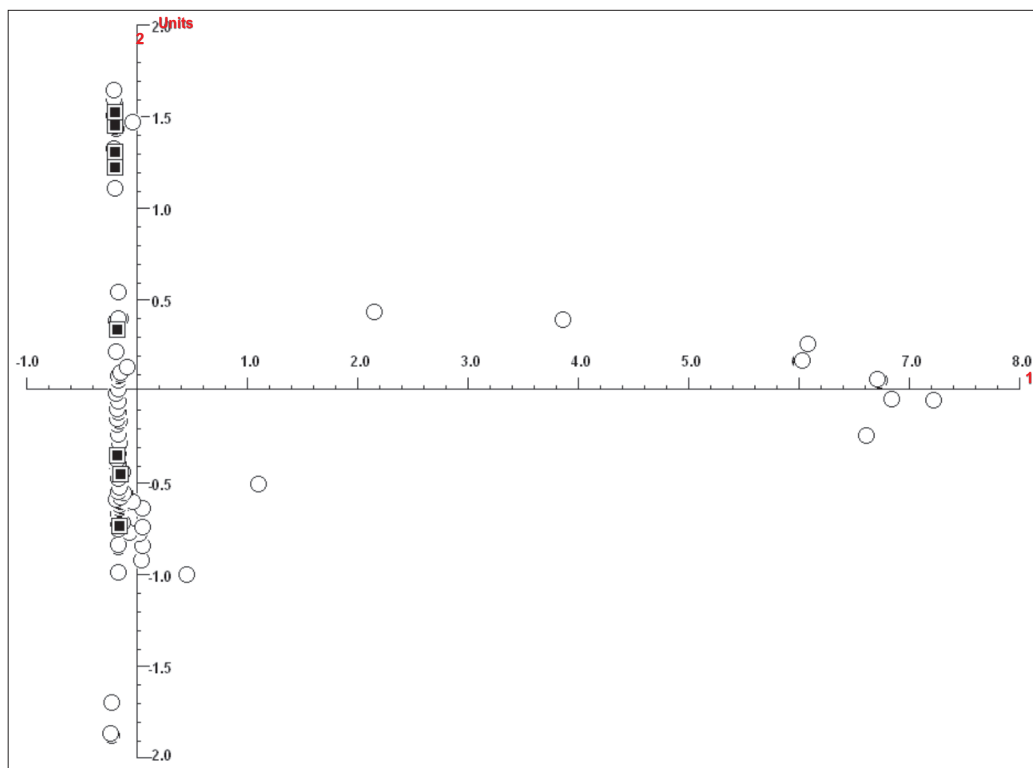

Fig. 44 - Analiza de corespondențe a tipurilor de monede din 105 tezaure din secolele VI-VII descoperite în Peninsula Balcanică. Pătratele indică tezaurele descoperite pe teritoriul provinciei Moesia inferior.

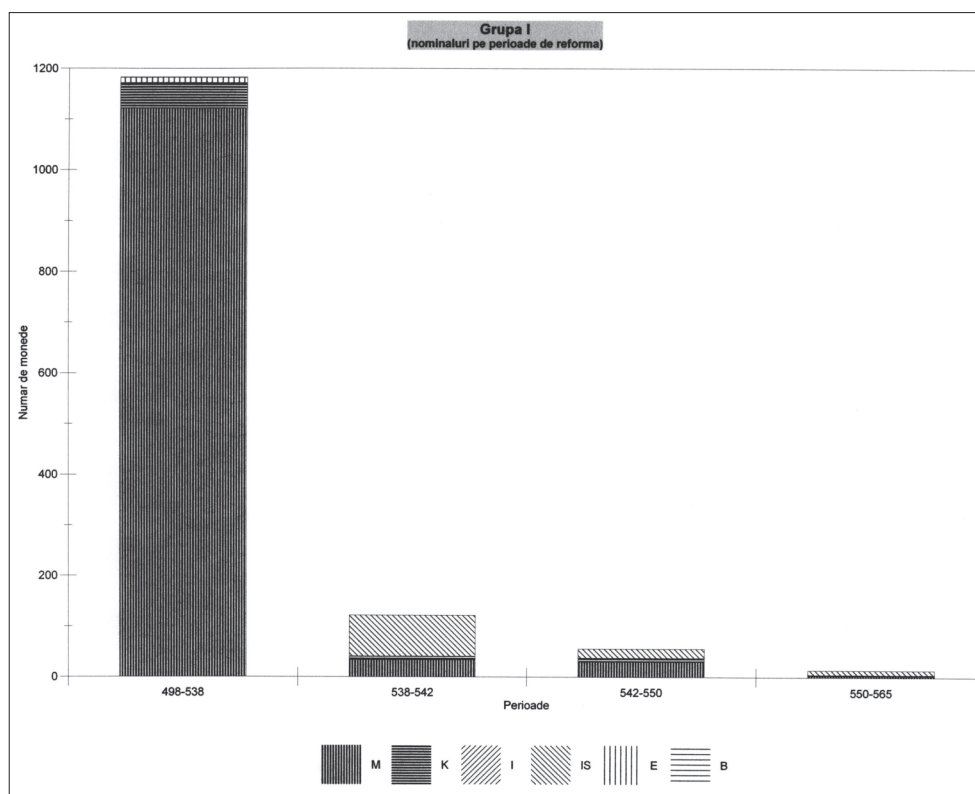

Fig. 45 - Distribuția nominalurilor din prima grupă de tezaure din secolul al VI-lea descoperite în Peninsula Balcanică (nr. 1-25) în funcție de perioadele de reformă monetară.

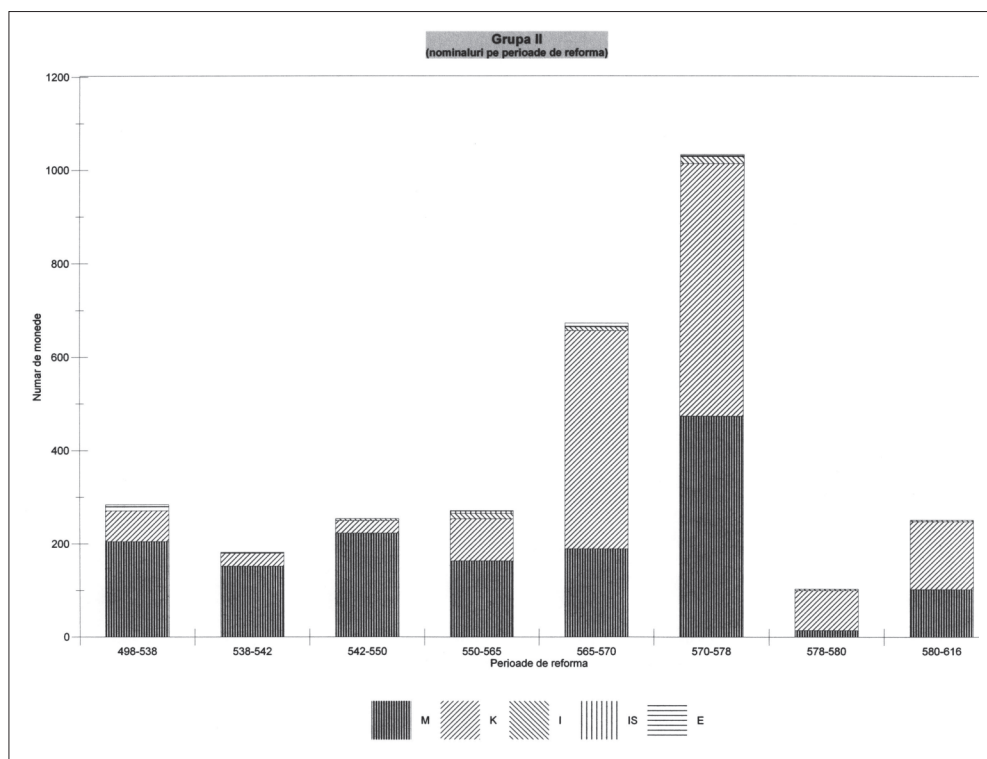

Fig. 46 - Distribuția nominalurilor din cea de-a doua grupă de tezaure din secolul al VI-lea descoperite în Peninsula Balcanică (nr. 26-98) în funcție de perioadele de reformă monetară

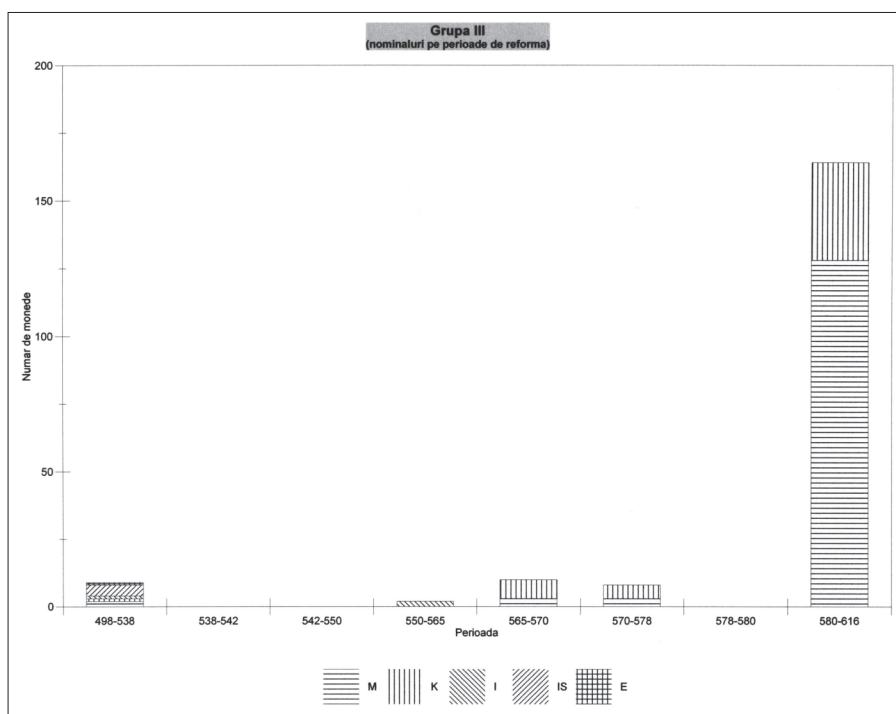

Fig. 47 - Distribuția nominalurilor din cea de-a treia grupă de tezaure din secolul al VII-lea descoperite în Peninsula Balcanică (nr. 98-108) în funcție de perioadele de reformă monetară. (nr. 99-108).

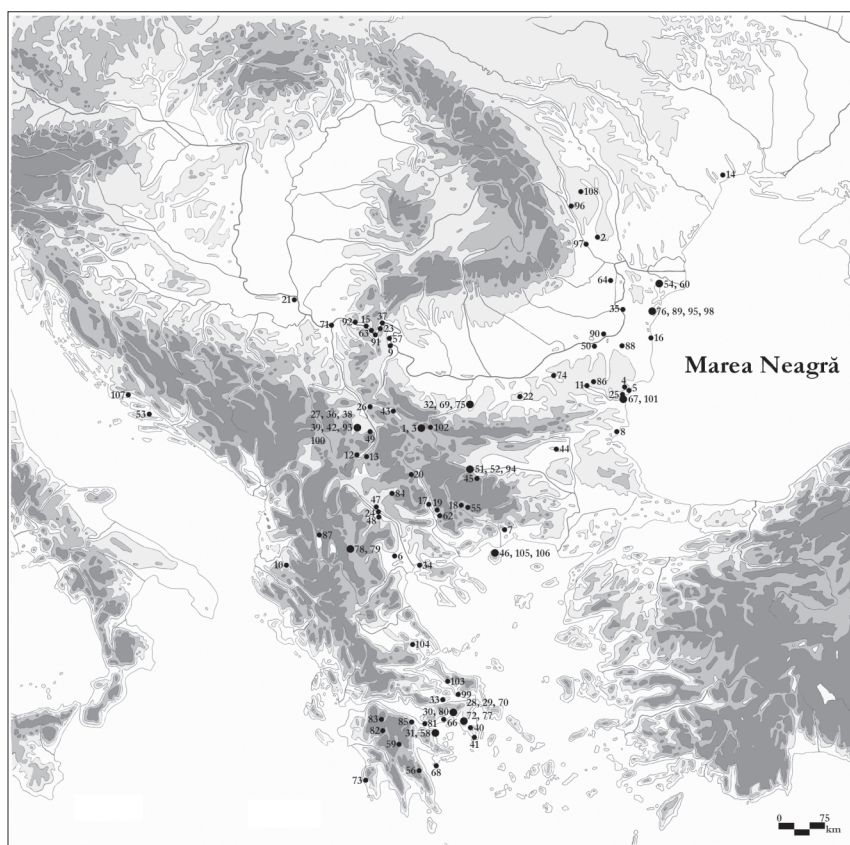

Fig. 48 - Răspândirea în Europa de sud-est a tezaurelor din secolele VI-VII luate în considerație pentru analiză. Linile de relief indică altitudini de 200, 500 și, respectiv, peste 1000 m. Cele mai mici simboluri indică un singur tezaur, cele mai mari reprezintă fiecare mai multe de 2 tezaure. Pentru numerotarea tezaurelor, vezi Anexa 4.